

चारप्रकरण, ग्रणभाष्य, छ कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

सर्वोदय ग्रंथालय
६५२

संयोजक

प.पू. श्रुतोपासक मुनिश्री सर्वोदयसागरजी म. सा.

॥ उदयो भवतु सर्वेषाम् ॥

શ્રી ચારિત્રરત્ન ફા. ચે. ટ્રસ્ટની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓની ફાલક

- શ્રી ગૃહમંદિરની યોજના
- શ્રી જિન પ્રતિમાજીની અષ્ટ મંગલ પાટલી યોજના
- શ્રી ગુરુમૂર્તિઓનું નિર્માણ
- શ્રી તામ્રચંત્રોની સંકલના
- શ્રી આગમ સાહિત્ય
- શ્રી અર્વાચીન સાહિત્ય
- શ્રી પ્રાચીન સાહિત્યનું પાંચ-છ ભાષામાં સંકલન
- શ્રી મલ્ટીકલર સાહિત્ય
- પૂ. આ. શ્રી ગુણસાગરસૂરિ જ્ઞાનસંસ્કાર શિબિરનું આયોજન
- ગુરુગુણ ગીત ગંગા કેસેટોનું આયોજન

પુસ્તક પ્રાપ્તિ સ્થાન

વિરાગ-તેજસ-ઋજુ ગંગર
રમેશ અપાર્ટમેન્ટ, અહિલ્યા બાગ સામે, થાણા

શ્રી સોમચંદ ભાણજી લાલકા
મુંબઈ ગલી, પો.-અમલનેર,
જિ.-જલગામ, મહારાષ્ટ્ર-૪૨૫૪૦૧

મનોજ જૈન

શ્રી મહાવીર જૈન આરાધના કેન્દ્ર, કોબા, ગાંધીનગર, ૩૮૨૦૦૭

बनियुक्तप्रकाशकी १५८-६५२
साधारणकर्मप्रकाशक - गुणश्रेणी ५३

चारप्रकरण, त्रणभाष्य, छ कर्मग्रंथ पद्यानुवाद

चार प्रकरण पद्यानुवादना रचयिता
कच्छ हालार देशोद्धारक - अचलगच्छेश प. पू. आ. भ. श्री
गौतमसागरसूरीश्वरजी म. सा. ना प्रतापी पट्टधर कलिकाल
कल्पतरु जंगमयुगप्रधान अचलगच्छाधिपति प. पू. आ. भ. श्री
गुणसागरसूरीश्वरजी महाराजा

त्रणभाष्य, छ कर्मग्रंथ पद्यानुवादना रचयिता
पूज्य श्रुतोपासक मुनिश्री सर्वोदयसागरजी म.सा.

प्रकाशक

श्री चारित्ररत्न फा. चे. ट्रस्ट

सौजन्य :- श्री जैन श्वे. मू. पू. संघ ज्ञानखाता - सेंधवा (म.प्र.)
वीर सं. २५३५, वि. सं. २०६५, आर्य संवत् ८२९, गुणसंवत् - २९
॥ उदयो भवतु सर्वेषाम् ॥

॥श्री महावीराय नमः॥ श्री सर्वोदय पार्श्वनाथाय नमः॥ श्री गौतमस्वामिने नमः॥

अचलगच्छेश जंगमयुगप्रधान आ. श्री आर्यरक्षित जयसिंह महेन्द्रप्रभ
मेरुतुंग धर्ममूर्ति कल्याण गौतम गुणसागरसूरिभ्यो नमः॥

दिव्य कृपा

कलिकाल कल्पतरु जंगमयुगप्रधान अचलगच्छेश प.पू. आ.भ.श्री गौतम -
नीति - गुणसागरसूरीश्वरजी म. सा.

शुभ आशीर्वाद

अचलगच्छाधिपति प.पू. आ.भ.श्री गुणोदयसागरसूरीश्वरजी म. सा.

प.पू. युवाचार्य श्री कलाप्रभसागरसूरीश्वरजी म.सा.

पू. गणिवर्यो, पू. मुनिवर्यो आदि

प्रेरणादाता

प.पू. तपस्वी मुनिराज श्री चारित्ररत्नसागरजी म.सा.

संकलनकर्ता

प.पू. श्रुतोपासक मुनिराज श्री सर्वोदयसागरजी म.सा.

मार्गदर्शक

प.पू. मुनिराज श्री उदयरत्नसागरजी म.सा.

संपादक

मनोज आर. जैन - कोबा

मूल्य २५ रु. ॥ उदयो भवतु सर्वेषाम्॥ वि. सं. २०६५, प्रथमावृत्ति

પ્રાસ્તાવિકમ્

અનાદિકાલથી આ જગતમાં અનેક ધર્મ-દર્શનો પ્રચલિત છે તેમાં જૈનદર્શન પણ એક છે. જૈનદર્શનની અનેક વાતો વિશ્વમાં જેમ અજોડ છે તેમ એનું તત્ત્વજ્ઞાન પણ અનેક દૃષ્ટિએ અનોખું જ છે. જેમકે બીજા બધા દર્શનો કોઈ એક દૃષ્ટિકોણને પ્રસ્તુત કરી તેનું પ્રતિપાદન કરીને અન્ય ધર્મ-દર્શનોનું ખંડન કરે છે તે પ્રસિદ્ધ વાત છે. પરંતુ જૈન દર્શન બીજા બધા ધર્મ-દર્શનોને પોતાની અનેકાન્ત દૃષ્ટિની આગવી રીતથી વિશ્લેષિત કરીને કે સમન્વય કરીને તેની સાચી વાતને સમર્થન આપે છે. તે પણ કોઈપણ જાતના રાગ-દ્વેષ વિના. આ હકીકત વિશ્વના કોઈપણ પ્રાજ્ઞ-પુરુષને આકર્ષિત કર્યા વગર રહેતી નથી.

જૈનદર્શનને સમજવા માટે તેના પાયાનું તત્ત્વજ્ઞાન લેવું આવશ્યક બને છે. આર્હતદર્શન, સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાન્ત, અનેકાન્ત દર્શન વગેરે એના અનેક નામો છે. રાગ-દ્વેષ રહિત સર્વજ્ઞ કેવલી તીર્થકરો આ દર્શનના પ્રણેતા છે. પદાર્થ વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિથી, ધાર્મિક દૃષ્ટિથી, વિકાસવાદની દૃષ્ટિથી, પ્રાકૃતિક સ્વરૂપની દૃષ્ટિથી, મૂળપદાર્થોની

દૃષ્ટિથી, વ્યવહાર અને નિશ્ચય દૃષ્ટિથી इत्यादि અનેક દૃષ્ટિઓથી સંપૂર્ણ જગતનું વિગતવાર નિરૂપણ કરે છે.

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં જીવવિચારાદિ ચાર પ્રકરણ, દેવવંદનાદિ ત્રણભાષ્ય અને કર્મવિપાકાદિ છ કર્મગ્રંથો રૂપી તત્ત્વજ્ઞાનનો થાલ પિરસાયેલ છે. તેમાં જીવવિચાર સૌથી પ્રથમ છે. એટલે મનુષ્યે તેનું સ્વરૂપ બરાબર જાણવું જોઈએ. જીવનું લક્ષણ શું છે? તેના કેટલા ભેદો છે? કેવા શરીરવાળા હોય છે? કેટલા આયુષ્યવાળા હોય છે? તેમને કેટલા પ્રાણ હોય છે? જીવોની યોનિઓ કેટલી છે? વિગેરે વિગેરે પ્રશ્નો જિજ્ઞાસુઓના મનમાં ઊઠે તે સ્વાભાવિક છે. પ્રાથમિક કક્ષાએ આ જ્ઞાન આપણને જીવ-વિચાર પ્રકરણ નામની રચનામાં અતીવ સુંદરપણે મળે છે. આ પ્રકરણના રચયિતા શ્રી શાંતિસૂરિજી છે જેઓ થારાપદ્ર ગચ્છીય હતા તેવો વિદ્વાનોનો અભિપ્રાય છે.

બીજું પ્રકરણ નવતત્ત્વ છે. તદ્દન સાદા અને આબાલ-ગોપાલને સુપરિચિત શબ્દોથી આખા જગતનું નવતત્ત્વોમાં એકીકરણ કરાયેલ છે. આ જગતમાં જીવ અને અજીવ એમ બે પ્રકારના તત્ત્વો મુખ્યરૂપે

છે. આશ્રવ અને બંધ એ જીવાજીવ સંયોગનું અર્થાત્ જડ-ચેતનના સંયોગનું અવસ્થાન્તર છે. સંવર અને નિર્જરા એ આત્માની ઉજ્જ્વલ દશા છે. મોક્ષ એ આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે. આ રીતે જોતા આશ્રવાદિ પાંચેય તત્ત્વોનો સમાવેશ જીવ અને અજીવમાં થઈ જાય છે. પુણ્ય અને પાપ આત્મા સાથે સંબંધ રાખનારા કર્મપુદ્ગલો છે, જેથી પુણ્ય-પાપનો બંધમાં અંતર્ભાવ કરીએ તો સાત તત્ત્વો થાય. જેમ નવતત્ત્વની પરંપરા છે તેમ સાત તત્ત્વોની પણ પ્રરૂપણા છે. આશ્રવ અને બંધ સંસારના કારણ અને સંવર તથા નિર્જરા મોક્ષના કારણ છે. મુમુક્ષુઓને આત્મવિકાસમાં આગલ વધવા માટે આ તત્ત્વોનું જ્ઞાન અત્યંત ઉપયોગી છે.

જૈનદર્શનની ખાસ વિશિષ્ટતા છે કે ચૈતન્યવાળા જીવતા પદાર્થોનો સમાવેશ જીવતત્ત્વમાં કર્યો છે અને જડ चीजોનો સમાવેશ અજીવતત્ત્વમાં કરીને મોક્ષ એ જીવનનું અંતિમ સાધ્ય તત્ત્વ બતાવ્યું છે. જીવ સિવાયના તત્ત્વો જડ-ચેતનના સંજોગ-વિયોગો ઉપર આધાર રાખનારા છે.

પાપ-પુણ્ય કર્મોનો અને આત્માનો સંબંધ તે બંધ છે કે જે મોક્ષમાં બાધક છે. પાપ-પુણ્યના બંધનું કારણ આશ્રવ તત્ત્વ છે અને

તેઓના બંધને રોકનાર તે સંવરતત્ત્વ છે બંધ અને આસ્રવનું વિરોધી તત્ત્વ નિર્જરા છે. જે પુણ્ય અને પાપથી આત્માને છૂટો કરવામાં મદદ કરે છે. કર્મોથી અંશે છૂટા પડવું તે નિર્જરા અને તદ્દન છૂટા પડવું તે મોક્ષતત્ત્વ. આમ સાદી રીતે નવતત્ત્વોની વ્યવસ્થા બતાવીને તેના વિસ્તારમાં આખા જગતનું સંપૂર્ણ વિવેચન કેવી રીતે કરે છે તે આ નવતત્ત્વ પ્રકરણના અભ્યાસ થકી બરાબર સમજાશે.

આ નવતત્ત્વો જ જગતના સત્ય તત્ત્વો અને જીવનના ઉત્કર્ષ માટે ખરેખરા માર્ગદર્શક તરીકે છે. આ પ્રકરણના કર્તા અજ્ઞાત જૈનાચાર્ય મનાય છે. તથા નવતત્ત્વ સંબંધી અનેક પ્રાચીન અર્વાચીન મહર્ષિઓના રચાયેલા પ્રકરણો પણ ઉપલબ્ધ થાય છે.

ત્રીજા ક્રમે દંડક પ્રકરણ આપેલ છે. તેના અભ્યાસથી આપણને જીવમાં રહેલ ગુણો, શક્તિઓ, શરીરો, સંઘયણ, સંસ્થાનાદિ ચોવીશ પ્રકારના પદાર્થોનો બોધ થાય છે. શ્રી ભગવતી આદિ આગમ ગ્રંથોમાં ઘણાબધા દ્વારોથી આ વિચારણા કરવામાં આવી છે. તેમાં પદાર્થોનું વિસ્તારથી વિવેચન છે. પરંતુ અલ્પમતિવાલાને પણ તે પદાર્થજ્ઞાન સરલ રીતે થાય તે માટે ચોવીશ દંડક પદોની મર્યાદા બાધીને આ પ્રકરણમાં તેનું વિવેચન કરવામાં આવેલ છે.

ગ્રંથકર્તાએ બાઠજીવોને સુગ્રાહ્ય બને એ રીતે ચોવીસ દંડકો દ્વારા જીવ વિશે પદાર્થોને ઘટાવ્યા છે. આ એક પ્રકારનું પદ્ધતિસરનું પદાર્થ વિજ્ઞાન છે. તેના અભ્યાસથી એ વિષયમાં પ્રાથમિક કક્ષાવાળો જિજ્ઞાસુ તેમાં સારી રીતે અવગાહન કરી શકે છે.

આ પ્રકરણના કર્તા શ્રી ગજસારમુનિ ચરતરગચ્છીય શ્રી જિનસિંહસૂરિજીના શાસનકાળમાં થયેલા ધવલચંદ્રમુનિના શિષ્ય હતા. તેઓએ ચોવીસ દંડકના સ્વરૂપમાં ચોવીસ જિનેશ્વરોની સ્તુતિ-વિજ્ઞપ્તિ રૂપે આ પ્રકરણ રચ્યું છે અને તે આત્મહિત કારક છે તેવું તેઓ પ્રાન્તમાં જણાવે છે.

ચોથા ક્રમે લઘુ સંગ્રહણી પ્રકરણ આવે છે. જેમાં જૈન દૃષ્ટિએ ભૂગોળનો વિચાર છે. ધાર્મિક અભ્યાસના ક્રમમાં આગળ વધવા જેમ નવતત્ત્વાદિનું જ્ઞાન ઉપકારક છે તેમ ચગોળ-ભૂગોળ વિગેરે વિશ્વસંરચનાના વિષયો પણ અધ્યાત્મ જીવનમાં ઉપયોગી હોવાથી તેનું અધ્યયન મનન કરવું જરૂરી છે. આત્મકલ્યાણના પરમ સાધનભૂત જૈન શાસ્ત્રોના અભ્યાસ માટે પણ આ વિષયનું જ્ઞાન લેવું અત્યંત આવશ્યક છે.

લઘુ સંગ્રહણીમાં ભૂગોળના ઁંડ, યોજનાદિ દશ પ્રકારના સાશ્વત પદાર્થોનું સંક્ષેપમાં વર્ણન છે. તેનું વિસ્તારથી વર્ણન જંબૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિ આદિ આગમ ગ્રંથોમાં તેમજ બૃહત્સંગ્રહણી, ક્ષેત્રસમાસાદિ મોટા ગ્રંથોમાં કરેલુ છે. તે ગ્રંથોના અભ્યાસમાં પળ આ પ્રકરણનું જ્ઞાન પ્રાથમિકકક્ષાએ જરૂરી છે.

પોતે જે ક્ષેત્રમાં હયાત છે તે અને તેની આસપાસમાં શું છે તેનું જ્ઞાન હોવું એ પળ આત્મવિકાસના સાધનોમાંનું ઁક આવશ્યક અંગ છે. આ પ્રકરણમાં ઉપરોક્ત પદાર્થોનું ટૂંકમાં સારભૂત વર્ણન કરેલું છે. સંપૂર્ણ વિશ્વસંરચનાને માપવાની આપણી શક્તિ નથી છતાં સર્વજ્ઞ પરમાત્માના વચનો રૂપ આવા પ્રકરણો દ્વારાં સમજવામાં આવે તો તે સરલ બને છે.

લઘુસંગ્રહણી પ્રકરણના રચયિતા આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી છે. તેઓ કયા ગચ્છના અને ક્યારે થઈ ગયા તે વિશે જાણવાનું સાધન હજુ સુધી ઉપલબ્ધ થયું નથી છતાં તેઓ મહાન શ્રુતધર હશે તેવી કલ્પના કરી શકાય.

જિનશાસનમાં દેવતત્ત્વ, ગુરુતત્ત્વ અને ધર્મતત્ત્વ આ ત્રણે

તત્ત્વો પ્રસિદ્ધ છે. આ તત્ત્વોની આરાધના કેવી રીતે થાય, તેના વિધિ-વિધાન આવશ્યકાદિ આગમ ગ્રંથોમાં બતાવાયા છે. પળ તે અતિવિસ્તારવાળા હોઈ તેમાંથી સંક્ષેપમાં ઉદ્ધરીને આચાર્ય શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિજીએ દેવવંદનભાષ્ય, ગુરુવંદનભાષ્ય અને પચ્ચક્ષાણભાષ્ય નામના ત્રણ સ્વતંત્ર પ્રકરણ ગ્રંથોની રચના કરી છે. તેમાં પ્રથમ દેવવંદનભાષ્ય દેવતત્ત્વની આરાધનાના માર્ગદર્શનરૂપે રચાયેલ છે.

દેવવંદનભાષ્યની વ્યાખ્યા કરીએ તો દેવ એટલે ભગવાનની મૂર્તિ તેના વંદન પૂજનની વિધિ કહેનારું શાસ્ત્ર એટલે દેવવંદનભાષ્ય. આમાં ૨૪ પ્રકારો વડે વિધિ દર્શાવી છે. જિનમંદિરમાં દર્શન-પૂજન અર્થે જનારે કઈ કઈ બાબતે ધ્યાન આપવું કેવો વિધિ સાચવવો જેથી તેનું વાસ્તવિક ફલ પ્રાપ્ત થાય, એ બધું આ ભાષ્યમાં સુંદર પ્રકારે દર્શાવ્યું છે. શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે વિધિપૂર્વકની ભાવક્રિયાથી શુભ સંસ્કારોના બીજ રોપાય છે. તેથી ઉત્તરોત્તર વિશિષ્ટ પુણ્યબંધ દ્વારા સદ્ગતિની પરંપરા બને છે અને જીવ અન્તે પરમ પદની પ્રાપ્તિ કરે છે.

આ ભાષ્યમાં ૬૩ ગાથાઓ, ૨૪ દ્વારો અને ૨૦૭૪ બોલનું વર્ણન કરીને આરાધક જીવો માટે જ્ઞાનનો સુંદર રસથાળ પીરસ્યો છે.

જે અભ્યાસુઓ માટે ખૂબજ ઉપયોગી છે. જિનમંદિર સંબંધિત ૩ નિસિહી, ૩ પ્રદક્ષિણા, ૫ અભિગમાદિ, ૩ પ્રકારના દેવવંદન, નમસ્કાર, અક્ષર, પદાદિ તથા ૪ નિક્ષેપે અરિહંતસ્વરૂપ, ૪ સ્તુતિઓ, ૧૨ હેતુઓ, ૧૬ આગારો, ૧૯ દોષો, ૧૦ મોટી આશાતનાઓ ઇત્યાદિ દેવવંદન વિધિ વિષયક વિશદ વર્ણન કરાયું છે.

બીજુ ગુરુવંદનભાષ્ય છે. આમાં ગુરુને વંદન કરવાની વિધિ અને નિષેધનું સુંદર માર્ગદર્શન કરાયેલ છે. આ ગુરુવંદનભાષ્યના રચયિતા આચાર્ય શ્રીમાન્ દેવેન્દ્રસૂરિજીએ જણાવ્યું છે કે ગુરુવંદનની વિધિના અનભિજ્ઞ વ્યક્તિ દ્વારા કરાયેલ વંદન થકી તે જીવ વાસ્તવિક રીતે ઉચ્ચ નિર્જરાનો ભાગી થઈ શકતો નથી. અને જે વિધિ પુરસ્સર વંદનાદિ ક્રિયા કરે છે તે જીવ અનેક ભવોના ઉપાર્જિત અનંતા કર્મોનો ક્ષય કરે છે.

આપણે નિત્યક્રમ મુજબ ગુરુવંદન કરીએ છીએ તે કયા પ્રકારનું વંદન છે?, તે જો આપણે જાણતા જ ન હોઈએ તો તેનો શો અર્થ છે?, વઠી વંદનના કેટલા પ્રકારો છે? ઇત્યાદિ ગુરુવંદન સંબંધિત વિધિ નિષેધનું આરાધકને સમ્યક્ જ્ઞાન હોવું અત્યંત આવશ્યક છે. આ ભાષ્ય દ્વારા આપણને ગુરુવંદન વિષયક ખૂબજ

સચોટ માર્ગદર્શન પ્રાપ્ત થાય છે.

આ ભાષ્યમાં કુલ ૪૧ ગાથાઓ છે. અને ૨૨ દ્વારો વડે પ્રતિપાદન કરાયેલ ૪૯૨ પ્રતિભેદોમાં ૩ પ્રકારના વંદન, વંદનીય ગુરુના અને વંદન કરનારના પ્રકારો, વંદનનો અવસર, કેટલીવાર કરવું, કેટલા નમનવાલુ કરવું, કેટલા શીર્ષનમસ્કારવાલું કરવું, કેટલા આવશ્યકોથી પરિશુદ્ધ કરવું, કેટલા દોષ ટાળવા, પાંચ પ્રકારના વંદન કોને કરવા, કેટલીવાર કરવા, શા માટે કરવા इत्यादि તેમજ વંદનના ૨૨ દ્વાર, વંદનનો નિષેધ, ૨૫ આવશ્યક, મુહપત્તિની ૨૫ પ્રતિલેખના, શરીરની ૨૫ પ્રતિલેખના, ગુરુવંદનથી થતાં ગુણ-લાભ, ગુરુસ્થાપનાનું વર્ણન इत्यादि અનેક વિધિઓનું સુંદર પ્રતિપાદન કરાયેલ છે.

ત્રીજા પ્રત્યાખ્યાન નામના ભાષ્યમાં નવકારસી આદિ દશ પ્રકારના પચ્ચક્ષાણનો વિષય દર્શાવ્યો છે. પ્રત્યાખ્યાનનો અર્થ પ્રતિજ્ઞા (નિયમ) એવો થાય છે. તે અનાદિકાર્ઠ્યઃ જીવને વલ્લગેલી આહાર સંજ્ઞામાંથી છોડાવીને તપધર્મમાં યોજે છે.

આ ભાષ્યમાં ૪૮ ગાથાઓ છે. તેના મૂલ ૯ દ્વારોમાં ૯૦

ઉત્તરભેદો વડે સવાર અને સાંજના પ્રત્યાખ્યાન કરવાની વિધિનું સુંદર માર્ગદર્શન કરાયેલું છે. પ્રસંગોપાત ચાર પ્રકારના આહાર, ૨૨ શ્રકારના આગાર (અપવાદ), ભક્ષ્યાભક્ષ્ય વિગર્હો, નિવિયાતા અને પચ્ચક્ષાણના અનેક પ્રકારો ઇત્યાદિ સ્વરૂપ દર્શાવવામાં આવ્યું છે. આમાં તપધર્મના સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ ભેદોનું સ્પષ્ટ પ્રતિપાદન કરાયેલું છે.

વીતરાગ પ્રભુના લોકોત્તર શાસનમાં તપોનુષ્ઠાનનો મહિમા આરાધનામાં અત્યન્ત આવશ્યક અને પ્રભાવનામાં ખૂબજ મહત્વપૂર્ણ ગણાયો છે. હજારો વર્ષ સુધી આહાર ગ્રહણ નહીં કરનારા દેવોને જે લાભ નથી થતો તે લાભ એક નવકારસીના પચ્ચક્ષાણ કરનારો સાધારણ જીવ પામી જાય છે. આ સૌભાગ્ય જેવું તેવું ન ગણાય.

આ ભાષ્યના કર્તા આચાર્ય શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિજી મહારાજ ફરમાવે છે કે આ પ્રત્યાખ્યાનો સ્વયં પરમાત્મા શ્રી જિનેશ્વરદેવોએ ઉપદેશ્યા છે અને ભાવપૂર્વક આની આરાધના કરનારા અનંતા જીવો શાશ્વત સુખના ભોક્તા બન્યા છે. જિનશાસનની પ્રત્યેક આરાધના પચ્ચક્ષાણથી પરિપુષ્ટ થયેલી છે તે સહેજે જણાઈ આવે છે.

હવે કર્મસિદ્ધાન્તની વાત કરીએ તો વૈદિકાદિ ઘણાખરા ધર્મદર્શનોમાં કર્મ વિશે થોડા-ઘણા અંશે પ્રતિપાદન મળે છે પણ સાંગોપાંગ માર્ગદર્શન જૈનધર્મ સિવાય કોઈ પાસે નથી. કારણ સ્પષ્ટ છે તેના પ્રણેતા સર્વદર્શી સર્વજ્ઞ એવા તીર્થંકર ભગવંતો. જીવ અનાદિકાલથી કર્મથી ક્ષીરનીરવત્ લેપાયેલો છે તેને પરિશુદ્ધ કરવાની પ્રક્રિયા કર્મવિજ્ઞાનમાં ઉપદેશાઈ છે.

દરેક જીવાત્મા મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને મન-વચન-કાયાના યોગો દ્વારા સતત કર્મોપાર્જન કરતો રહે છે. ઉપાર્જિત કર્મો આત્મા સાથે એકમેકભાવે ચોટી રહે છે. તેને દૂર કરવા માટેની હેય-જ્ઞેય-ઉપાદેય પ્રક્રિયાને સમજવા માટે કેવલી પ્રરુપિત કર્મસિદ્ધાન્ત આત્મસાત્ કરવો અતિ આવશ્યક બને છે.

વીતરાગના એકાન્તહિતકારી વચનાનુસાર જીવ તપ-જપ-આચરણ નથી કરતો ત્યાં સુધી તે ચતુર્ગતિરૂપ ભવભ્રમણથી નથી અટકતો. જ્ઞાનીઓની દૃષ્ટિએ દયનીય દશાને પામેલો તે જીવ અનેક પ્રકારની યાતનાઓ-દુઃખો ભોગવે છે. કર્મની અને આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપની ઓલખ કરાવવા પૂર્વાચાર્યોએ અપૂર્વકોટિના અનેક

ગ્રંથરત્નોનું સર્જન કરેલ છે. તે પૈકી આચાર્ય શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિજીએ રચેલ કર્મવિપાક, કર્મસ્તવ, બંધસ્વામિત્વ, ષડશીતિ, અને શતક નામક પાંચ નવ્ય કર્મગ્રંથોમાં અને પૂર્વાચાર્ય કૃત સપ્તતિકા નામક છટ્ઠા કર્મગ્રંથમાં કર્મોનું સુંદર વિજ્ઞાન પ્રસ્તુત કરીને મુમુક્ષુઓને અતીવ રોચક માર્ગદર્શન પૂરું પાડ્યું છે.

પ્રથમ કર્મવિપાક નામક કર્મગ્રંથમાં કર્મોનું સ્વરૂપ, કર્મબંધના ચાર પ્રકાર, કર્મની મૂળ આઠ પ્રકૃતિઓ અને તેની ૧૫૮ ઉત્તરપ્રકૃતિઓના નામો, તેનું સ્વરૂપ, બંધ ઉદય ઉદીરણા અને સત્તાનું સ્વરૂપ તેમજ કર્મબંધના હેતુઓ इत्यादि વિષયો રસપ્રદ રીતે દર્શાવ્યા છે. આત્માર્થી ભવ્યજીવોને તે જાણવા ખૂબ જ જરૂરી છે.

કર્મસ્તવ નામક દ્વિતીય કર્મગ્રંથમાં પ્રભુ મહાવીરદેવે જે જે ગુણઠાણાઓને વિશે બંધ, ઉદય, ઉદીરણા અને સત્તાના સ્થાનમાં પ્રાપ્ત થયેલા સઘળા કર્મોને યજ્ઞપાઠ્ય હતા, તેનું વર્ણન ગુણસ્થાનકની શ્રેણિ આપીને ચૌદગુણઠાણાઓમાં કર્મસ્વરૂપ વર્ણવવા દ્વારા શ્રી મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ કરેલ છે.

તેમા પ્રથમ ચૌદ ગુણઠાણાનું સ્વરૂપ, દરેક ગુણસ્થાને બંધ, ઉદય, ઉદીરણા અને સત્તાઐ કેટલી કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓ હોય છે તેનું વર્ણન કરેલ છે. તેમજ કર્મપ્રકૃતિની સંખ્યા બતાવનારા યંત્રો અને દરેક ગુણસ્થાને કઈ કઈ કર્મપ્રકૃતિઓનો બંધ, ઉદય, ઉદીરણા અને સત્તાઐ વિચ્છેદ કરે છે તેનું સ્વરૂપ દર્શાવેલ છે.

બંધસ્વામિત્વ નામના ત્રીજા નવ્ય કર્મગ્રંથમાં ૨૫ ગાથાઓ છે. તેમાં ૧૨૦ પ્રકૃતિ માંહેથી કેટલી પ્રકૃતિના બંધનો સ્વામી કયો કયો જીવ છે તેનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. ગતિ વિગેરે બાસઠ માર્ગણાસ્થાનકોને વિષે સંક્ષેપથી જીવને બંધનું સ્વામીપણું ઇટલે પોતાને યોગ્ય દરેક ગુણઠાણે કયો જીવ કેટકેટલી કર્મપ્રકૃતિ બાંધે ઇનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.

ષડશીતિ નામના ચતુર્થ કર્મગ્રંથમાં ૮૬ ગાથાઓ હોવાથી તેનું પ્રચલિત નામ ષડશીતિ છે. ગ્રંથકાર આચાર્ય શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિઐ અંતમાં તેનું સૂક્ષ્માર્થવિચાર ઇવું સાર્થક નામ આપેલું છે.

પ્રથમ કર્મગ્રંથમાં કર્મોના વિપાક ઇટલે ફલનો વિષય પ્રતિપાદિત છે. કઈ કઈ કર્મપ્રકૃતિના ઉદય વચ્ચે શું ફલ મળે

તે જણાવેલ છે. બીજામાં ચૌદગુણસ્થાનકને આશ્રયીને એ કર્મપ્રકૃતિઓના બંધ ઉદય ઉદીરણા અને સત્તાનો વિસ્તાર બતાવ્યો છે. ચૌદગુણઠાણાઓ જીવાત્મામાં ઘટે છે અને તે બાસઠ માર્ગણામાં કોઈને કોઈ માર્ગણામાં વર્તતો હોય છે તેથી ત્રીજા કર્મગ્રંથમાં બાસઠ માર્ગણાને આશ્રયીને બંધસ્વામિત્વ દર્શાવ્યું છે. જ્યારે ચોથા કર્મગ્રંથમાં જીવસ્થાનક, માર્ગણાસ્થાનક અને ગુણસ્થાનક આ ત્રણે ઉપર કર્મોના બંધ ઉદય ઉદીરણા અને સત્તાને વિષે શાસ્ત્રોમાં જે સૂક્ષ્મ વિચાર કરવામાં આવ્યો છે તેનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. માટે પૂર્વાપરના સંબંધથી ઉત્તરોત્તર વિષયો સંકળાયેલા છે.

ચૌદ જીવસ્થાનકને વિષે ગુણસ્થાનક, યોગ, ઉપયોગ, લેશ્યા, બંધ, ઉદય, ઉદીરણા અને સત્તાના સ્થાનનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે. જ્યારે માર્ગણાસ્થાનને વિષે જીવભેદ, ગુણસ્થાન, યોગ, ઉપયોગ, લેશ્યા અને અલ્પબહુત્વનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે. કર્મબંધના હેતુઓનું સ્વરૂપ અને તેના ભાંગા અને સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા આદિ ગણિતનો વિસ્તાર વર્ણવેલો છે.

શતક નામના પાંચમાં કર્મગ્રંથમાં ધ્રુવબંધી વગેરે પ્રકૃતિઓની

૩૩ સંજ્ઞાઓના ૩૩ દ્વાર વર્ણવ્યા છે. પ્રકૃતિ, સ્થિતિ રસ અને પ્રદેશ એ ચાર પ્રકારના કર્મબંધનું વિસ્તૃત વર્ણન છે. ચૌદ જીવસ્થાનકોના વિશે અલ્પબહુત્વ, અગ્યાર ગુણશ્રેણીઓનું સ્વરૂપ, ગુણસ્થાન પ્રાપ્તિનું વિવરણ, પલ્યોપમ, સાગરોપમ અને પુદ્ગલ પરાવર્તનું સ્વરૂપ તથા તેના પ્રકાર, યોગસ્થાનક વગેરેનું અલ્પબહુત્વ, સૂચિશ્રેણિ, ઉપશમ અને ક્ષપકશ્રેણિ આદિનું ટૂંક અને વિસ્તારપૂર્વકનું સ્વરૂપ તેમજ ઉપરોક્ત વિષયોના અવાન્તર વિષયોનું સુંદર પ્રતિપાદન કરેલું છે.

સપ્તતિકા નામક છટ્ઠા કર્મગ્રંથની રચના પ્રાચીન મહર્ષિએ કરેલ છે. તેમાં મૂળ ગાથાઓ ૭૦ હોવાથી તેનું સપ્તતિકા એવું નામ રુઢ થયેલું છે. પછીથી તેમાં દુર્બોધતા લાગવાથી અર્થના વિસ્તારાર્થે બીજી ૨૧ ગાથાઓ પ્રક્ષિપ્ત કરીને કુલ ૯૧ ગાથાપ્રમાણ હાલમાં પ્રસિદ્ધ છે.

આ કર્મગ્રંથમાં પ્રારંભની ગાથામાં દર્શાવાયું છે કે દ્વાદશાંગીના બારમાં દૃષ્ટિવાદનો અંશભૂત આ ગ્રંથ છે. કેમકે પંચપ્રસ્થાનમય દૃષ્ટિવાદના અગ્રાયણી નામક બીજા પૂર્વમાં ૧૪ વસ્તુઓ છે. તેમાંની પાંચમી વસ્તુમાં ૨૦ પ્રાભૃતો છે. તે પૈકી ચોથું કર્મપ્રકૃતિ નામક

પ્રાભૂત છે. તેના ૨૪ અનુયોગોમાં બંધોદયસત્તાના વિષયનું એક અનુયોગદ્વાર છે. તેનો આ સપ્તતિકા સંક્ષેપ કહેવાય છે. એટલે કે સંપૂર્ણ દૃષ્ટિવાદરૂપ મહાસાગરના બિંદુરૂપ આ પ્રકરણ ગણી શકાય. બંધસ્થાનક, ઉદયસ્થાનક અને સત્તાસ્થાનક આ ત્રણેનો સમન્વય કરવાપૂર્વક તેના વિષયનું પ્રતિપાદન કરી તેમાં વિભાગીકરણ કરવા સ્વરૂપે આ ગ્રંથ રચાયો હોય તેમ કહી શકાય. ઉપરોક્ત ત્રણે સ્થાનોનો વિસ્તૃત અર્થ કર્મપ્રકૃતિ નામના પ્રાભૂતમાં છે આ પ્રકરણ તેના અતિ સંક્ષેપ રૂપે છે.

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં અમે અધ્યયન મનન કરનારા સ્વાધ્યાયીઓ માટે અચલગચ્છાધિપતિ પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીગુણસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજા દ્વારા હરિગીતછંદમાં રચાયેલ ચાર પ્રકરણોના ક્રમશઃ ગુર્જરભાષાબદ્ધ પદ્યાનુવાદો આપ્યા છે.

પૂજ્ય મુનિશ્રી સર્વોદયસાગરજી મ. સા. તા. ૨૧-૧૨-૦૫ થી તા. ૨૩-૦૪-૦૬ સુધી શ્રી વીરચંદ સોની પરિવારના તલાસરીના N.. N.. સન્સ પેટ્રોલપંચના નિવાસ સ્થાને રહ્યા હતા. પૂજ્યશ્રી સાથે પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી ગુણવલ્લભસાગરજી મ.સા. હતા. ચાર

મહિનાની સ્થિરતા દરમ્યાન પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી ગુણવલ્લભસાગરજીએ ૧૫૦૦ ગાથાઓ કંઠસ્થ કરી હતી. જ્યારે પૂજ્ય મુનિશ્રી સર્વોદયસાગરજીએ ૨૦ પદ્યમય નૂતન રચનાઓ કરી હતી. તેમાંથી ત્રણભાષ્ય, છ કર્મગ્રંથની મઠી નવ પદ્યરચનાઓ આ પ્રકાશન શ્રેણીમાં આપવામાં આવી છે. તેમાં પ્રથમ ત્રણભાષ્યો પરના ત્રણ પદ્યાનુવાદો ક્રમશઃ આપી પછીના ક્રમમાં છ કર્મગ્રંથોના પદ્યાનુવાદો આપ્યા છે. પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજી મ. સા. અને મુમુક્ષુઓને ચાર પ્રકરણની નૂઠગાથાઓ કંઠસ્થ કર્યા પછી આ પદ્યાનુવાદના અર્થો ખૂબજ ઉપયોગી થઈ પડશે.

પરમ પૂજ્ય શ્રુતોપાસક વિદ્વાન્ મુનિપ્રવર શ્રી સર્વોદયસાગરજી મહારાજશ્રીના સત્પ્રયાસ અને પ્રેરણાથી આ રીતે જીવવિચાર આદિ ચાર પ્રકરણો, ત્રણભાષ્યો અને છ કર્મગ્રંથોના પદ્યાનુવાદો સર્વપ્રથમવાર છપાઈ રહ્યા છે જે જ્ઞાનપિપાસુઓ માટે આશીર્વાદ રૂપ સિદ્ધ થશે. પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી ઉદયરત્નસાગરજી મ. સા. એ આ કાર્યમાં સુંદર માર્ગદર્શન કરેલ છે તે બદલ તેઓશ્રીનો તથા દરેક પદ્યાનુવાદને અક્ષરશઃ ચેક કરી આપવા બદલ પં. શ્રી ચન્દ્રકાન્તભાઈ એસ.

સંઘવીનો અને અતિવ્યસ્તતામાંથી સહયોગ આપવા બદલ શ્રી મનોજભાઈ જૈનનો (કોબા) તેમજ અન્ય સહાયક મિત્રોનો અન્તઃકરણપૂર્વક આભાર વ્યક્ત કરીએ છીએ.

પ્રકાશન સંસ્થા શ્રી ચારિત્રરત્નપા.ચે.ટ્રસ્ટે પ્રભુ મહાવીરના ૨૫૩૫મા નિર્વાણ મહોત્સવના ઉપલક્ષમાં ૨૫૩૫ ગ્રંથો પ્રકાશિત કરવાનો મહાન સંકલ્પ કર્યો છે. એ સંદર્ભમાં ૫૦૦ જેટલા ગ્રંથો પ્રકાશિત થઈ ચૂક્યા છે. તેનો અમને ખૂબજ હર્ષ છે. જેમાં ૫૦૦ પૂજન પ્રતો પૈકી ૨૦૦ પ્રતો પ્રકાશિત થઈ ગઈ છે, ૫૦૦ અપ્રગટ ગ્રંથો પૈકી ૫૦ ગ્રંથો પ્રેસમાં છે, બીજા ૧૩૫ કથા ગ્રંથો છ ભાષામાં અને ૫ ભાષામાં પ્રકાશિત થયા છે જે સાધુ-સાધ્વીજીઓને મળવા માટે ખૂબજ ઉપયોગી છે, ૪૫ આગમ સચિત્ર ગુજરાતી, હિંદી અને અંગ્રેજી ભાવાર્થ સાથે પ્રકાશિત થયેલ છે, ૩૦૦ રાસ વિ. મર્યાદિત નકલો પ્રકાશિત કરી છે, અચલગચ્છની ૧૦૦ પૂજાઓ પૈકી ૫૦ પ્રકાશિત કરી છે, ૧૦૦ ઢાલિયા, ૧૫૦ અચલગચ્છીય આર્ચાર્યોના સંસ્કૃત ચરિત્રો, ૧૦૮ કરમશી ચેતશી ચોનાનું અપ્રગટ સાહિત્ય, ૧૫૦ શ્રી પાર્શ્વભાઈનું અપ્રગટ સાહિત્ય, ૫૧ ગુણમંજૂષા પ્રકાશિત

થયેલ છે. ૫૧ સ્તોત્રો ઁંડાન્વય-દંડાન્વય અને પદચ્છેદ યુક્ત પ્રકાશન થઈ રહ્યા છે જેમાં ૨૧ સ્તોત્રો પ્રેસમાં છે. તદુપરાંત ૧૨૦ સામાયિકમાં સ્વાધ્યાય પુસ્તિકાઓ અને ૨૨૫ વિવિધ ગ્રંથો આમ કુલ મલ્લીને ૨૫૩૫ ગ્રંથો થાય છે. હમણાસુધી આ કાર્ય ધીમી ગતિએ ચાલતું હતું તે હવે દેવ-ગુરુ પસાએ વેગવંતુ ચાલશે ંવી આશા છે.

ટ્રસ્ટના નિર્ણયો

૧. હવે પછી બધા ગ્રંથો મલ્ટી કલરમાં છપાશે.
૨. ગ્રંથો માટે દાનની અપીલ બહાર પડશે નહિ.
૩. અધ્યયનમાં ઉપયોગી માહિતી અલભ્ય બને તો પોસ્ટલ ઁર્ચ તથા ઁરોક્ષ ઁર્ચ લઈને વ્યવસ્થા કરી આપવી.
૪. પ્રકાશિત ગ્રંથો કોઈને પણ ભેટમાં આપવા નહિ.
૫. વિં.સં ૨૦૬૭ પછી યોગ્ય સમયે ટ્રસ્ટનું વિસર્જન કરી દેવાશે.

અન્તે વાચક વર્ગને નમ્ર વિનંતિ કરીએ છીએ કે પ્રમાદવશ આ

प्रकाशनमां कोई प्रकारे त्रुटीओ रही गई होय तो सूचित करशो
जेथी पुनरावृत्तिमां सुधारो वधारो करी शकीशुं.

- लि. श्री चारित्ररत्न फा. चे. ट्रस्टवती

श्री सोमचंद भाणजी लालका

श्री जेन्तीलाल जेठाभाई मैशेरीना

सादर जयजिनेंद्र

अनुक्रमणिका

१. जीवविचार प्रकरण - पद्यानुवाद	१-१०
२. नवतत्त्व प्रकरण - पद्यानुवाद	११-२१
३. दंडक प्रकरण - पद्यानुवाद	२२-२८
४. लघु संग्रहणी - पद्यानुवाद	२९-३४
५. चैत्यवंदन भाष्य - पद्यानुवाद	३५-४१
६. गुरुवंदन भाष्य - पद्यानुवाद	४२-४५
७. देववंदन भाष्य - पद्यानुवाद	४६-५०
८. कर्मविपाक कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद	५१-६१
९. कर्मस्तव कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद	६२-६७
१०. बंधस्वामित्व कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद	६८-७३
११. षडशीति कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद	७४-८४
१२. शतक कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद	८५-९४
१३. सप्ततिका कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद	९५-१०२

जीवविचार प्रकरण - पद्यानुवाद

रचयिता

कच्छ हालार देशोद्धारक - अचलगच्छेश प. पू. आ. भ.
श्री गौतमसागरसूरीश्वरजी म. सा. ना प्रतापी पट्टधर
कलिकाल कल्पतरु जंगमयुगप्रधान अचलगच्छाधिपति
प. पू. आ. भ. श्री गुणसागरसूरीश्वरजी महाराजा

જીવવિચારનો ગુર્જર ભાષામાં પદ્યાનુવાદ

વીર જિન નમી જીવ ભેદ કહું, સંક્ષેપે પ્રાક્ સૂરિવરોદિતં
મુક્ત સંસારી બે ભેદ સ્થાવર, ત્રસ સંસારી જિનોદિતં
પૃથ્વી અપ તેહ વાહ વનસ્પતિ,

એકેન્દ્રિ બિ તિ ચહ પંચેન્દ્રિય છે
હવે પૃથ્વીકાયાદિ એકેન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિ જીવો કહેવાય છે ૧
સ્ફટિક મણિરત્ન વિદ્રુમ પરવાળાં, તુડી હરતાલ મનશીલા
સુવર્ણાદિ ધાતુ લવણાદિ ખારો પારો, અબરખિ સુરમો હિંગુલા
ખડી રમચી અરણેટો મટ્ટી પથ્થર, જાતિઓ પૃથ્વીકાય છે
ભૌમ આકાશી જ્ઞાકલ્લ હિમ કરાદિ જલ,

ઘનોદધ્યાદિ અપકાય છે ૨
જાલ અંગારા તણખા ઉલ્કાપાત,

વીજળી આદિ અગ્નિકાય છે
ઉદ્ભ્રામક ઉત્કાલિક મંડલિ મહાશુદ્ધ,
તનુઘનાદિ વાહકાય છે

જીવવિચાર પ્રકરણ - પઘાનુવાદ

એક શરીરે અનંતા જીવોવાળી, સાધારણ વનસ્પતિકાય છે
કંદા અંકુર કિસલય પંચકુગી સેવાલ,

આર્દ્રત્રિક સર્વ કોમલ ફલ છે ૩

થોર કુંવાર ગુગ્ગુલ ગડુશિનાદિ પત્ર,

અનેક ભેદે અનંતકાય છે

છેદી ઊગે ગુપ્ત નસો પર્વ સમભંગ, શાસ્ત્ર કહે અનંતકાય છે
જસ ફલ ફૂલ છાલ કાષ્ઠ મૂલ પત્ર બીજ,

એ સાતે સ્થાને પૃથક્ જીવ છે

તે એક શરીરે એક જીવવાળી બહુ ભેદે

પ્રત્યેક વનસ્પતિ(કાય) છે ૪

વળી આલોકમાં પ્રત્યેક તરુ વિણ,

પૃથ્વીકાયાદિ પાંચે સૂક્ષ્મ છે

જીવો એ અંતમુહુર્ત આયુવાળા અદૃશ્ય છે એકેન્દ્રિય છે

શંખ કોડા કોડી છીપ ગંડુલ, જલ્લો ચંદનક અલ્લશિયા

લાલિયા ક્રમી પોરા ધુણ, ચુડેલાદિ જીવો છે બેઙ્ગ્રિયા ૫

માંકડ જૂ કીડી મંકોડા ઉદ્ધોહી, સાવા ઈયલ ઘીમેલ તિમ

કાંનખજૂરા ઈન્દ્રગોપ ગીંગોડા વિષ્ટા,

जीवविचार प्रकरण - पद्यानुवाद

छाण कीडा गोपालिक ईम

धनेडा कुंथुआ गद्धैयादि जीवो, जाणो सावि तेइन्द्रिया
वींछी भमरा भमरी बगाई मच्छर,

डांस माखी तीड करोळिया ६

इत्यादि जीव चोरिन्द्रियो कह्या, हवे कहुं पंचेंद्रिया
तिर्यंच मनुष्य नारक देवो, ए चार भेदे पंचेंद्रिया
सुसुमार काचबा ग्राह मगरो, विविध माछलां जळचरो
बळदादि चोपगा सर्पादि उरचर,

नोळियादि भुजचर स्थलचरो ७

रोमपक्षी चर्मपक्षी खेचरो, नरलोकमां सुप्रसिद्ध छे
नरलोक बही वितत पक्षी, समुद्गक पक्षी एवां पक्षी छे
ए तिर्यंच पंचेंद्रिय कह्या, कहुं मनुष्य पंचेंद्रियो हवे
कर्म-अकर्म भूमिना अंतरद्वीपना, त्रणसो त्रण भेद नर सवे ८
रत्नप्रभा शर्कराप्रभा वालुका, प्रभा चोथी छे पंकप्रभा
तिम धूमप्रभा छट्ठी तमप्रभा, सातमी नरक तमःतमप्रभा
साते नरकना आ गोत्र छे, गोत्र नाम प्रमाणे परिस्थिति तस
घमा वंश शेला अंजणा रीठा, मघा माघवती नाम जस ९

જીવવિચાર પ્રકરણ - પદ્યાનુવાદ

દશ ભવનપતિ આઠ વ્યંતર, પંચ જ્યોતિષી બે વૈમાનિક છે
ગ્રૈવેયક અનુત્તર કલ્પાતીત છે, અન્ય દેવો કલ્પોપપન્ન છે
ઇશાન લગી નર જિમ વિષય સેવી, ઉપર સ્પર્શ રૂપાદિ ય
હવે દેહમાન આયુષ્ય સ્વકાય સ્થિતિ,

પ્રાણ યોનિ સંખ્યા કહેવાય ૧૦

સૂક્ષ્મ બાદર પૃથ્વી અપ તેડ વાડ, સાધારણ વનસ્પતિકાય છે
એ સર્વ અંગુલ અસંખ્યાતમા, ભાગે દેહવાળા જીવ છે
દેહ બાદર પ્રત્યેક વનસ્પતિનો એક,

સહસ્ર યોજન સાધિક છે

સૂક્ષ્મ પૃથ્વી અપ તેડ વાડકાયનું, આયુષ્ય અંતરમુહૂર્ત છે ૧૧
સૂક્ષ્મ બાદર સાધારણ વનસ્પતિકાય, આયુષ્ય અંતરમુહૂર્ત છે
હવે બાદર એકેન્દ્રિયનું કહું, પૃથ્વીનું બાવીશ હજાર છે
સાત હજાર અપકાય ત્રિ અહોરત્ર, તેડકાયનું આયુષ્ય છે
વાડકાયનું ત્રણ સહસ્ર પ્રત્યેક, વનસ્પતિનું દશ સહસ્ર છે ૧૨
સ્વકાયસ્થિતિ પૃથ્વી અપ તેડ વાડ; પ્રત્યેક વનસ્પતિની છે
તે અસંખ્ય ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી, સાધારણ વણની અનંતી છે
સર્વ એકેન્દ્રિયોને ચાર પ્રાણ સ્પર્શેન્દ્રિય, આયુ શ્વાસ બઢ કાય છે

जीवविचार प्रकरण - पद्यानुवाद

सात सात लाख योनि पृथ्वी अप तेउ,

वाउकायनी भाखी छे १३

साधरण वनस्पति चौद लाख योनि,

प्रत्येक वण दश लाख छे

बेईन्द्रिय देह बार योजन, आयु बार वर्ष स्वकायस्थ छे

संख्यात वर्ष छ प्राण स्पर्शेन्द्रिय, रसेन्द्रिय आयुष्य छे

श्वासोश्वास काय बळ वाणी बळ वळी,

योनिओ तो बे लाख छे १४

तेईन्द्रिय देह त्रण गाउ, ओगणपचास दिन आयुष्य छे

स्वकाय स्थिति संख्याता वर्ष, घ्राणेन्द्रिय सह सात प्राण छे

तास योनि बे लाख कही चौरेन्द्रिय, एक योजन देह छे

आयु छ मास स्वकायस्थिति, संख्यात वर्ष आठ प्राण छे १५

चक्षुरिन्द्रिय तिम बे लाख योनि, हवे तिर्यच पंचेन्द्रिय छे

ते गर्भज समुर्च्छिम जल थल खेचर, उर भूज परिसर्प भेदे छे

गर्भज समुर्च्छिम जलचरो एक, सहस योजनदेही छे

आयु पूर्व क्रोड वर्ष सात आठ भव,

स्थिति दश नव प्राण छे १६

जीवविचार प्रकरण - पद्यानुवाद

स्थळचर चतुष्पद गर्भज छ गाउ, त्रण पल्य दश प्राण छे
समुच्छिम गाउ पृथकत्व चोर्याशी, सहसाब्द नव प्राण छे
गर्भज उरपरिसर्प योजन सहस, पूर्व क्रोड प्राण दश
समुच्छिम योजन पृथकत्व त्रेपन, सहस वर्ष नव प्राण तस १७
गर्भज भुजपरिसर्प गाउ पृथकत्व, पूर्व क्रोड प्राण दश
समुच्छिम धनुष्य पृथकत्व बेंताळीश, सहसाब्द नव प्राण तस
गर्भज खेचर धनुष्य पृथकत्व बहुंतेर,

पल्य असंख्यांश प्राण दश
समुच्छिम धनुष्य पृथकत्व बहुंतेर, सहस वर्ष नव प्राण तस १८
सर्व तिर्यच पंचेंद्रिय सात आठ भव, चार लाख छे योनि तस
गर्भज मनुष्य त्रण गाउ त्रण पल्य, सात आठ भव प्राण दश
समुच्छिम अंगुल असंख्यांश, अंतः मुहूर्त सात भव प्राण नव
चौद लाख मनुष्यनी योनि छे,

कह्यां बे गतिनां पांच द्वार रव १९
सर्व नारकोमां स्वकायस्थिति नहि, प्राण दश योनि लाख चार
पहेली नरके पोणा आठ धनु, छ अंगुल देह एक सागर
बीजी नरके साडा पंदर धनु, बार अंगुल देह त्रण सागर

जीवविचार प्रकरण - पद्यानुवाद

त्रीजी नरके धनु सवा एकवीश, देह आयु सात सागर	२०
चोथी नरके धनु साडा बासठ, देह आयु दश सागर	
पांचमी नरके धनु सवासो देह, आयु सत्तर सागर	
छट्ठी नरके धनु अढीसो देह, आयु बावीश सागर	
सातमी नरके धनु पांचसो देह, आयु तेंत्रीश सागर	२१
नारकी मरी नारकी न थाय, नारकी देव थाय नहि	
तिम देव मरी नहि देव थाय, देव नारकी थाय नहि	
भवनपति व्यंतर ज्योतिषी, वैमानिक देव भेद चार	
देवमां स्वकाय स्थिति नथी, दश प्राण योनि लाख चार	२२
भवनपति व्यंतर ज्योतिषी, सौधर्म ईशान देह सात कर	
दश भवनपतिमां असुरकुमारे, आयु साधिक एक सागर	
बाकीना नवमां बे पल्योपम, कांईक उण कहे तीर्थकर	
एक पल्योपम व्यंतर आयुष्य छे, आयु कथन उत्कृष्ट स्थर	२३
ज्योतिषी कहुं चंद्र एक पल्योपम, एक लाख दर्ष आयुधर	
सूर्य एक पल्योपम एक हजार वर्ष, आयुषी महा तेजधर	
ग्रह एक पल्योपम आयु नक्षत्र, अर्ध पल्योपम आयुधर	
तारा पा पल्योपम आयु पांचे, असंख्या कहुं वैमानिकवर	२४

जीवविचार प्रकरण - पद्यानुवाद

सौधमे बे सागर इशाने साधिक, बे सागरोपम आयु छे
सनतकुमार माहेंद्रे छ हाथ, सात सागर साधिक आयु छे
ब्रह्मलांतक पांच हाथ दश ने चौद, सागरोपम आयु छे
महाशुक्र सहस्रारे चार हाथ, सत्तर ने अठार सागर छे २५
आनत प्राणत आरण अच्युते, त्रण हाथ देहमान छे
अनुक्रमे ओगणीश वीश एकवीश, बावीश सागर आयु छे
ग्रैवेयक सुदर्शन सुप्रतिबद्ध, मनोरम सर्वतोभद्र छे
सुविशाळ सुमनस सौमनस्य प्रियंकर, नंदीसर ए नव छे २६
नव ग्रैवेयके बे हाथ देह आयु, वृद्धि एक एक सागर
आयु त्रेवीशथी एकत्रीश सागर, कहुं हवे पांच अनुत्तर
विजय विजयंत जयंत अपरा-जित सर्वार्थसिद्ध छे
एक हाथ देहमान एकत्रीशथी, तेत्रीश सागर आयु छे २७
पथ्वी अप तेउ वाउ वण साधारण, सूक्ष्म बादर भेद दश
बादर प्रत्येक वनस्पति बि ति, चउरिंद्रिय मळी चउदश
जल स्थल खेचर उर भुज परिसर्प,

गर्भज समुच्छिन्न सह चउवीश
पांचसो त्रेसठ भेदमां तिर्यचना, पर्याप्त अपर्याप्त अडतालीश २८

जीवविचार प्रकरण - पद्यानुवाद

सात नरकना सात पर्याप्त अपर्याप्त, मळी चउदश नरकना
पांच पांच भरत ऐरवत महाविदेह, पंदर कर्मभूमि क्षेत्रना
हिमवंत हिरण्यवंत हरिवर्ष रम्यक्, देवकुरु उत्तरकुरु त्रीश ए
त्रीश अकर्मभूमि छप्पन अंतरद्वीप, मळी एकसो एक भेद ए २९
मनुष्यो गर्भज पर्याप्ता अपर्याप्त, समुच्छिम अपर्याप्त छे
गर्भज समुच्छिम मनुष्यना मळी, त्रणसो त्रण ए भेद छे
दश भवनपति पंदर परमाधामी, सोळ व्यंतर वाणव्यंतरना
चरस्थिर ज्योतिषी दश, दश तिर्यक्,

जुंभक नव लोकांतिक देवना ३०

त्रण किल्बिषिक बार देवलोक नव ग्रैवेयक पांच अनुत्तरना
ए नवाणु पर्याप्त अपर्याप्त मळी, एकसो अठाणु देवना
नरक चौद तिर्यच अडताळीश, मनुष्य त्रणसो त्रण सवि
पांचसो त्रेसठ जीव भेद थया, भवमुक्त था धर्म करी भवि ३१
पांच ईंद्रिय त्रण योग आयु श्वासोश्वास ए दश प्राण छे
प्राणनो वियोग ते मरण छे जीव योनि चोर्याशी लाख छे
सिद्धोने शरीर आयु स्वकाय स्थिति, प्राण योनि ए कांई नहीं
सादि अनंत स्थिति अनंत सुखमां, रमे लोकांते मोक्ष महीं ३२

जीवविचार प्रकरण - पद्यानुवाद

अनंतवार अनंत दुःख सह्यां, जीवे धर्म कर्या विना
कर धर्म टळे दुःख फळ मेळवी, घाटकोपर पार्श्व-प्रासादना
बे हजार आडत्रीश जेठ सुदि पांचमे, रचेल मुंबईपुरीए
अचलगच्छपति आर्य कल्याण, गौतम नीति गुण सूरिए ३३
इति जीवविचार प्रकरणनो गुर्जरभाषामय पद्यानुवाद संपूर्ण

नवतत्त्व प्रकरण - पद्यानुवाद

रचयिता

कच्छ हालार देशोद्धारक - अचलगच्छेश प. पू. आ. भ.
श्री गौतमसागरसूरीश्वरजी म. सा. ना प्रतापी पट्टधर
कलिकाल कल्पतरु जंगमयुगप्रधान अचलगच्छाधिपति प.
पू. आ. भ. श्री गुणसागरसूरीश्वरजी महाराजा

નવતત્ત્વ પ્રકરણનો પઘાનુવાદ

(રાગ- મંદિર છો મુક્તિ તળા...)

૧. મંગલાચરણ અને નવતત્ત્વ નામ

પ્રભુ વીર નમી કહું સંક્ષેપે, જીવ હિતાર્થે તત્ત્વ બોધ લવ
જીવ અજીવ પુણ્ય પાપ આશ્રવ સંવર,

નિર્જરા બંધ મોક્ષ તત્ત્વ નવ

૨. નવતત્ત્વના ભેદ

જીવ સજીવ ચૌદ ચૌદ, પુણ્ય બેંતાલીશ પાપ બ્યાશી ભેદે છે ૧
આશ્રવ બેંતાલીશ સંવર સત્તાવન, નિર્જરા બાર ભેદે છે

૩. જીવતત્ત્વ અને તેના ભેદો

બંધ ચાર મોક્ષ નવ ભેદે જીવ, ચેતના લક્ષણ એક ભેદે છે
જીવ ત્રસ સ્થાવર બે ભેદે છે, ત્રણ વેદથી ત્રણ ભેદે છે
ચાર ગતિએ જીવ ચાર ભેદે છે, પાંચ ઇન્દ્રિયે જીવ પાંચ ભેદે છે
છે છકાયથી છ ભેદે જીવ કહું, જીવ જિમ ચૌદ ભેદે છે ૨

૪. સંસારી જીવના ચૌદ ભેદો

સૂક્ષ્મ બાદર એકેન્દ્રિય બિ તિ ચતુરિન્દ્રિ, સંજી અસંજી પંચેન્દ્રિયા

નવતત્ત્વ પ્રકરણ - પદ્યાનુવાદ

એ સાતે પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત હોય, જીવ ર્મ ચૌદ ભેદિયા

૫. જીવનું લક્ષણ

જીવ લક્ષણ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર, તપ વીર્ય ઉપયોગ

જેમાં એ છ લક્ષણ હોય નહિ, તે જીવ નહિ કહે જ્ઞાની લોગ ૩

૬. છ પર્યાપ્તિઓ

આહાર શરીર ઇન્દ્રિય શ્વાસોશ્વાસ ભાષા, મન છ પર્યાપ્તિ છે

એકેન્દ્રિ ચાર બિ તિ ચતુરિન્દ્રિ, અસંજી સંજીને છ છે

૭. દશ પ્રાણ

પાંચ ઇન્દ્રિય ત્રણ બલ શ્વાસોશ્વાસ, આયુ એ દશ પ્રાણ છે

એક બિ તિ ચતુરિન્દ્રિને ચાર છ સાત આઠ,

અસંજી સંજીને નવ દશ છે ૪

૮. અજીવતત્ત્વના ચૌદ ભેદો

ધર્મ અધર્મ આકાશાસ્તિકાય,

સ્થંધ દેશ પ્રદેશે ત્રણ ત્રણ ભેદે છે

સ્થંધ દેશ પ્રદેશ પરમાણુ પુદ્ગલો, કાલ એક અજીવ ચૌદ છે

૯-૧૦. અજીવનો સ્વભાવ

ગતિ સહાયી ધર્માસ્તિકાય સ્થિરતા, સહાયી અધર્માસ્તિકાય છે

નવતત્ત્વ પ્રકરણ - પદ્યાનુવાદ

અવકાશ દે તે આકાશ પુદ્ગલો, સડન પડન વિધ્વંસી છે ૫

૧૧. પુદ્ગલોનું લક્ષણ

શબ્દ અંધકાર પ્રકાશ છાયા પ્રભા આતપ, એ પુદ્ગલો જ છે
રૂપ ગંધ રસ સ્પર્શવાળા પુદ્ગલ, લક્ષણ એ પુદ્ગલોનાં છે

૧૨. કાળનું સ્વરૂપ

એક ક્રોડ સડસઠ લાખ સત્તોતેર સહસ,

બસો સોઠ આવલી છે

બે ઘડીના એક મુહૂર્તમાં સમય આવલી, મુહૂર્ત એ કાળ છે ૬

૧૩. વ્યવહારમાં ઉપયોગી કાળ

દિનરાત શુક્લ કૃષ્ણ પક્ષ માસ વર્ષ, પલ્યોપમ સાગરોપમા
ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી, છ છ આરા કાળચક્ર કાળ ભેદમાં

૧૪. છ દ્રવ્યનો વિચાર

છ દ્રવ્યમાં પરિણામી જીવ રૂપી પ્રદેશી, એક ક્ષેત્ર ક્રિયાની
નિત્ય કારણ કર્તા સર્વગ અપ્રવેશી, વિચારણા છે કરવાની ૭

૧૫-૧૬. પુણ્યતત્ત્વના બેતાલીશ ભેદો

શાંતા ઉચ્ચ ગોત્ર દેવ મનુષ્ય ગતિ, આયુ અનુપૂર્વી તિર્યચાયુ છે
પંચેન્દ્રિ જાતિ પાંચ શરીર અંગોપાંગ, પહેલા સંઘયણ સંસ્થાન છે

नवतत्त्व प्रकरण - पद्यानुवाद

शुभ वर्ण गंध रस स्पर्श शुभ विहायोगति उद्योत आतप छे
निर्माण जिननाम कर्म पराघात, अगुरुलघु श्वासोश्वास छे ८
१७. त्रसदशक

त्रस बादर पर्याप्त प्रत्येक स्थिर शुभ,

सुभग सुस्वर आदेय जस

ए त्रस दशक मळी पुण्य तत्त्वना, कह्या भेद बेताळीश

१८-१९. पापतत्त्वना ब्यासी प्रकार

पांच ज्ञानावरणी, नव दर्शनावरणी, पांच अंतराय नीच गोत्र छे
अशाता मिथ्यात्व स्थावर दशक, नरकायु गति अनुपूर्वी छे ९
तिर्यचानुपूर्वी गति कषाय सोळ, नोकषाय नव उपघात छे
एक बि ति चउरिंद्रि जाति दुख गई, अशुभ दर्ण चतुष्क छे
पहेला विना पांच संघयण पांच संस्थान, स्थावर अपर्याप्त छे

२०. स्थावर दशक

सूक्ष्म साधारण अस्थिर अशुभ दुर्भाग्य,

दुःस्वर अनादेय अजश छे १०

पापतत्त्वना ब्यासी भेद कह्या, हवे आश्रवना बेताळीश छे

२१. आश्रवतत्त्वना बेताळीश प्रकार

पांच इंद्रिय चार कषाय, पांच अव्रत त्रियोग आश्रव छे
पच्चीश क्रिया सह थाय बेंताळीश, क्रियाओ कहेवाय छे
२२-२४. पच्चीस क्रियाओ

कायिकी अधिकरणिकी प्राद्वेषिकी परितापनिकी छे ११
प्राणातिपातिकी आरंभिकी पारिग्रहिकी माया प्रत्ययिकी
मिथ्यादर्शन प्रत्ययिकी अप्रत्याख्यानिकी द्रष्टिकी स्पृष्टिकी
प्रातित्यकी सामंतोपनिपातिकी, नैशस्त्रिकी स्वहस्तिकी
आज्ञापनिकी वैदारणिकी, अनाभोगिकी प्रायोगिकी १२
अनवकांक्ष प्रत्ययिकी प्रेमकी सामुदानिकी,
द्वेषिकी इरियापथिकी

२५. संवरतत्त्वना सतावन प्रकार

हवे कहुं सतावन भेदे संवर, पांच समिति त्रण गुप्तिकी
बावीश परिषह दश यतिधर्म, बार भावना पांच चारित्र छे
२६. पांच समिति अने त्रण गुप्ति

इरिया भाषा एषणा आदान निक्षेप, पारिठापनिका समिति छे १३
२७-२८. बावीस परिषह

मन वचन काया त्रण गुप्तिओ, क्षुधा पिपासा शीत उष्ण दंश छे

અચેલ અરતિ સ્ત્રીઓ ચર્યા, નૈષેધિ શય્યા આક્રોશ છે
વધ યાચના અલાભ રોગ તૃણ, મલ સત્કાર અજ્ઞાન છે

૨૯. દશ યતિધર્મ

પ્રજ્ઞા સમ્યક્ત્વ એ બાવીશ પરિસહ, ક્ષમા મૃદુતા આર્જવ મુક્તિ છે ૧૪
તપ સંયમ સત્ય શૌચ આર્કિંચન્ય, બ્રહ્મચર્ય દશ યતિધર્મ છે

૩૦-૩૧. બાર ભાવના

અનિત્ય અશરણ સંસાર એકત્વ, અન્યત્વ અશુચિ આશ્રવ છે
સંવર નિર્જરા લોકસ્વરૂપ દુર્લભ બોધિધર્મ બાર ભાવના છે

૩૨-૩૩. પાંચ ચારિત્ર

સામાયિક છેદોપસ્થાપનીય પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર છે ૧૫

૩૪-૩૬. નિર્જરાતત્ત્વ (છ બાહ્ય/છ અભ્યંતર તપ)

સૂક્ષ્મસંપરાય યથાચ્છ્યાત ચરણ, સત્તાવન સંવર ભેદ છે
અણસણ ઝુળોદરી વૃત્તિસંક્ષેપ રસત્યાગ, કાયકલેશ સંલીનતા છે
પ્રાયશ્ચિત વિનય વૈયાવચ્ચ સ્વાધ્યાય, ધ્યાન ત્યાગ તપ બાર ભેદ છે
છ બાહ્ય તપ છ અભ્યંતર તપ, એ બાર નિર્જરા ભેદ છે ૧૬

૩૭. બંધતત્ત્વ

પ્રકૃતિ સ્થિતિ અનુભાગ પ્રદેશ એ ચાર ભેદે બંધ તત્ત્વ છે

પ્રકૃતિ સ્વભાવ સ્થિતિ કાઠ અનુભાગ રસ, પ્રદેશ દઠસમૂહ છે

૩૮. આઠ કર્મનો સ્વભાવ

પાટો પ્રતિહારી અસિ મદિરા બેડી, ચિતારા કુંભાર મંડારી જિમ

૩૯. આઠ કર્મોની પ્રકૃતિ અને ઉત્તર પ્રકૃતિ

જ્ઞાન દર્શનાવરણી વેદની મોહની આયુ, નામ ગોત્ર વિઘ્ન તિમ ૧૭

૪૧-૪૧. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બંધ

પાંચ નવ બે અઠ્યાવીશ ચાર એકસો ત્રણ, બે પાંચ ક્રમથી ભેદ છે

જ્ઞાન દર્શનાવરણી વેદની અંતરાય ત્રીશ કોડાકોડી સાગર છે

નામગોત્ર વીશ મોહની સિત્તેર, કોડાકોડી સાગર માન છે

આયુ તેત્રીશ સાગર એ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ પ્રમાણ છે ૧૮

૪૨. જઘન્ય સ્થિતિ બંધ

જઘન્ય સ્થિતિ બાર મુહૂર્ત વેદની, આઠ મુહૂર્ત નામ ગોત્ર છે

શેષ કર્મોનો અંતમુહૂર્ત સ્થિતિ બંધ, એ બંધ તત્ત્વ છે

૪૩. મોક્ષતત્ત્વનાં નવ અનુયોગ દ્વાર

સત્પદ પ્રરૂપણા દ્રવ્ય પ્રમાણ ક્ષેત્ર સ્પર્શના કાઠ અંતર છે

ભાગ ભાવ અલ્પબહુત્વ એ મોક્ષ તત્ત્વના નવ ભેદ છે ૧૯

૪૪. સત્પદ પ્રરૂપણા

અર્થવાલું મોક્ષ એક પદ હોવાથી મોક્ષ તત્ત્વ વિદ્યમાન છે

૪૫. ચૌદ મૂળ માર્ગણા

નીતિ ઇન્દ્રિયાદિ માર્ગણાઓથી એ મોક્ષ તત્ત્વ પ્રરૂપાય છે

ગતિ ઇન્દ્રિય કાય જોગ વેદ કષાય, નાળ સંજમ દંસણ લેશ્યા છે

ભવ્ય સમ્યક્ત્વ સંજી આહાર, એ માર્ગણાના ચૌદ પ્રકાર છે ૨૦

૪૬. કઈ માર્ગણાઓ દ્વારા મોક્ષ છે ?

મનુષ્ય પંચેન્દ્રિ ત્રસ ભવ્ય સંજી, યથાચ્છાતી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વી છે

અનાહારી કેવળ જ્ઞાનદર્શની એ માર્ગણાએ મોક્ષે જાય છે

૪૭. દ્રવ્ય પ્રમાણ અને ક્ષેત્ર દ્વાર

તથા દ્રવ્યથી સિદ્ધ જીવ દ્રવ્યો, મોક્ષમાંહે અનંત છે

અસંખ્યાતમા લોકભાગે, ક્ષેત્રથી સિદ્ધ એક કે સર્વ છે ૨૧

૪૮. સ્પર્શના, કાલ અને અંતર દ્વાર

ક્ષેત્રથી અધિક સ્પર્શના એક સિદ્ધ કાલ સાદિ અનંત છે

સિદ્ધ જીવને અંતર નથી, કારણ પડવાનો જ અભાવ છે

૪૯. ભાગ અને ભાવ દ્વાર

સર્વ જીવના અનંતમે ભાગે, સર્વ સિદ્ધના જીવ છે

સિદ્ધ જ્ઞાન દર્શન ક્ષાયિક ભાવે, જીવત્વ પારિણામિક છે ૨૨

૫૦. અલ્પ-બહુત્વ દ્વાર

સિદ્ધ થોડા નપુંસક, સંખ્યાગુણ સ્ત્રી, તેથી સંખ્યગુણ પુરુષ છે
કહ્યું મોક્ષ તત્ત્વ ઇતિ સંક્ષેપે, નવ તત્ત્વોનું આ કથન છે

૫૧. નવતત્ત્વ જાણનારનું ફલ

જીવાદિ નવ તત્ત્વો જે જાણે, તે ભવી સમ્યક્ત્વી છે
જાણે ન પળ ભાવે સદ્દેહે તે, જીવ પળ સમ્યક્ત્વી છે ૨૩

૫૨. સમ્યક્ત્વ એટલે ?

જિનેશ્વરોનાં કહેલાં વચનો, સર્વે અતિશય સત્ય છે
એવી બુદ્ધિ મનવાળા જીવને, નિશ્ચલ જ સમ્યક્ત્વ છે

૫૩. સમ્યક્ત્વનો લાભ

અંતમૂહુર્ત પળ જેહને, સમ્યક્ત્વ તારક સ્પર્શ્યુ છે
પુદ્ગલ પરાવર્ત અર્ધ તેહનું, સંસારમાં પરિભ્રમણ છે ૨૪

૫૪. પુદ્ગલ પરાવર્તન એટલે ?

અનંત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીનો એક પુદ્ગલ પરાવર્ત છે
એવા અનંત ભૂતકાળે થયા, હવે અનંતગુણા થનાર છે

૫૫. પંદર ભેદે સિદ્ધ થવાય

પંદર ભેદે સિદ્ધ જિન અજિન, તીર્થ અતીર્થ ગૃહી અન્ય સ્વલિંગે છે
સિદ્ધ નર સ્ત્રી નપુંસક પ્રત્યેક સ્વયંબુદ્ધ,

બુદ્ધબોધિત એક અનેક છે ૨૫

૫૬-૫૯. પંદર ભેદે સિદ્ધ થવાના દૃષ્ટાંતો

જિન સિદ્ધ અરિહંત અજિન સિદ્ધ,

જિન વિણ અનંત મુનિ આદિ છે

તીર્થ સિદ્ધ ગણધર આદિ છે, અતીર્થ સિદ્ધ મરુદેવા છે

ગૃહીલિંગ સિદ્ધ ભરતાદિ, અન્યલિંગ સિદ્ધ વલ્કલચીરી છે

સિદ્ધ થયા સ્વલિંગે જૈન મુનિ, સ્ત્રીલિંગે સિદ્ધ ચંદનાદિ છે ૨૬

પુંલિંગ સિદ્ધ ગૌતમાદિ, નપુંસક સિદ્ધ ગાંગેય આદિ છે

પ્રત્યેકબુદ્ધ સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધ, મુનિ કરકંડૂ કપિલાદિ છે

બુદ્ધબોધિત ગુરુબોધિત કહ્યા, એક-એક સમયે એક સિદ્ધ છે

એક સમયે સિદ્ધ અનેક થયા, તે અનેક-સિદ્ધ કહેવાય છે ૨૭

૬૦. કેટલા જીવો મોક્ષે ગયા ?

કોઈ ક્યારે પણ પ્રશ્ન કરે, ત્યારે જૈનશાસને એ જ ઉત્તર છે

એક નિગોદના અનંતમા ભાગના જીવો મોક્ષ પામેલ છે

नवतत्त्व प्रकरण - पद्यानुवाद

बे हजार आडत्रीश जेठ वदि दशमे मुंबई माटुंगा करी

रचना अचल गच्छेश आर्यकल्याणगौतम गुणसूरि

इति नवतत्त्व प्रकरणनो गूर्जर भाषामय पद्यानुवाद संपूर्ण

दंडक प्रकरण - पद्यानुवाद

रचयिता

कच्छ हालार देशोद्धारक - अचलगच्छेश प. पू. आ. भ.
श्री गौतमसागरसूरीश्वरजी म. सा. ना प्रतापी पट्टधर
कलिकाल कल्पतरु जंगमयुगप्रधान अचलगच्छाधिपति
प. पू. आ. भ. श्री गुणसागरसूरीश्वरजी महाराजा

दंडक प्रकरणनो पद्यानुवाद

(राग- हरिगीत छंद).

१. मंगलाचरण

चोवीश जिनवरने नमी, तस सूत्रवर्णन लेशथी
दंडक पदोथी स्तवीश ए जिन, सुणो भव्यो भावथी.

२. चोवीश दंडक

एक नारकी दश भवनपति, पांच पृथ्व्यादि बेइंद्रियादि त्रण
गर्भज तिर्यच नर बे व्यंतर, ज्योतिषी वैमानिक त्रण

१

३-४. चोवीश द्वार

ए चोवीश दंडक संक्षेपे, चोवीश द्वारे विचाराय छे
देह अवगाहना संघयण संज्ञा, संस्थान कषाय लेश्येन्द्रिय छे
समुद्घात बे दृष्टि दर्शन ज्ञानयोग, उपयोग उपपात च्यवन छे
स्थिति पर्याप्ति किमाहार आगति गति वेद, ए द्वार चोवीश छे

२

५. देह द्वार

वायु गर्भज तिर्यचे चार देह छे, मनुष्योमां पांच देह छे
शेष जीवोना त्रण त्रण, औदारिक तैजस कार्मण देह छे

દંડક પ્રકરણ - પદ્યાનુવાદ

૬-૮. અવગાહના દ્વાર

અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગના, જઘન્યથી સર્વ જીવ છે
પૃથ્વી અપ તેહ વાહના પળ, અંગુલાસંખ્ય ભાગે દેહ છે ૩
ઉત્કૃષ્ટથી પાંચસો ધનુષ્ય નારક છે, સાત હાથ દેવ છે
ગર્ભજ તિર્યંચ યોજન હજાર, એથી વનસ્પતિ સાધિક છે
ત્રણ ગાહના તેહિન્દ્રિ માનવ, બાર ગાહના બેહિન્દ્રિ છે
ચાર ગાહના ચોરિન્દ્રિ છે, હવે વૈક્રિય દેહ કહેવાય છે ૪
પ્રારંભે વૈક્રિય શરીર અંગુલ સંખ્ય ભાગે હોય છે

૯. ઉત્તર વૈક્રિય શરીરની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
દેવોનું યોજન લાખ દેહ, માનવનું સાધિક લાખ છે
નવસો યોજન તિર્યંચનું નારકોનું બેવડું થાય છે

૧૦. વિકુર્વણનો કાલ

ઉત્કૃષ્ટ વિકુર્વણ કાલ મનુષ્ય તિર્યંચનો ચાર મુહૂર્ત છે ૫
દેવોનો પંદર દિવસ છે, નારકોનો અંતર્મુહૂર્ત છે

૧૧. સંઘયણ દ્વાર

સંઘયણ નથી દેવ નરક સ્થાવરે, છેવટું વિકલેન્દ્રિમાં છે
ગર્ભજ મનુષ્ય તિર્યંચ પંચેન્દ્રિ છ છ સંઘયણવાળા છે

દંડક પ્રકરણ - પદ્યાનુવાદ

૧૨-૧૩. સંજ્ઞા અને સંસ્થાન દ્વાર

સર્વ જીવોમાં ચાર દશ કે સર્વે સોઠ સંજ્ઞા હોય છે ૬
સમચતુરસ્ર સંસ્થાની દેવો છે, છ સંસ્થાની નરતિર્યંચ છે
હુંડ સંસ્થાની વિકલેંદ્રિ નારક, વિવિધાકાર વર્ણ કાય છે
ધ્વજાકાર વાયુ સૂઈ આકાર, તેડ બુદ્બુદ્ આકાર અપકાય છે

૧૪. કષાય અને લેશ્યા દ્વાર

ચંદ્ર મસુરાકાર પૃથ્વીકાર, સર્વ જીવોને ચાર કષાય છે ૭
ગર્ભજ તિર્યંચ મનુષ્ય છ લેશ્યા, વૈમાનિકે ત્રણ લેશ્યા છે
નારક તેડ વાડ વિકલેંદ્રિમાં, લેશ્યા ત્રણ પહેલી જ છે
તેજો લેશ્યા જ્યોતિષીને ચાર લેશ્યા શેષ સર્વને છે

૧૫. ઇન્દ્રિય દ્વાર

સ્થાવર એકેન્દ્રિ વિકલેન્દ્રિ બિતિચરિંદ્રિ શેષ પંચેન્દ્રિ છે ૮

૧૬-૧૯. સમુદ્ઘાત દ્વાર દૃષ્ટિ દ્વાર અને દર્શન દ્વાર
કષાય વેદના મરણ વૈક્રિય તેજસ આહારક કેવલી છે
૯ સાત સમુદ્ઘાત મનુષ્યે ગર્ભજ તિર્યંચ, દેવોમાં પાંચ છે
નારક વાડમાં ચાર સમુદ્ઘાત શેષે સમુદ્ઘાત ત્રણ છે
વિકલેંદ્રિયોને બે દૃષ્ટિ છે, એકેન્દ્રિયો મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે ૯

દંડક પ્રકરણ - પદ્યાનુવાદ

શેષ જીવોને ત્રણ દૃષ્ટિ, મિથ્યા મિશ્ર સમ્યગ્ દ્રષ્ટિ છે
એકેન્દ્રિ દ્વિતિ ઇન્દ્રિયે અચક્ષુદર્શન, ચોરેન્દ્રિમાં ચક્ષુ અચક્ષુ છે
મનુષ્યોમાં દર્શન ચારે છે, ત્રણ દર્શન શેષ જીવોમાં છે

૨૦. જ્ઞાન અને અજ્ઞાન દ્વાર

તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય દેવ નારકમાં, ત્રણ ત્રણ જ્ઞાન અજ્ઞાન છે ૧૦
સ્થાવરે બે અજ્ઞાન, વિકલેન્દ્રિમાં બે બે જ્ઞાન અજ્ઞાન છે
મનુષ્યોમાં મતિ શ્રુતિ અવધ્યાદિ, પંચ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન છે

૨૧. યોગ દ્વાર

અગિયાર યોગ સુર નારકના છે, તિર્યંચના તેર યોગ છે
પંદર મનુષ્યે, વિકલે પાંચ વાહ, એકેન્દ્રિમાં ત્રણ યોગ છે ૧૧

૨૨. ઉપયોગ દ્વાર

પાંચ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, ચાર દર્શન એ બાર ઉપયોગ છે
ઉપયોગ દેવ નારક તિર્યંચમાં નવ, મનુષ્યમાં બાર છે
બિતિ ઇન્દ્રિયે પાંચ ચતુરિન્દ્રિયે છ, એકેન્દ્રિમાં ત્રણ ઉપયોગ છે
સંખ્યાત અસંખ્યાત એક સમયમાં, મરણ ઉત્પત્તિ થાય છે ૧૨

૨૩. ઉત્પત્તિ અને વ્યવન દ્વાર

તિર્યંચ વિકલેન્દ્રિ નારક દેવોમાં, સંખ્યાત મનુષ્યમાં થાય છે
વનસ્પતિ અનંતા શેષ સ્થાવરે, અસંજી મનુષ્ય અસંખ્ય છે

૨૪-૨૭. આયુષ્ય (સ્થિતિ) દ્વાર

પૃથ્વીકાયનું બાવીશ સહસ્ર, અપકાય વાયુ સાત સહસ્ર છે
 તેડકાયાયુ ત્રણ દિવસ, વાડકાયાયુ ત્રિસહસ્ર વર્ષ છે ૧૩
 વનસ્પતિ આયુ દશ સહસ્ર વર્ષ, બેઙ્ગ્રિ આયુ બાર વર્ષ છે
 તેઙ્ગ્રિ આયુ ઓગણપચાશ દિન, ચડરિંદ્રિ આયુ છ માસ છે
 ત્રણ પલ્યોપમાયુ નર તિર્યચનું, તેત્રીશ દેવનારકે છે
 વ્યંતરે પલ્યોપમ, જ્યોતિષે વર્ષ લક્ષાધિક પલ્ય આયુ છે ૧૪
 અસુરાયુ સાધિક સાગર, નવ નિકાયે દેશૂળ બે પલ્ય છે
 ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય કહ્યું, હવે જઘન્ય આયુષ્ય કહેવાય છે

૨૮. જઘન્ય આયુષ્ય

પૃથ્વી અપ તેડ વાડ વળ બિતિચડરિંદ્રિ, પંચેંદ્રિ તિરિનર એ દશ છ
 દશે અંતર્મુહૂર્તાયુ, વૈમાનિકે પલ્ય, જ્યોતિષે પલ્ય અષ્ટમાંશ છે ૧૫
 દશસહસ્ર વર્ષાયુ ભવનપતિ વ્યંતર નારક જઘન્ય આયુ છે

૨૯. પર્યાપ્તિ અને આહાર દ્વાર

દેવ મનુષ્ય તિર્યચ નારકોને છ પર્યાપ્તિ, સ્થાવરે ચાર છે
 વિકલેંદ્રિને પાંચ પર્યાપ્તિ, સર્વેને છયે દિશિનો આહાર છે
 પર્યાપ્ત ગર્ભજ તિર્યચ મનુષ્યો, ચડ ભેદ દેવોમાં જાય છે ૧૬

૩૦. સંજ્ઞા દ્વારા

દેવતિર્યંચ નરકે દીર્ઘકાલિકા, વિકલે હેતૂપદેશિકી છે
મનુષ્યોમાં દીર્ઘકાલિકી કોઈ દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી છે

૩૧-૩૭. ગતિ-આગતિ દ્વારા

સર્વે સ્થાવરો સંજ્ઞા રહિત, હવે આગતિ-ગતિ કહેવાય છે
પર્યાપ્ત ગર્ભજ તિર્યંચ મનુષ્યો, ચતુર્થ ભેદ દેવોમાં જાય છે ૧૭

સંખ્યાત વર્ષાયુ ગર્ભજ તિર્યંચ, મનુષ્યોમાં સુર આવે છે
બાદર પર્યાપ્ત પૃથ્વી અપ્રત્યેક, વનસ્પતિમાં દેવો જાય છે
સંખ્યાત વર્ષાયુ તિર્યંચ ગર્ભજ નર, તિરિ સાતે નરકે આવે છે
સાતે નરકોથી નીકળી, એ જ તિર્યંચ મનુષ્યોમાં જાય છે ૧૮

નારક વિના સર્વ જીવો, અપ્રત્યેક વનસ્પતિમાં આવે છે
પૃથ્વી આદિ દશ પદોમાં, પૃથ્વી અપ્રત્યેક વનસ્પતિ જીવ જાય છે
તેણે વાણમાં પૃથ્વી આદિ, દશ પદમાંથી જીવો આવે છે
પૃથ્વી અપ્રત્યેક આદિ નવ પદોમાં, તેણે વાણ ઉત્પન્ન થાય છે ૧૯

વિકલેન્દ્રિ દશ પદમાં આવે, દશ પદથી વિકલેન્દ્રિમાં જાય છે
ગમનાગમન ગર્ભજ તિર્યંચોનું, સર્વ જીવોમાં થાય છે

મનુષ્યો સર્વેમાં જાય, તેણે વાણ વિષ મનુષ્યોમાં જાય છે

दंडक प्रकरण - पद्यानुवाद

३८-३९. वेद द्वार

त्रण वेद मनुष्य तिर्यचमां, देवमां पुरुष स्त्रीवेद छे २०
पांचे एकेंद्रिमां बितिचउरेंद्रिमां, नारकोमां नपुंसक वेद छे
कहुं अल्पबहुत्व पर्याप्त मनुष्य, बादराग्नि वैमानिक देव छे
भवनपति नारको व्यंतरो, ज्योतिषी देवो चउरिंद्रि छे
पंचेंद्रि तिर्यचो बेइंद्रि, तेइंद्रियो पृथ्वीकाय अप्काय छे २१
वाउकाय वनस्पतिकाय क्रमथी, जीवो एकेकथी अधिक छे
जिनदेवो मुज जीव अनंतीवार, दंडकोमां भमी पीडित छे

४०-४१. मोक्ष प्रार्थना

दंडकोमां भ्रमणथी भग्नहृदयी, दुःखित आपनो भक्त छुं
त्रण दंड विरहथी सुलभ मोक्षपद द्योने! शीघ्र दयापात्र छुं २२

४२. प्रशस्ति

जिनहंस मुनीश्वर राज्यमां, मुनि धवलचंद्रना शिष्य जे
गजसार मुनिए आत्महितकर, लखी आ विनति छे ते
बे हजार आडत्रीश अषाढ सुदि आठमे, मुंबईमां तारदेवमां
रची अचलगच्छपति गौतमनीतिगुणसूरि गूर्जर पद्यमां २३

इति दंडक प्रकरणनो पद्यानुवाद संपूर्ण

लघु संग्रहणी - पद्यानुवाद

रचयिता

कच्छ हालार देशोद्धारक - अचलगच्छेश प. पू. आ. भ.
श्री गौतमसागरसूरीश्वरजी म. सा. ना प्रतापी पट्टधर
कलिकाल कल्पतरु जंगमयुगप्रधान अचलगच्छाधिपति
प. पू. आ. भ. श्री गुणसागरसूरीश्वरजी महाराजा

લઘુ સંગ્રહણીનો પદ્યાનુવાદ

(રાગ- હરિગીત છંદ)

૧. મંગલાચરણ

નમી જગગુરુ જગપૂજ્ય સર્વજ્ઞ, વીતરાગ મહાવીરને
સ્વપરહિતાર્થે સૂત્રથી, કહું, જંબૂદ્વીપ પદાર્થને

૨. મુખ્ય દશ પદાર્થો

ખંડ યોજનો વાસક્ષેત્રો પર્વતો કૂટો શ્રેણિઓ તીર્થ છે
વિજયો દ્રહો નદીઓનો સંગ્રહ, એજ અહીં સંગ્રહણી છે

૧

૩-૫. ખંડનું પ્રમાણ

ભરત પ્રમાણથી લાખને ભાગો, તો એકસો નેવું થાય છે
અથવા ભરતમાન એકસો નેવું એ ગુણો, તો એક લાખ થાય છે
ભરતસમ ખંડ એક ભરતે, બે હિમવંતે ચતુર હિમવંતવર્ષે છે
મહાહિમવંત પર્વતે આઠ હરિવર્ષ ક્ષેત્રમાન સોઠ ખંડ છે
બત્રીશ ખંડનિષધાદિ મઠી ત્રેસઠ, સામે પણ ત્રેસઠ ખંડ છે
મહાવિદેહના ચોસઠ ત્રણે મઠી, એકસો નેવું થાય છે

૨

૬. યોજન પ્રમાણ યંડો

લાખની પરિધિને તેના પા ભાગે ગુણતાં, જે યંડો થાય છે
તે સરખા ચાર યુનાવાળા, યોજન યોજનના થાય છે ૩

૭. પરિધિ અને ગણિતપદ

વિષ્કંભ વર્ગના દશગુણાની કરણી ગોળ વસ્તુ પરિધિ છે
વિષ્કંભ પા ભાગે ગુણેલ પરિધિ, ગોળ વસ્તુનું ગણિતપદ છે

૮. જંબૂદ્વીપની પરિધિ

ત્રણ લાખ, સોળ હજાર, બસો સત્યાવીશ યોજન, ત્રણ ગાઉ છે
એકસો અઠ્યાવીશ ધનુ, તેર આંગળ જંબૂદ્વીપ પરિધિ છે ૪

૯-૧૦. જંબૂદ્વીપનું ક્ષેત્રફલ

સાતસો નેવું ક્રોડ, છપ્પન લાખ,

ચોરાણુ સહસ્ર, દોઢસો યોજન છે
એક ગાઉ, પંદરસો પંદર ધનુ, સાઠ આંગળ જંબૂદ્વીપ ક્ષેત્રફલ છે

૧૧. જંબૂદ્વીપનાં સાત ક્ષેત્રો

ભરતાદિ ક્ષેત્ર સાત, ચાર ગોળ, ચોત્રીશ દીર્ઘ વૈતાલ્ય છે
વક્ષકાર સોળ, ચિત્રવિચિત્ર બે, યમક સમક પહાડો છે ૫

लघु संग्रहणी - पद्यानुवाद

१२. पर्वतो

बसो कंचनगिरि, गजदंतगिरि, ६ वर्षधर पहाडो छे
एक मेरुगिरि मळी, बसो ओगणसित्तेर पर्वतो जंबूद्वीपे छे

१३-१७. पर्वतोनां शिखरो

सोळ वक्षस्कारे चार चार शिखरो, सोमनसे गंधमादने छे
सात सात शिखरो रूक्मी महाहिमवंते, शिखर आठ आठ छे ६

चोत्रीश वैताढ्य विद्युत्प्रभ, नीलवंत निषध माल्यवंत छे

ए सर्वे पर तिम मेरु पर, नव नव शिखर विद्यमान छे

हिमवंत शिखरी पहाड पर, शिखरो अगियार अगियार छे

ए एकसठ शिखरनी संख्या चारसो सडसठ थाय छे ७

चार सात आठ नव अगियार फूटथी सोळ,

बे बे बे ओगणचाळीशने

गुणी जुओ संख्या शिखरोनी चारसो सडसठ थाय छे ने

चोत्रीश विजये चोत्रीश ऋषभकूटो,

हरि हरिसह कूट एक एक छे

मेरुवन जंबूवृक्ष शात्मलिवृक्ष ऋषभकूटो,

आठ आठ सर्वे साठ छे ८

લઘુ સંગ્રહણી - પદ્યાનુવાદ

૧૮-૧૯. તીર્થો અને શ્રેણિઓ

વરદામ માગધ પ્રભાસ તીર્થો, ભરતૈરવતમાં છે
ચોત્રીશને ત્રણે ગુણો, એ તીર્થોની સંખ્યા એકસો બે થાય છે
વિદ્યાધરો આભિયોગિક દેવોની, બે બે શ્રેણિઓ વૈતાલ્યે છે
ચોત્રીશને ચારે ગુણતાં, એકસો છત્રીશ શ્રેણિ થાય છે ૯

૨૦. વિજયો (જમીન પરના પ્રદેશો)

ચક્રીને જીતવા યોગ્ય વિજયો, જંબૂદ્વીપે ચોત્રીશ છે
છ પદ્માદિ મહાદ્રહો કુરુઓમાં દશ દ્રહો એમ સોઠ છે

૨૧-૨૫. નદીઓ

ગંગા સિંધૂ રક્તા રક્તવતી એ ભરતૈરવતે નદીઓ જે છે
તે ચૌદ ચૌદ સહસ લઘુનદી સાથે સમુદ્રમાં જાય છે ૧૦
રોહિતા રોહિતાંશા નદી હિમવંત ક્ષેત્રે પૂર્વપશ્ચિમે વહે
નદી સુવર્ણકૂલા રૂપ્યકૂલા હિરણ્યવંતે પૂર્વપશ્ચિમે વહે
અઠ્યાવીશ અઠ્યાવીશ સહસ નદી સહ જઈ, એ ચારે સમુદ્રે રહે
હરિસલિલા હરિકાંતા મહાનદી હરિવર્ષે પૂર્વપશ્ચિમે વહે ૧૧
નરકાંતા નારીકાંતા મહાનદી રમ્યક્વર્ષે પૂર્વપશ્ચિમે વહે
છપ્પન્ન છપ્પન્ન હજાર નદી સહ જઈ એ ચારે સમુદ્રે રહે

લઘુ સંગ્રહણી - પદ્યાનુવાદ

સીતોદા નદી નિષધ પહાડના તિગિચ્છિ દ્રહથી નીકળે
તેમાં દેવકુરુની ચોર્યાશી સહસ નદી ભલે વિદેહની ભલે ૧૨
સોઠ વિજયની બત્રીશ નદી, ચૌદ ચૌદ સહસ નદી સહ ભલે
પાંચ લાખ બત્રીશ સહસ સર્વે નદી, સહ પશ્ચિમે સમુદ્ર ભલે
સીતા નદી પળ નીલવંત પહાડ કેસરી દ્રહથી નીકળે
તેમાં ઉત્તરકુરુની ચોર્યાશી સહસ નદી ભલે વિદેહની ભલે ૧૩
સોઠ પૂર્વ વિજયોની બત્રીશ નદી,

ચૌદ ચૌદ સહસ નદી સહ ભલે
પાંચ લાખ બત્રીશ સહસ સર્વ નદી સહ પૂર્વે સમુદ્રે ભલે
છ છ અંતરનદી પળ વિદેહની, સીતોદા સીતા નદી સહ ભલે
ચૌદ લાખ છપ્પન્ન સહસ નેવું સર્વે નદી લવણસમુદ્રે મળે ૧૪

૨૬. નદીઓના મૂળનો વિસ્તાર

ગંગા સિંધુ રક્તા રક્તવતી નામે ચોસઠે નદી વિજયોની છે
વિસ્તાર મૂળમાં સવા છ યોજન એ ચારે નદીઓનો છે
અંતે વિસ્તાર દશ ગણો તે સાડા બાસઠ યોજન થાય છે
બાકીની મોટી નદીઓનો બમણો બમણો વિસ્તાર છે ૧૫
ભરતૈરવતની એ ચારે નદીનો કાળે ફેરફાર થાય છે

ए चारे नदीनुं प्रमाण कह्युं, ते पहेला आरामां होय छे

२७-२९. पर्वतोनुं प्रमाण अने तेमना रंगो

सो योजन ऊंचा कनकमय हिमवंत शिखरी पहाड छे

रूपामय रूपी सोनामय महाहिमवंत उच्च बसो योजन छे १६

चारसो योजन ऊंचा निषध नीलवंत ए बे पहाड छे

लाल सुवर्णमय निषधाद्रि वैडूर्यरत्नमय नीलवंत छे

मेरु विना ए सर्वे पर्वतो, जे अढी द्वीप मांहे छे

ते पर्वतो ऊंचाईना चोथा भागना भूमिमांहे छे

१७

३०. रचयिता

जंबूद्वीपे बीजा पण अनेक शाश्वत पदार्थ रहेल छे

हरिभद्र रचित प्राकृत मूळ संग्रहणी थाय पूर्ण छे

गूर्जर पद्यना कर्ता

बे हजार आडत्रीश आषाढ वदि त्रीजे,

तिरुपति मुंबईमां महालक्ष्मीमां

रची अचलगच्छपति गौतमनीतिगुणसूरि गूर्जर पद्यमां १८

इति लघु संग्रहणीनो गूर्जर भाषामय पद्यानुवाद संपूर्ण

चैत्यवंदन भाष्य - पद्यानुवाद

रचयिता

पूज्य श्रुतोपासक मुनिश्री सर्वोदयसागरजी म.सा.

चैत्यवंदन भाष्य पद्यानुवाद

(राग- हरिगीत छंद)

नमुं जिनने गोयम गुरु जेवा श्री गुणसूरिने वंदन करुं,
भाष्य त्रयमां चैत्य भाष्यने संक्षिप्तमां गुर्जर पद्ये रचुं.
चैत्यवंदन लघु भाष्यनी देवेन्द्रसूरिनी रचना छे,
चैत्यवंदन महाभाष्यनी शान्तिसूरिनी रचना छे.
सर्वज्ञने वंदन करीने टीका भाष्य चूर्णिने आगमो,
चैत्यवंदन कहीश आधारे तीर्थकर कहे ते आत्मागमो.
सूत्र रचना अनंतरागम गणधरोथी ए रचाय छे,
त्रीजुं परंपरागम जाणो सत्पुरुषोथी ए रचाय छे.

१

२४ मुख्य द्वारे

त्रिक अभिगम दिशास्थिति अवग्रह वंदना प्रणिपात छे,
नमस्कार अक्षरो पदो संपदा दंडक अधिकार वंदनीय छे.
स्मरणीय जिनेश्वरोनी स्तुति निमित्त हेतु आगार दोषो२०,
काउसगग प्रमाण स्तवन चैत्यवंदन आशातना त्याग जोशो.

२-४

૧ દશ ત્રિક

દશ ત્રિક આદિ ચોવીશ દ્વારો બે હજાર ચુમોત્તેર સ્થાનો છે,
તેનો વિસ્તાર સંક્ષિપ્તમાં હવે એને ક્રમથી કહેવાય છે. ૫

નિસ્સિહિ પ્રદક્ષિણા પ્રણામ પૂજા અવસ્થા ત્રણ દિશા ગણો,
પ્રમાર્જના વર્ણાદિક મુદ્રા પ્રણિધાનાદિ ત્રણ ત્રણ જાણો. ૬-૭

નિસ્સિહિ

ત્રણ સ્થાને નિસ્સિહિ કહેવાય ગભારે ત્રણ પ્રદક્ષિણા થાય,
અચલગચ્છના સિત્તેર બોલમાં ત્રિક તરીકે આ બે ન મનાય.

પ્રણામ ત્રિક

ત્રીજું પ્રણામ ત્રિક કહે છે અંજલિ અર્ધાવનત જણાય,
પંચાંગ પ્રણામ ત્રીજું કહે છે જેનાથી પાંચ અંગો નમાય. ૮-૯

પૂજા ત્રિક

અંગ અગ્ર ભાવપૂજાને જાણો પંચ અષ્ટ સર્વ પ્રકારે છે,
અંગપૂજા વિઘ્નોપશામિકા અગ્ર અભ્યુદયસાધની છે.
નિર્વૃત્તિકારિણી ભાવપૂજા એ મોક્ષ ફળને આપનારી છે,
સત્તર એકવીશ ચોસઠ નવ્વાણું અનેક પ્રકારે ગણાવી છે. ૧૦

अवस्था त्रिक - दिशिनिरीक्षणवर्जन त्रिक

पिंडस्थ ते छद्मस्थपणुं छे पदस्थ केवलि गणाय छे,
रूप रहित ते सिद्धपणुं छे स्नान पूजा प्रथम गणाय छे.
प्रातिहार्यथी केवलिपणुं छे सिद्धावस्था पर्यंक कायोत्सर्गे छे,
प्रभु सन्मुख दृष्टि स्थापीने बाकी त्रण दिशाने त्यागे छे. ११-१३
प्रणिधान चैत्य मुनिवंदन प्रार्थना स्वरूपने कहेजी,
वर्णादि त्रिक, मुद्रा त्रिक, प्रणिधान त्रिक
प्रमार्जना वर्ण मुद्रा त्रिक जाणो शब्द अर्थ प्रतिमा वखाणोजी,
योग जिन मुक्ताशुक्ति जाणो विस्तार एनो ग्रंथमां जाणोजी.
प्रणिधान चैत्य मुनि वंदन प्रार्थना स्वरूपने कहेजी,
मन वच कायानुं एकाग्रपणुं प्रणिधान त्रिक ए लहेजी. १४-१९

(२) पांच अभिगमो

हवे पांच अभिगमने जाणो सचित्त त्याग अचित्त अत्याग,
मननी एकाग्रताने अंजलि एक शाटि उत्तरासंग राग.
तलवार छत्र मोजडी मुगुट चामर पांचमु राजचिह्न छे,
उघाडे मस्तके प्रभुजी पासे न जवानी रीत तो प्रसिद्ध छे. २०-२१

અવગ્રહ

પુરુષો જમણે સ્ત્રીઓ ડાબે રહીને પ્રભુને વંદન કરે છે,
જઘન્યે નવ ઉત્કૃષ્ટે સાઠ હાથ બાકીના મધ્યમ ગણાય છે.
અન્ય મતે અડધા હાથથી સાઠ બાર અવગ્રહ ગણાય છે,
પાંચમું દ્વાર ચૈત્યવંદનાને ત્રણ પ્રકારે ગણાવાયા છે. ૨૨

ત્રણ પ્રકારે ચૈત્યવંદન

જઘન્યે નમસ્કારને જાણો દંડક સ્તુતિ યુગલે મધ્યમ,
ચાર સ્તુતિને સ્તવને જાણો પ્રણિધાને ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદન.
અન્ય મતે આચાર્યો કહે છે એક નમુત્યુણં એ જઘન્ય છે,
બે કે ત્રણ મધ્યમને જાણો ચાર કે પાંચ એ ઉત્કૃષ્ટ છે. ૨૩-૨૪

પંચાંગ પ્રણિપાત, સ્તુતિ, અક્ષર, પદ, સંપદા

છટ્ટું પ્રણિપાત સાતમું દ્વાર નમસ્કારને કહેવાય છે,
જમીનને પાંચ અંગ અડતાં પંચાંગ પ્રણિપાત કહેવાય છે.
એક બે એકસો આઠ સ્તુતિથી નમસ્કાર પ્રભુને કરાય છે, ૨૫
સોઠસો સુડતાલીશ અક્ષરો પદો સંપદાઓ ગ્રંથથી ભણાય છે. ૨૬-૪૦
આઠ નવ દશ દ્વારને જાણો તપાગચ્છની માન્યતા જણાય,
અન્ય ગચ્છની માન્યતા જાણો એ પ્રમાણે આ ગ્રંથ ભણાય.

પાંચ દંડક - અધિકાર

અગ્યાર દ્વારે પાંચ દંડક જાણો શક્ર ચૈત્ય નામ શ્રુત સિદ્ધ છે,
બે એક બે બે પાંચ પ્રમાણે બારદ્વાર બાર અધિકારે છે. ૪૧

ચાર વંદનીય

પ્રથમ પદોને સ્તવના જાણો બેંતાલીશથી આઠ ગાથામાં, ૪૨-૪૯
જિન મુનિ અને શ્રુત સિદ્ધા કરવા ચારેને વંદના.

ચાર પ્રકારે જિનેશ્વરો

નામ સ્થાપના દ્રવ્યને ભાવ ચારે પ્રકારના જિનેશ્વરો છે,
સમ્યગ્ દેવતા માટે જણાય એ સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે. ૫૦

ચાર પ્રકારના જિનેશ્વરોનું સ્વરૂપ

પ્રભુનું નામ નામ જિન છે પ્રભુ પ્રતિમા સ્થાપના જિન છે,
પ્રભુનો આત્મા દ્રવ્ય જિન છે સમવસરણ ભાવ જિન છે. ૫૧

ચાર સ્તુતિઓ

ચાર સ્તુતિમાં એક મુખ્ય જિનની બીજી સર્વ જિનની જણાય,
ત્રીજી જ્ઞાનની ચોથી દેવની એમ સ્તુતિની રચના કરાય. ૫૨

चैत्यवंदन भाष्य - पद्यानुवाद

आठ निमित्त, बार हेतु, सोळ आगार, १९ दोष

सत्तर द्वारे छे आठ निमित्तो कायोत्सर्ग बार कारणे कराय,
कायोत्सर्गे बार सोळ आगार ओगणीश दोषो ग्रन्थे जणाय.

काउसग्ग प्रमाण, स्तवन

एकवीश द्वारे पचीस श्वासोश्वास कायोत्सर्गनुं माप गणाय,
गंभीर मधुरे स्तवन गाता बावीश द्वार अहीं पूर्ण जणाय. ५३-५८

सात चैत्यवंदन

त्रेवीश द्वारे सात चैत्यवंदन गृहस्थने पण जणाव्युं छे,
जघन्ये त्रण चैत्यवंदन त्रिकाल पूजाने गणाव्यु छे.

दश आशातना

चोवीशमा द्वारे दश आशातना टाळो तमे जिनमंदिरमां,
देववंदन करो मोक्षने पामो देवेन्द्रसूरि कहे मनमंदिरमां. ५९-६०

आर्यरक्षितसूरि सित्तेर बोलमां आगम अनुसारे निषेध जाणो,
फळ नैवेद्य दिपक पूजाने तथा अष्टप्रकारीने न गणो.

निस्सिही प्रदक्षिणा संपदाने त्रिकने न गणवा कहे छे,
संशोधनना विषयो आ बधा अभ्यास मांगी लेता जणाय छे.

चैत्यवंदन भाष्य - पद्यानुवाद

कळश

चैत्य स्तवने संक्षिप्ते रच्युं तलासरीना मल्लिधाममां,
वीरचंद नरशी परिवारे भक्ति करी खूब आनंदमां.
आर्य कल्याण गौतम गुणसूरि गुरुदेवोनी कृपा जणाय छे,
बे हजार बांसठे रचना सर्वोदयथी कराय छे.

इति चैत्यवंदन भाष्यनो गुर्जर भाषामय पद्यानुवाद संपूर्ण

गुरुवंदन भाष्य - पद्यानुवाद

रचयिता

पूज्य श्रुतोपासक मुनिश्री सर्वोदयसागरजी म.सा.

गुरुवंदन भाष्य - पद्यानुवाद

(राग- हरिगीत)

वंदनना प्रकार

नमुं वीरने गोयम गुरु जेवा श्री गुणसूरिने नमन करुं,
देवेन्द्रसूरिना गुरु भाष्यने संक्षिप्तमां गुर्जर पद्ये रचुं.
फेटा छोभ द्वादशावर्त वंदन त्रण प्रकारोथी कराय छे,
अंजलिबद्धने फेटा वंदन बे खमासणे छोभ थाय छे. १-२
धर्मनुं मूळ विनयने जाणो बे वांदणाथी द्वादशा थाय छे, ३-४
वंदन चिति कृति पूजा जाणो विनय गुरुवंदन थाय छे.
कोने करवुं कोणे करवुं ए नवद्वारोथी समजावशे, ५-६
वंदन दृष्टांत योग्य अयोग्य बावीश मूळ द्वार बतावशे. ७-८
दाता अदाता निषेध अनिषेध कारण आवश्यक पडिलेण छे,
दोष गुण स्थापना अवग्रह अक्षर पद स्थान वचन छे.
तेत्रीश आशातना विधि जाणो चारसो बाणुं पेटा भेद छे, ९
विस्तार एनो ग्रन्थथी जाणो वंदन ए नरकनो छेद छे.

ગુરુવંદન ભાષ્ય - પદ્યાનુવાદ

ગુરુવંદનના પાંચ નામ

પ્રશસ્ત સ્તવના વંદન કર્મ રજોહરણે છે ચિતિકર્મ,
મોક્ષાર્થે નમન જાણો કૃતિકર્મ પ્રશસ્ત વ્યાપાર પૂજાકર્મ.
કર્મનો વિનાશ વિનયકર્મ દરેકે બે બે ભેદ જણાય છે, ૧૦
શીતલાચાર્યાદિ પાંચ દૃષ્ટાંત હવે ગ્રન્થમાં એને મળાય છે. ૧૧

અવંદનીય

ત્રીજુ દ્વાર અવંદનીય સાધુ પાસત્થા અવસન્ન કુશીલ છે,
સંસક્ત અને યથાછંદ ભેદો બે બે ત્રણ બે અનેક છે.
ફક્ત વેષધારી પાસત્થ જાણો શિથિલાચારી અવસન્ન છે,
માઠા આચારવાળો કુશીલ જાણો ગુણ દોષ સંયુક્ત સંસક્ત છે. ૧૨
ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપી યથાછંદી છે ચોથું દ્વાર હવે કહેવાય છે,
આચાર્ય ઉપાધ્યાય પ્રવર્તક સ્થવિર રત્નાદિક વંદાય છે. ૧૩

અવંદનીય, વંદન કરવાના અવસર

માતા પિતા અને જેષ્ઠ ભ્રાતા લઘુવયે રત્નાદિક ન વંદાય, ૧૪
વ્યગ્રચિત્ત પરાઙ્મુખી પ્રમાદે આહાર નિહાર પાંચે ન વંદાય. ૧૫
વંદન કરવાના અવસર, વંદન કરવાના નિમિત્તો
પ્રશાંત ઉપશાન્તાદિ ગુરુને આજ્ઞા માગીને વંદન કરાય, ૧૬

गुरुवंदन भाष्य - पद्यानुवाद

प्रतिक्रमण स्वाध्यायादि माटे कारणे गुरुने वंदन कराय. १७

द्वादशावर्त वंदनना आवश्यको पच्चीश

दशमा द्वारे पच्चीश आवश्यक द्वादशा वंदने जणाय छे, १८

पच्चीश आवश्यकके एक विराधे कर्म निर्जरा न जणाय छे. १९

मुहपत्तिनी पडिलेहणा

मुहपत्तिनी पच्चीश लेखना अग्यारमा द्वारमां कहेवाय छे,

एक दृष्टि नव प्रमार्जना छ परफोडा नव अखोडा छे. २०

शरीरनी पडिलेहणा

शरीरनी पच्चीश पडिलेणा बारमा द्वारे जणावाई छे,

पुरुषो पच्चीश स्त्री पंदर करे एम ग्रन्थे गणावाई छे. २१

कर्म निर्जराए विधि करवी बत्रीश दोषोने त्यजाय छे, २२-२५

निर्वाण पामे के वैमानिके जाय वंदने छ गुण पमाय छे. २६-२७

गुरुनी स्थापना

गुरु विरहे गुरुवंदन करो अक्ष पुस्तक चित्र मूर्तिमां, २८-२९

गुरु विरहे सामायिके स्थापो स्थापनाचार्य गुरुभक्तिमां. ३०

अवग्रह - वंदनसूत्रना

साडात्रण हाथ अवग्रह जाणो विरुद्ध तेर हाथ जणाय छे, ३१

गुरुवंदन भाष्य - पद्यानुवाद

बस्सो छव्वीस अक्षर जाणो बस्सो एक लघु जणाय छे. ३२

शिष्यना ६, गुरुना ६ स्थान, ३३ आशातना

ओगणीशमा द्वारमां शिष्यना छ स्थान वंदन जणाय छे, ३३

गुरुना छ स्थान वंदन जाणो तेत्रीश आशातना टळाय छे. ३४-३७

पग लगाडवो ते जघन्य छे थुंकादि मध्यम छे आशातना,

आज्ञाथी विरुद्ध आचरण उत्कृष्ट गुरुनी छे आशातना.

श्राद्धविधि वृत्तिमां जणाय छे विस्तार ग्रन्थथी जाणी लीओ, ३८

बावीस द्वारे गुरुवंदनने लघु प्रतिक्रमण जाणी लीओ. ३९

उपसंहार, फळ

आ प्रमाणे गुरुवंदना रची मोक्ष मेळववा माटे आ,

तलासरी तीर्थे मल्लि सानिध्ये बे हजार बांसठे रचना आ.

एन. एन. सन्से आर्य कल्याण कृपा मळी गौतम गुणसूरि,

प्रभु कृपाए सरल रचना सर्वोदयथी गुणभरि.

इति गुरुवंदन भाष्यनो गुर्जर भाषामय पद्यानुवाद संपूर्ण

पच्चक्खाण भाष्य - पद्यानुवाद

रचयिता

पूज्य श्रुतोपासक मुनिश्री सर्वोदयसागरजी म.सा.

પચ્ચક્ષાણ ભાષ્ય - પદ્યાનુવાદ

નમું વીરને ગોયમ ગુરુ જેવા શ્રી ગુણસૂરિને વંદન કરું,
દેવેન્દ્રસૂરિ રચિત પચ્ચક્ષાણ ભાષ્યને ગુર્જર પદ્યે રચું.
પચ્ચક્ષાણ વિધિ આહાર આગાર વિગઈ નિવિયાતા બે ભાંગા છે,
છ શુદ્ધિ બે ફલ નવ પ્રકારે થાય નેવુ ઉત્તર ભાંગા છે. ૧

દશ પચ્ચક્ષાણ

અનાગત અતિક્રાન્તને કોટિ નિયન્ત્રિત અનાગાર સાગાર છે,
નિરવશેષ પરિમાણકૃતને સંકેત અદ્વા દશ પ્રકારે છે. ૨

દશ કાલ પચ્ચક્ષાણ

નવકારશી પોરિસી પુરિમડ્ઢ એકાશન એકલઠાણું છે,
આયંબિલ ઉપવાસ ચોવિહાર અભિગ્રહ વિગઈ દસ અદ્વા છે. ૩

ઉચ્ચાર

મધ્યાહન પહેલાના ઉગ્ગા સૂરે પછી સૂરે ઉગ્ગા બોલાય છે,
અચલગચ્છમાં બધા પચ્ચક્ષાણ ફક્ત સૂરે ઉગ્ગા બોલાય છે. ૪
પાઠ સ્વલના થાય છતાં પળ ધારેલું પચ્ચક્ષાણ પ્રમાણ છે, ૫
ઉચ્ચાર સ્થાને તેર ત્રણ ત્રણ એક એક એકવીશ થાય છે. ૬

पच्चक्खाण भाष्य - पद्यानुवाद

नवकारशी आदि तेर पहेला बीजा स्थाने आयंबिलादि त्रण,
एकासणादि त्रण त्रीजा स्थाने एक एक पाणने देशाव जाण. ७

आठथी बार गाथा मूले जाणो दुविहार सुधीनी वात कराय,
अचलगच्छमां न मान्यता ए धार्या प्रमाणे पच्चक्खाण अपाय. ८-१२

चार प्रकारना आहार

चार प्रकारनो आहार बतावे अशन पाण खादिम स्वादिम, १३
आठ विभागे अशन जाणो पाणमां गरम पाणी वपराय. १४
फळ शेकेला धान्य खादिम जाणो

मुखवासादि स्वादिम गणाय, १५

चारे आहारनो विस्तार जाणो मूल ग्रन्थथी ए भणाय.

पच्चक्खाणमां आगार भेद

बार पच्चक्खाणे बावीस आगार नीचेना स्थाने ए जाणी लीओ,
नवकारशी बे साढपोरिसी छ पुरिमड्ड

अवड्डे सात आगारीओ.

एकासण बिआसणे आठ छे एकलठाणे छे सात आगार,
नीविमां नव आयंबिले आठ ग्रन्थे

जाणी लीओ कया कया आगार १६-२०

આચાર ભેદ

ઉપવાસે પાંચ પાળીના છ સંકેતાદિ પચ્ચક્ષાણે ચાર છે,
બાવીસમી મદ્ય માંસની છે અઠ્યાવીસ સુધી આગારની છે.
એકવીસ ભક્ષ્ય બાર અભક્ષ્ય વિગર્હો ગ્રન્થે ગણાવી છે,
સંક્ષેપમાં ત્રીસ નીવિયાને પાંત્રીશ ગાથામાં જણાવી છે. ૨૧-૨૯
દશ વિગર્હ - પાંચ નિવિયાતાં

દુધના પાંચ ઝીર પેયાદિ ઘીના પાંચ નિર્ભજનાદિ છે,
દહીના પાંચ કરંબ ઘોલાદિ તેલના પાંચ પક્વ તેલાદિ છે.
ગોળના પાંચ પાક ગુડાદિ પક્વાન પાંચ ગુડ ધાળી જાળો,
બીજા પળ અનેક નિવિયાતા

અન્ય ગ્રન્થોમાંથી તમે જાળો. ૩૦-૩૫

સંસૃષ્ટ દ્રવ્ય

સંસૃષ્ટ દ્રવ્ય સાત કલ્પે છે ગિહત્થ સંસદ્ઠેણં આગારમાં,
પક્વાન કાઢેલા ઘીને કહે 'ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્ય' ચાલે નિવિયાતામાં.

સરસોત્તમ દ્રવ્ય

તલસાંકળી મેવાદિ રાયળ આંબો દ્રાક્ષ પાનાદિ ડોળીયા,
તેલ વિ. સરસોત્તમ દ્રવ્યો લેપકૃત કારણે નિવિયાતા. ૩૬-૩૮

પચ્ચક્ષાણની ચતુર્ભંગી

વિકૃતિ રહિત વિગર્હો કારણ વિના યાવા કલ્પ નહિ,
વિગર્હથી દુર્ગતિમાં જાય સંયમભ્રષ્ટ થવું કલ્પે નહિ.
બૈતાલીસ સુધીની ગાથામાં મધાદિ ભાંગા સાથે જણાવી છે,
પચ્ચક્ષાણની ચતુર્ભંગી જાણો ચોથો અશુદ્ધને ત્યજાય છે. ૩૯-૪૩

પચ્ચક્ષાણની ૬ શુદ્ધિ

દિવસ ડગ્યા પહેલા લીધેલું તે સ્પર્શિત પચ્ચક્ષાણ કહે છે,
લીધેલાને વારંવાર સંભાર્યું તે પાલિત પચ્ચક્ષાણ કહે છે.
ગુરુને આપતા શેષ વધ્યું તે શોધિત પચ્ચક્ષાણ કહે છે,
કાલ વિત્યા બાદ પાલવાનું તે તીરિત પચ્ચક્ષાણ કહે છે. ૪૪-૪૫
ભોજન સમયે સંભાળવાથી તે કીર્તિત પચ્ચક્ષાણ કહે છે
પૂર્વોક્ત રીતિએ આદરેલું તે આરાધિત પચ્ચક્ષાણ કહે છે
બીજી રીતે શ્રદ્ધા અને જ્ઞાન વિનય અનુભાષણ શુદ્ધિ છે
અનુપાલન ભાવશુદ્ધિ એમ છ પ્રકારની એ શુદ્ધિ છે ૪૬

બે ફલ

પચ્ચક્ષાણના બે ફલ કહ્યા છે આ લોકનું દૃષ્ટાંત ધમ્મિલ છે
પરલોકનું દામનક દૃષ્ટાંત પચ્ચક્ષાણ સેવી મોક્ષે જવાનું છે ૪૭-૪૮

पच्चक्खाण भाष्य - पद्यानुवाद

तलासरी तीर्थे मल्लिधाममां एन. एन. सन्से करी रचना
प्रभु कृपाए सौनो सर्वोदय त्रण भाष्यनी जे करे अर्चना.
इति पच्चक्खाण भाष्यनो पद्यानुवाद संपूर्ण

कर्मविपाक कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

रचयिता

पूज्य श्रुतोपासक मुनिश्री सर्वोदयसागरजी म.सा.

કર્મવિપાક કર્મગ્રંથનો પદ્યાનુવાદ

મંગલાચરણ

નમું વીરને ગોયમ ગુરુ જેવા ગુણસૂરિને વંદન કરું,
દેવેન્દ્રસૂરિ રચિત કર્મવિપાક ગુર્જર પદ્યે રચું
જીવ વડે હેતુથી જે કરાય તેને કર્મ કહેવાય છે
વિપાકનો અર્થ અનુભવ કરવો એમ કરાય છે
કર્મના ચાર ભેદ

૧

કર્મ પ્રકૃતિ સ્થિતિ રસ અને પ્રદેશ ચાર પ્રકાર છે
લાડવાના પ્રકારે જાણો તે વાત-પિત્ત-કફ હરે છે
જે મૂલ પ્રકૃતિ કર્મની શાસ્ત્રકારે આઠ બતાવી છે
ઉત્તર પ્રકૃતિઓ એકસો અટ્ઠાવન ભેદે જણાવી છે
આઠ કર્મના નામ - ભેદ કહે છે

૨

જ્ઞાન અને દર્શના વરણીય વેદનીય મોહરાય છે
આયુષ્ય નામ ગોત્ર અંતરાય આઠ ભેદે કર્મો થાય છે
પાંચ નવ બે અટ્ઠાવીસ અને ચાર એકસો ત્રણ ભેદ છે
ગોત્રના બે અંતરાય પાંચ કુલ એકસો અટ્ઠાવન છે

૩

જ્ઞાનના ભેદ - મતિજ્ઞાન

મતિ શ્રુત અવધિ મનઃપર્યય કેવલજ્ઞાન પાંચ ભેદ છે
સ્પર્શ રસ ઘ્રાણ શ્રોત્રેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ મતિજ્ઞાન છે
મન અને ચક્ષુરિન્દ્રિયને અપ્રાપ્યકારી ગણાવાયા છે
મતિજ્ઞાનને આગમમાં આભિનિબોધિક ગણાવાયા છે

૪

મતિજ્ઞાન - શ્રુતજ્ઞાનના ભેદ

અર્થાવગ્રહ ર્ઘા અપાય ધારણા ૬ ભેદે મતિજ્ઞાન છે
છ ને ગુણતાં ચોવીશ ભેદ કુલ અઠ્યાવીશ ગણાય છે
મતિજ્ઞાનના બત્રીશ ભેદ કુલ (અઠ્યાવીશ)

ત્રણસો ચાલીશ લખાય છે

શ્રુતજ્ઞાનના ચૌદ ભેદો અથવા વીસ ભેદો થાય છે

૫

શ્રુતજ્ઞાનના ભેદ

અક્ષર સત્રી સમ્યક્ સાદિને સપર્યવસિત શ્રુત છે
ગમિક અંગપ્રવિષ્ટ થયાં પ્રતિપંક્ષે ચૌદ ભેદ થાય છે
હંસ આદિ અઢાર લિપિ સંજ્ઞાક્ષર આદિ ત્રણ ભેદ છે
અંગપ્રવિષ્ટ ને અંગબાહ્યને શ્રુતજ્ઞાન કહેવાય છે

૬

કર્મવિપાક કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

શ્રુતજ્ઞાનના ભેદ

બીજા શ્રુતજ્ઞાનના વીસ ભેદો અનુક્રમે ગણાવાય છે
પર્યાય અક્ષર પદ સંઘાત પ્રતિપત્તિ પાંચ થાય છે
અનુયોગ પ્રાભૂત પ્રાભૂત વસ્તુ પૂર્વ ગવાય છે
સમાસ સહિત દરેક ગણતાં વીસ ભેદો જણાય છે
અવધિ - મનઃપર્યવ - કેવલ જ્ઞાન ભેદ

૭

હવે અવધિજ્ઞાનના છ ભેદો અનુગામી વર્ધમાન છે
પ્રતિપાતિ ત્રણને વિરુદ્ધ ગણતા છ ભેદે પ્રકાશમાન છે
ભવ-ગુણ પ્રત્યયિકને દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ માન છે
ઋજુ-વિપુલમતિ ચોથા ભેદે એક જ કેવલજ્ઞાન છે
જ્ઞાન દર્શન વિવરણ

૮

પાંચે જ્ઞાનનું આવરણ જાણો આંખે બાંધેલ પડલ છે
દ્વારપાલ જેવું દર્શનાવરણીય નવ ભેદે એ અટલ છે
ચક્ષુ અચક્ષુ અવધિદર્શન કેવલદર્શન ચાર છે
સામાન્ય બોધવાળા હોવાથી તેથી તે કર્મોના સાર છે
દર્શનાવરણ - નિદ્રાના પ્રકાર

૯-૧૦

સુખેથી જગાડી શકાય તે નિદ્રાનો પ્રકાર ગણાય છે

बहु कष्टे जागी शकाय तेने निद्रा निद्रा जणावाय छे
उभां अने बेठा उंघे तेने प्रचला नामे ओळखाय छे
चालतां चालतां उंघे तेने प्रचला प्रचला कहेवाय छे

११

दर्शन - वेदनीय कर्म विपाक

दिवसे चिंतवेलुं कार्य रात्रे निद्राना काळमां करे छे
थिणद्धि निद्राने जाणजो बळदेवना बळवाळी छे
आ बळ प्रथम संघयणे वर्तमाने आठ गणुं बळ छे
मधु लिपी असि धार चारो ए वेदनीय बे प्रकारे छे

१२

वेदनीय - मोहनीय

बहुलताए मनुष्य देवने शाता वेदनीय होय छे
नारकी तिर्यचो अशाता वेदनीयथी पीडाय छे
मोहनीय कर्म मदिरा जेवुं ए भान भुलावे दरेकने
दर्शन-चारित्र-मोहनीय ए मुख्य भेद जुओ बे पणे

१३

दर्शन मोहनीय भेद

दर्शन मोहनीय प्रकारो सम्यक्त्व मिश्र मिथ्यात्व छे
शुद्ध दलिकवाळुं सम्यक्त्व मोहनीय कहेवाय छे
अर्ध शुद्ध दलिक वेदनवाळु मिश्र मोहनीय होय छे

કર્મવિપાક કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

અશુદ્ધ દલિક વેદનવાલું મિથ્યાત્વ મોહને જોવાય છે ૧૪

જીવ અજીવને પુણ્ય પાપ આશ્રવ સંવર નિર્જરા

બંધ મોક્ષ એ નવ તત્ત્વોની ભાવે કરે છે સદ્ગુણ

ક્ષાયિકાદિ ઘણા ભેદોવાલું તેહને સમ્યક્ત્વ હોય છે

ક્ષયોપશમને ઉપશમ સાસ્વાદન વેદક જોય છે ૧૫

મિશ્ર મોહનીય ઉદયે એને જિનધર્મે રાગ-દ્વેષ ન હોય

એક અંતરમુહૂર્ત જાણજો નાલિકેર દ્વીપે મનુષ્યો જોય

મિથ્યાત્વ મોહનીય ઉદયે વિપરીત બુદ્ધિ થાય છે

રાગ દ્વેષ મોહાદિ દોષોથી એને સ્ત્રીમાં સ્વર્ગ દેખાય છે ૧૬

ચારિત્ર મોહનીય ભેદ

ચારિત્ર મોહનીય બે ભેદે કષાય નોકષાય જાણજો

અનંત-અપ્રત્યા-પ્રત્યાખ્યાનીય સંજ્વલને તે પ્રમાણજો

ક્રોધ માન માયા લોભ ચાર ચાર ભેદે સોઠ થાય છે

નવ નોકષાય ચારિત્રના કુલ ભેદ પચ્ચીશ જણાય છે ૧૭

ક્રોધ

કષાયનું કાલ માન કહે અનંતાનુબંધિ યાવજ્જીવ

અપ્રત્યાખ્યાનીય વરસ છે એમ કહે છે સર્વજ્ઞ દેવ

પ્રત્યાખ્યાનીય કષાયનું ચાર માસ કાલને જાણજો
સંજ્વલન કષાય પંદર દિવસ મનમાં એ ધારજો ૧૮

માન - માયા - લોભ

પાણીની રેખા રેતીની રેખા પૃથ્વી પર્વતની છે ક્રોધની
નેતરની કાષ્ટ હાડકાની સોટી પથ્થરની છે માનની
લાકડાના છોડા ગૌમુત્રને મેષના શિંગડા વાંસમૂલ
માયા લોભ હલ્લદર કાજલ ગાડા મઠી કીરમજી કૂલ ૧૯-૨૦
નવ નોકષાય

નવ નોકષાય મોહનીય હાસ્ય રતિ અરતિ શોક છે
ભય જુગુપ્સા પુરુષવેદ સ્ત્રીવેદ નપુંસક નવ છે
પુરુષનો અભિલાષ સ્ત્રીવેદ વિપરીત પુરુષવેદ છે
ઉભય નપુંસકને જાણો લીંડા તૃણ નગર દાહ છે ૨૧-૨૨

આયુ - નામ

નરક તિર્યંચ મનુષ્ય દેવ બેડી સરખું આયુષ્ય છે
નામકર્મ ચિત્રકાર જેવું ચાર પ્રકારો કહેવાય છે
બૈંતાલીસ સહસ્રઠને ત્રાણું એકસો ત્રણ નામ જાણજો
પિંડ પ્રત્યેક ત્રસ દશક સ્થાવર દશક પ્રમાણજો ૨૩

કર્મવિપાક કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

નામકર્મ

ગતિ જાતિ શરીર અંગોપાંગ બંધન સંઘાતન સંઘયણ
સંસ્થાન વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શ આનુપૂર્વી વિહાય પિંડ જાણ
પરાઘાત ઉચ્છ્વાસ આતપ ઉદ્યોત અગુરુલઘુ છે
જિનનામ નિર્માણ ઉપઘાત પ્રત્યેકના આઠ ભેદ છે ૨૪-૨૫
ત્રસ બાદર પર્યાપ્ત પ્રત્યેક સ્થિર સુભગ શુભ સુસ્વર
આદેય નામ ત્રશદશક છે સ્થાવર સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત
સાધારણ અસ્થિર અશુભ દુર્ભગ દુસ્વર અનાદેય
અયશ નામ સ્થાવરદશક, બેતાલીશ ભેદ ગણાય છે ૨૬-૨૭
ત્રસ ચતુષ્ક સ્થિર ષષ્ઠ અસ્થિર ષષ્ઠને સૂક્ષ્મ ત્રિક
સ્થાવર ચતુષ્ક સુભગ ત્રિક પ્રરૂપણા છે વિભાસ જિમ
ચૌદ પિંડ પ્રકૃતિના ભેદો ચાર પાંચ પાંચ ત્રણ પાંચ
પાંચ છ છ પાંચ બે પાંચ આઠ ચાર ભેદ એમ જાંચ ૨૮-૨૯
પાંસઠમાં અઠ્યાવીસ ગણતા ત્રાણું પ્રકૃતિ સત્તામાં જાણો
બંધનના પાંચને બદલે એકસો ત્રણ માટે પંદર ગણો
બંધન સંઘાતન શરીરે વર્ણાદિ ચારને ગણાય છે
સહસ્રઠ ભેદ નામ કર્મના, કર્મગ્રંથમાં જણાય છે ૩૦-૩૨

કર્મવિપાક કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

નરક તિર્યંચ મનુષ્ય દેવ એ ચાર ગતિ ગણાય છે
એકેન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિયને પાંચ જાતિમાં જણાય છે
ઔદારિક વૈક્રિય શરીર આહારક તૈજસ શરીર છે
કાર્મણને પાંચમું ગણતા પાંચ શરીર બતાવાય છે ૩૩
બે ભુજા પીઠ મસ્તક છાતી બે સાથઠ પેટ આઠ અંગ છે
ઉપાંગમાં આંગળીને જાણો વેઢા રેખા અંગોપાંગ છે
બંધાયેલાને બંધાતા કર્મો ઔદારિક પુદ્ગલો જાણજો
લાખની જેમ ચોટતા એ કર્મોને તોડવા વિચારજો ૩૪
જે ઔદારિક શરીર પુદ્ગલ પિંડભૂત સંઘાત રૂપ છે
સંઘાતન નામકર્મ જાણો ચારે શરીરો ભરપુર છે
ઔદારિક અને વૈક્રિય આહારકને તૈજસ જોડતા
કાર્મણ નવ ત્રણ ત્રણ જાણો પંદર બંધનને તોડતા ૩૫-૩૭
હાડકાની રચનાને જાણો જે વજ્ર ઋષભ નારાચ છે
ઋષભ નારાચ અને નારાચ અર્ધ નારાચ એ ચોથું છે
કીલિકા છેવટું સંઘયણ ઋષભનો અર્થ પાટો છે
કીલિકા-ખીલો-નારાચ મર્કટ જેનો માં સાથે નાતો છે ૩૮-૩૯
સમચતુરસ્ર ત્ર્યગ્રોધ સાદિ કુબ્જ વામન હુંડક જાણો

કર્મવિપાક કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

પાંચ વર્ણોમાં કૃષ્ણ નીલ લાલ પીત શ્વેતને વચ્ચાણો
સુરભિ દુરભિ બે ગંધ જાણો મધુરાદિ પાંચ રસો છે
ગુરુ લઘુ મૃદુને સ્વર, શીત-ઉષ્ણાદિ આઠ સ્પર્શો છે ૪૦-૪૧
નીલ કૃષ્ણ દુર્ગંધ તિત્ત કટુ ગુરુ કર્કશ રુક્ષ
શીતાદિ નવ અશુભ જાણો અગ્યાર શાસ્ત્રે શુભ છે દક્ષ
ગતિ આનુપૂર્વી ચાર જાણો દ્વિક-ત્રિક આયુ સાથે ગણો
શુભ અશુભ વિહાયોગતિ આનુપૂર્વી ગતિ તેવી જાણો ૪૨-૪૩
નામકર્મ

પરાઘાત ઉદયથી ક્ષોભ થાય શ્વાસોશ્વાસ નામે શ્વાસ લેવાય
આતપે તડકો ઉષ્ણ ઉદયે ઉદ્યોત નામકર્મ જોવાય
જ્યોતિષિઓ સ્વજવાને તારા એમને ઉદયમાં આવે છે
અગુરુલઘુ હલકો ન ભારે તીર્થકર સર્વત્ર પૂજાય છે ૪૪-૪૭
અંગોપાંગ રચના નિર્માણ જાણો ઉપઘાતે દુઃખી થાય છે
હાલતા ચાલતા ત્રસ જીવો સ્થિર તો બાદર જણાય છે
પર્યાપ્તિઓ જે પૂર્ણ કરે તે પર્યાપ્તા કહેવાય છે
નામકર્મના ભેદોનું અહીં સુંદર વર્ણન કરાય છે
એક શરીરે એક જીવને પ્રત્યેક નામ કહેવાય છે

કર્મવિપાક કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

સ્થિર નામે હાડકાને જાણો મસ્તક ઉન્નત રહાય છે
નાભિથી ઉપરના ભાગને શુભ નામકર્મ ઉદય જાણો
સર્વ જનોને પ્રિય થાય તે એ સુભગ નામ અનુમાનો
મધુર સ્વર સુસ્વર જાણો આદેય સર્વને ગ્રાહ્ય હોય
યશનામથી કીર્તિ વ્યાપે સ્થાવર દશક ભિન્ન જોય ૪૮-૫૧
ગોત્ર કર્મ

ગોત્ર કર્મ કુંભાર જેવું છે ઉચ્ચ નીચ બે ભેદ જણાય છે
દાન લાભ ભોગ ઉપભોગ વીર્યાન્તરાય પાંચ ગણાય છે ૫૨
અંતરાય કર્મ, આઠ કર્મબંધના કારણ

લક્ષ્મીના મંડારી જેવું અંતરાય કર્મ જણાય છે ૫૩
પ્રત્યનીક નિહનવપણું જ્ઞાન જ્ઞાની નાશ કરાય છે
જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે દર્શન દર્શનાવરણી જાણો
દર્શનની અત્યંત આશાતના ન ભક્ત પાન વસતિ ગણો ૫૪
ગુરુ ભક્તિ ક્ષમા કરુણાને વ્રત યોગ કષાયવિજય છે
દૃઢ ધર્મીપણું સરલતાથી શાતા વેદનીય બંધાય છે
વિપરીતથી અશાતા થાય ઉન્માર્ગ દેશના માર્ગે નાશ
દેવદ્રવ્યહરણ ચૈત્યનાશ મોહનીય કર્મનો મળે ત્રાસ ૫૫-૫૬

कर्मविपाक कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

कषाय हास्यादि विषयोमां आसक्त चारित्र मोहनीय छे
महा आरंभ महा परिग्रह रौद्र ध्याने नरकायु जणाय छे
शठ शल्य गुढ हृदयथी तिर्यचायु बंध कराय छे
अल्प कषायी दान रुचि मध्यम गुणो मनुष्ये जाय छे ५७-५८
अविरत बाल तपस्वी अकाम निर्जरा देवायु छे
सरलने गारवरहित शुभ नाम बाकी अशुभ छे
गुणग्राहीने मद रहित भणवा के भणावामां छे
जिन भक्त उच्च गोत्रे छे विपरीतथी नीच गोत्र छे ५९-६०
जिन पूजामां विघ्नकारी अद्वारे पापोमां आसक्त छे
अंतराय कर्मनें बांधे एम देवेन्द्रसूरि कहे छे ६१

उपसंहार

मतिचंद्रने नरवाहन लखी आधार लई रचना करी
तलासरीमां मल्लिनाथना मुनि सर्वोदये गुण लही
इति कर्मविपाक कर्मग्रंथनो पद्यानुवाद संपूर्ण

कर्मस्तव कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

रचयिता

पूज्य श्रुतोपासक मुनिश्री सर्वोदयसागरजी म.सा.

कर्मस्तव कर्मग्रंथनो पद्यानुवाद

मंगलाचरण

नमुं वीरने गोयम गुरु जेवा गुणसूरिने वंदन करुं
देवेन्द्रसूरि रचित कर्मस्तवने गुर्जर पद्ये रचुं
गुणस्थानकमां रहीने बंध उदय उदीरणा सत्ता
सकल कर्मोने खपाव्या मने बुद्धि आपो गुणवत्ता

१

१४ गुणस्थानक

मिथ्यात्व सास्वादन मिश्रने अविरतिने देशविरति छे
सर्वविरति अप्रमत्तने निवृत्ति-अनिवृत्ति करण छे
सूक्ष्म संपराय उपशांत क्षीणमोह सयोगी केवली छे
अयोगी केवली - गुणस्थानो चौद क्रमथी गणाय छे

२

१४ गुणस्थानके बंध

नवा कर्मो जे ग्रहे तेने शास्त्रकारो बंध कहे छे
ओघमां प्रकृति ए जणावे एकसोवीश ग्रन्थे भणे छे
जिन नाम आहारक द्विक एकसो सत्तर गणाय छे
प्रथम गुणस्थानके जाणो विवेचन एनुं कराय छे

કર્મસ્તવ કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

જ્ઞાન પાંચને દર્શન નવ બે વેદનીય તમે જાણજો
છવીસ મોહ આયુ ચાર સડસઠ નામના ગણાયજો
ગોત્ર બે અંતરાય પાંચ બંધમાં ઓઘની પ્રકૃતિઓ
ક્રમથી ગણતાં એકસોવીશ વિસ્તાર એનો જાણી લીઓ ૩

સાસ્વાદન ગુણસ્થાનક

નરક ત્રિક જાતિ ચતુષ્ક સ્થાવર ચતુષ્ક હુંડક છે
આતપ છેવટ્ટુ નપુંસકને મિથ્યાત્વ સોઢનો અંત છે
એકસો એક સાસ્વાદને મિશ્રે ચુમોતેર બંધાય છે
તિર્યંચ ત્રિક થીળદ્વિ ત્રિક દુર્ભગ ત્રિક અંત થાય છે ૪

અનંતાનુબંધી ચાર કષાય ચાર સંસ્થાન સંઘયણ છે
નીચ ગોત્ર ઉદ્યોત જાણો અશુભ વિહાયોગતિ છે
એ પચ્વીશનો અંત થાતા બે આયુષ્યનો અબંધ છે
ત્રીજુ ગુણસ્થાનક મિશ્રમાં ચુમોતેર કર્મો બંધાય છે ૫

સમકિત ગુણસ્થાનક

જિન નામ બે આયુષ્ય થાતાં સમ્યક્ત્વે સિત્તોતેર બંધાય છે
વજ્રઋષભને નરત્રિક અપ્રત્યાખ્યાનીય કષાય છે
ઔદારિક દ્વિક અંત થાતા દેશવિરતિએ સડસઠ છે
પાંચમાં ગુણસ્થાન અંતે ત્રીજો કષાય એ તો જાય છે ૬

कर्मस्तव कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

प्रमत्त गुणस्थानक

प्रमत्तमां त्रैषठ बंधाय अरति अस्थिर द्विक शोक छे
अयश अशाता छ ने जाणो देवायु माटे विकल्प छे ७

अप्रमत्त गुणस्थानक

अप्रमत्ते छे ओगणसाठ आहार द्विके अट्ठावन छे
सात गुणस्थानक थया हवे आठमुं कहेवाय छे ८

निवृत्ति गुणस्थानक

अपूर्वकरणना त्रण भागे पहेले अट्ठावन जाणो
निद्रा द्विकनो अंत थाता बे थी छ भागे छप्पन माणो
त्रीश प्रकृतिनो अंत थाता सातमा भागे छव्वीस बंधाय
हास्य रति भय जुगुप्सा अंते चारनो अंत जणाय ९-१०

अनिवृत्ति गुणस्थानक - सूक्ष्म संपराय

अनिवृत्तिना पांच भागमां पहेले बावीस बंधाय छे
एक एक घटता पांच जाता सूक्ष्मे सत्तर बंध थाय छे

११-१२-१३-१४ गुणस्थानक

दसमा गुण अंते सोळ जाता त्रणमां शाता बंध थाय छे
चौदमां अबंधक होता जल्दी मोक्षे पहुँचाय छे ११-१२

ઉદય

બંધ પૂર્ણ થાતા ઉદયને ઉદીરણાને કહેવાય છે
 વિપાકથી ભોગવે ઉદય જાણો ઉદીરણાએ પરાણે ઁંચાય છે
 ઁકસો બાવોસ પ્રકૃતિ કહે મિથ્યાત્વે ઁકસો સત્તર છે
 મિશ્ર સમ્યક્ આહારક દ્વિક જિનનામનો અનુદય છે ૧૩
 સાસ્વાદને તે ઁકસો અગ્યાર ત્રીજા મિશ્રે સો'ને જાણોજી
 સમ્યક્ત્વે ઁકસો ચાર ઉદયે શાસ્ત્રની વાત પ્રમાણોજી ૧૪-૧૫
 દેશવિરતે સત્યાસી જાણો પ્રમત્તે ઁક્યાશી ઉદયે છે
 અપ્રમત્તે છહુંતેર જાણો વિસ્તાર ગ્રંથમાં જોય છે ૧૬-૧૭
 સમ્યક્ત્વ મોહ ત્રણ સંઘયણો અપૂર્વકરણે બોંતેર છે
 હાસ્યાદિ છ નો અંત થાતા અનિવૃત્તિએ છાસઠ છે ૧૮
 સંજ્વલન ત્રિકનો અંત થાતા સૂક્ષ્મ સંપરાયે સાઠ છે
 સંજ્વલન લોભનો અંત થાતા અગ્યારમો ઉપશાંત મોહ છે ૧૯
 ક્ષીણ મોહ ઉપાન્ત્યે રહે સત્તાવન અંતે પંચાવન છે
 ચૌદ પ્રકૃતિનો અંત થયે સયોગી બેંતાલીશ રહે છે
 સયોગીએ બાર ઉદય હોય ચરમે સર્વ અંત થાય છે
 જીવ સિદ્ધિગતિને પામે ઉદય પૂર્ણ જણાય છે ૨૦-૨૨

कर्मस्तव कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

उदीरणा

छ गुणस्थानक सुधी तो उदयने उदीरणा एक छे
सातमे त्रउंतेर प्रकृति छे आठमे ओगणसीत्तेर छे
नवमे त्रेसठ दसे सत्तावन अग्यारे छप्पन बारे बावन
तेरमे ओगणचालीश जाणो अयोगीए नही प्रकृति धन २३-२४

सत्ता

कर्मोना पुद्गलो आत्म प्रदेशे स्थिर रहे सत्ता कहेवाय
एकथी अग्यारे विकल्पे एक सो अडतालीस देखाय
बीजे त्रीजे जिननाम विना एकसो सुडतालीस होय छे
चोथेथी साते एकसो एकतालीस

अपूर्व चारे एकसो बेतालीश २५-२६

चोथेथी साते क्षपक जीवोने एकसो पिस्तालीस होय छे
चोथेथी नवना एक भागे एकसो आडत्रीस जोय छे
नवमा गुणे बीजा भागे एकसो बावीस होय छे
त्रीजा भागे एकसो चौद चोथा भागे एकसो तेर छे २७-२८
पांचमे एकसो बार जाणो छट्ठे भागे एकसो छ वखाणो
सातमे भागे एकसो पांच आठमे भागे एकसो चार छे

કર્મસ્તવ કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

નવમે ભાગે એક સો ત્રણ દશમ ગુણે એકસો બે છે
ક્ષીણ મોહ ઉપાન્ત્યે એકસો એક અંતે નવ્વાણું પ્રકૃતિ છે ૨૯-૩૦
સયોગી કેવલીએ પ્રકૃતિ પંચ્યાશી ગ્રન્થમાં જણાઈ છે
અયોગી ઉપાન્ત્યે ત્રૌતેર વિકલ્પે બોતેર જાય છે
તેર પ્રકૃતિ સત્તામાં હોય મનુષ્ય ત્રિક આદેય યશ
ત્રસ ત્રિક ઉચ્ચ ગોત્ર સુભગ જિનનામ પંચેન્દ્રિ વેદની તસ ૩૧-૩૩
મનુષ્યાનુપૂર્વી વિના સત્તામાં બાર પ્રકૃતિ પળ જણાવી છે
દેવેન્દ્રસૂરિએ કર્મસ્તવમાં આ રીતે પળ ગણાવી છે ૩૪
મલ્લિનાથ છત્ર છાયા લઈ તલાસરીમાં કરી ગણના
એન. એન. સન્સે સ્થિરતા થઈ એક દિવસમાં થઈ રચના
ઇતિ કર્મસ્તવ કર્મગ્રંથ પદ્યાનુવાદ સંપૂર્ણ

बंधस्वामित्व कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

रचयिता

पूज्य श्रुतोपासक मुनिश्री सर्वोदयसागरजी म.सा.

બંધસ્વામિત્વ કર્મગ્રન્થનો પદ્માનુવાદ

મંગલાચરણ

નમું વીરને ગોયમ ગુરુ જેવા ગુણસૂરિને વંદન કરું
દેવેન્દ્રસૂરિ રચિત કર્મ બંધને ગુર્જર પદ્મે રચું
ગતિ આદિ માર્ગનાઓને કર્મગ્રન્થમાં કહેવાય છે
ત્રીજો કર્મગ્રન્થ બંધસ્વામિત્વ એ નામથી ઓઢાયાય છે

૧

૬૨ માર્ગના

ગતિ ઇન્દ્રિય કાય યોગ વેદ કષાય જ્ઞાન સંયમ દર્શન
લેશ્યા ભવ્ય સમ્યક્ત્વ સત્તી આહારી માર્ગના એ ચૌદ ઘન
ચાર પાંચ છ ત્રણ ત્રણ ચાર આઠ ચાર છ બે શેદ છે
(સમ્યક્ત્વના છ સત્તીના બે આહારી માર્ગના બે)

છે બે બે ચૌદ માર્ગનાના જુઓ કુલ બાસઠ ભેદ છે

૨

જિનનામ દેવદ્વિક વૈક્રિયદ્વિક આહારકદ્વિક દેવાયુષ્ય
નરકત્રિક અને સૂક્ષ્મત્રિક વિકલત્રિક એકેન્દ્રિય સ્થાવરસ્ય
આતપ નપુંસક વેદ મિથ્યાત્વ હુંડકને છેવટું સંઘયણ
અનંતાનુબંધિ સંઘયણ સંસ્થાન મધ્યમ ચાર ચાર ગણ

૩

બંધસ્વામિત્વ કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

અશુભ વિહાયોગતિ સ્ત્રીવેદ નીચ ગોત્રને દુર્ભગ થિણદ્વિ ત્રિક
ઉદ્યોત અને તિર્યંચ દ્વિક તિર્યંચ આયુષ્ય મનુષ્ય દ્વિક
મનુષ્યાયુષ્ય ઔદારિક દ્વિક વજ્રઋષભ છે સંઘયણ
કુલ પંચાવન પ્રકૃતિઓમાં (વિભાસા) સંજ્ઞાઓ પ્રાપ્ત ગણ ૪
પ્રથમ ત્રણ નરક ઓઘમાં એકસો એક પ્રકૃતિ હોય છે
એકસો વીસમાંથી દેવગતિ ઓગળીસ પ્રકૃતિ વર્જાય છે
જિનનામ કર્મ વિના મિથ્યાત્વે બંધમાં સો પ્રકૃતિ હોય છે
બીજા ગુણે નપુંસક ચતુષ્ક વિના છત્રુ પ્રકૃતિ હોય છે ૫
અનંતાનુબંધી છઠ્વીસ વિના ત્રીજા ગુણે સિત્તેર બંધ છે
જિન નામ નરાયુ ઉમેરતા ચોથા ગુણે બોતેર બંધ છે
જિન નામ વિના પંકાદિ ત્રણ એકોતેર પ્રકૃતિ બંધાય છે
પંકાદિ ત્રણમાં ઓઘે પ્રકૃતિ એકસો બાકી સરખી થાય છે ૬
સાતમી નારકે ઓઘમા નવ્વાણુ પ્રકૃતિ બંધાય છે
મિથ્યાત્વે છત્રુ બંધાયને સાસ્વાદને એકાણું હોય છે
જિન નામ મનુષ્યાયુ ન ઓઘે ન ઉચ્ચ ગોત્ર મનુષ્યદ્વિક
બીજે ન નપુંસક ચતુષ્ક અને તિર્યંચ આયુષ્ય ત્રિક ૭
મિશ્ર અવિરતિ ગુણઠાણે સિત્તેર પ્રકૃતિઓ હોય છે

बंधस्वामित्व कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

अनन्तानुबंधि चोविश विना मनुष्य द्विक उच्च गोत्र होय छे
पर्याप्ता तिर्यच हवे जाणो ओघे मिथ्यात्वे एकसो सत्तर छे
आहारक द्विक न होय जिन नामनो पण कटर छे ८
नरकादि सोळनो अंत थाता एकसो एक प्रकृति बंधाय
अनंतानुबंधी एकत्रीश जाता ओगणसित्तेर मिश्रे बंधाय
देवायुष्य चोथे आवता अविरते सित्तेर बंधाय
अप्रत्याख्यानीय कषाय जाता पांचमे छासठ प्रकृति बंधाय ९
मनुष्योने पंचेन्द्रि तिर्यच चार गुणस्थाने बंध जाणो
जिन नामथी चोथे एकोतेर पांचमेथी कर्मस्तव जाणो
अपर्याप्ता तिर्यच नरने एकसो नव प्रकृति बंधाय
जिन आदि अग्यार विना एमने एक गुणस्थानक थाय १०
नारकीनी जेम देवताने जाणो ओघे मिथ्यात्वे भिन्नता छे
एकेन्द्रिय त्रिक तेमां उमेरो ओघे एकसो चार थाय छे
भवनपति व्यंतर ज्योतिषी जिननाम रहित बंध छे
ओघे एकसो त्रण प्रकृति आ देवताओमां बंधाय छे ११
त्रीजाथी आठमां देवलोके एकसो एक प्रकृति ओघे छे
आनतादि नव ग्रैवेयके उद्योत चारे विना अट्ठाणुं छे

बंधस्वामित्व कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

- पांच अनुत्तरे चोथुं ज गुण बौतेर बंधमां होय छे
एकेन्द्रियादि सात मार्गणे ओघे एकसो नव होय छे १२
एकेन्द्रियने विकलेन्द्रिय पृथ्वी अप् वन. सात मार्गणा
सास्वादनना गुणस्थानके सूक्ष्म तेर विना छत्रु बंधमां
केटलाक आचार्यो बंधमां चोराणुं प्रकृतिओ माने छे
सास्वादनने काळ छ आवलिका बे आयु विना प्रकृति माने छे १३
पंचेन्द्रिय त्रसकाय मार्गणा मनोयोगने वचनयोगमां
औदारिक काययोगमां ओघे एकसो वीस बंधमां
तेउ वाउना ओघे मिथ्यात्वे एकसो पांचनुं बंध थाय छे
तेउ वाउना जीवो मरीने फक्त तिर्यचगतिमां जाय छे १४
औदारिक मिश्र काययोगे एकसो चौद प्रकृति बंधाय छे
आहारक छ जिन पांच विना मिथ्यात्वे एकसो नव थाय छे
नर तिरि आयु सूक्ष्मादि तेर विना सास्वादनने चोराणुं छे
अनंतानु चोवीश चोथे सित्तेर तेरमे एक शाता बंध छे १५
चोथे जिन पांच मेळवता मनुष्य गति पंचक जाता
हवे कर्मण काययोगमां एकसो बार प्रकृति थाता
बाकी औदारिक मिश्र जेम कर्मण काययोग जाणजो

बंधस्वामित्व कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

आहारक काय - मिश्र तेम कर्मस्तव प्रमाणे जाणजो	१६
प्रकृति वैक्रिय काययोगमां एकसो चार बंध थाय छे	
वैक्रिय मिश्र काययोगमां एकसो बेनो बंध थाय छे	
त्रण वेदमां नव गुण छे एकसो बे प्रकृति छे	
अनंतानुबंधि कषायमां ओघे मिथ्यात्वे एकसो सत्तर छे	१७
अप्रत्या ने प्रत्याख्यानीयमां ओघे एकसो अढार होय छे	
गुणस्थानको अनंते बे अप्रत्या चार प्रत्या पांच छे	
संज्वलन त्रणेमां नव गुण लोभे दश अविरति चार	
अज्ञान त्रिके बे के त्रण चक्षु अचक्षुए एकथी बार	१८
यथाख्यात चारित्रे चार गुण अग्यारथी चौद ए जाणजो	
तेर सुधी शाता वेदनीय चौदमां संबंधक जाणजो	
सात मनःपर्वीने छ थी बार चार छेद विरतिए छ थी नव	
बे परिहारविशुद्धिए गुणस्थानके बे छ ने सात	१९
केवलज्ञान केवलदर्शने तेर चौद गुण बे होय छे	
मति श्रुत अवधिने दर्शन चारथी बार नव जोय छे	
उपशम समकिते आठ गुण चार क्षयोपशमे चारथी सात	
दश क्षायिके चारथी चौद आहारके फक्त चौदनो घात	२०-२१

बंधस्वामित्व कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

- उपशमे आयु बंध न थाय देव आयु न बंधाय पांच-छ
प्रथम त्रण लेश्याए ओघमां एकसो अठार-एकसो सतर २२
प्रथमे सास्वादनथी जाणो बीजा कर्मग्रंथ वखाणो
तेजो लेश्या एकसो अग्यार शुक्ललेश्या बंध एकसो चार जाणो २३
पद्म लेश्या एकसोने आठ एकथी सात गुण होय छे
भव्य तथा सत्री मार्गणे चौद गुणस्थानको होय छे
अभव्यने एक असत्रीने बे अणहारी कार्मणा काये जाणो
दरेक मार्गणा गुणस्थानके ओघ मुजब बंधने जाणो २४
पहेली त्रण लेश्यामां चार तेजो पद्ममां सात गुण छे
शुक्लमां तेर गुणस्थानक छे एम देवेन्द्रसूरि कहे छे २५
तलासरीमां मल्लि पसाए एन. एन. सन्से अर्चना
अंचलगच्छमां सर्वोदयथी प्रथम थई छे रचना

इति बंधस्वामित्व कर्मग्रंथ पद्यानुवाद संपूर्ण

षडशीति कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

रचयिता

पूज्य श्रुतोपासक मुनिश्री सर्वोदयसागरजी म.सा.

षडशीति कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

नमुं वीरने गोयम गुरु जेवा गुणसूरिने वंदन करुं
देवेन्द्रसूरि रचित चतुर्थ गुर्जर पद्ये कर्मग्रन्थ रचुं
जीव मार्गणा गुण उपयोग योग बंध लेश्या अल्प बहु
भाव अने संख्यातादिक दश विचारोने हुं कहुं

१

११ गाथा सुधी १४ जीवस्थानो - ८ विषयो

वळी जिनेश्वरोने नमीने चौद जीवस्थानकोने विषे
गुणस्थानको योग उपयोग चोथुं लेश्या तथा बंध विषे
उदय उदीरणाने सत्ता अमे आठ भेदे जणावशुं

चौद पंदर बार छ चार त्रण पांच त्रणने गणावीशुं

२

चौद मूल मार्गणा स्थान विषे बासठ उत्तर स्थान विषे
जीवस्थान गुणस्थान तथा योग उपयोगने लेश्या विषे
अल्प बहुत्व छ द्वारने ओछा वधारे वर्णन कराय

तेथी जीवोने कर्म बांधतां चेतवणी एनाथी अपाय

३

चौद गुणस्थानकोने विषे जीव योग उपयोग लेश्या

आदि बार भावो विचाराशे चौद जीवस्थानक कहेवाय

ષડશીતિ કર્મગ્રંથ - પઘાનુવાદ

સૂક્ષ્મ બાદર એકેન્દ્રિય બિ તિ ચત્ત પંચેન્દ્રિય સંજી-અસંજી છે
પર્યાપ્તાને અપર્યાપ્તા કુલ ચૌદ ભેદ જીવના થાય છે ૪-૫
બાદર એકેન્દ્રિય વિક્ષણે અસંજી પંચ અપર્યાપ્તા બે ગુણ
સંજી અપર્યાપ્તા પંચેન્દ્રિયને અવિરત સહિત છે ત્રણ ગુણ
સંજી પર્યાપ્તા જીવને વળી ચૌદ ગુણસ્થાનક હોય છે
બાકી સાત જીવ ભેદને વળી મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક હોય છે ૬
પહેલા છ અપર્યાપ્તા જીવને કાર્મણ ઔદારિક મિશ્ર છે
સંજી અપર્યાપ્તા જીવને વૈક્રિય મિશ્ર સહ ત્રણ યોગ છે
કોઈક આચાર્યો સાત અપર્યાપ્તે ઔદારિક કાયને માને છે
શીલાંકાચાર્યાદિના મતને બાલાવબોધમાં જણાવાયું છે ૭
સંજી પર્યાપ્તે સર્વ યોગો હોય સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તે માત્ર એક યોગ
ચાર પર્યાપ્તમાં બે યોગ જાણો બાદર પર્યાપ્તા એકેન્દ્રિયે ત્રણ
ઔદારિક કાયયોગને જાણો વૈક્રિય દ્વિક સહિત હોય છે
સંજી પર્યાપ્તા જીવોમાં પિછાણો બાર ઉપયોગ હોય છે ૮
પર્યાપ્તા ચત્તરિન્દ્રિ અસંજી પંચેન્દ્રિમાં ચાર ઉપયોગ હોય છે
દશ જીવ ભેદમાં ઉપયોગે ત્રણ ઉપયોગ હોય છે
સંજી પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તે આઠ ઉપયોગ હોય છે

ઉપયોગ દ્વાર પૂર્ણ થયું હવે લેશ્યા દ્વાર જણાવાય છે ૯
 સન્નિ દ્વિકે છ લેશ્યા બાદર એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તે ચાર છે
 અગ્યાર જીવોમાં લેશ્યા જુઓ કૃષ્ણ નીલ કાપોત દેશ્યાય છે
 એકથી તેર જીવ ભેદમાં બંધ ઉદીરણા સાત-આઠ કર્મની છે
 એકથી તેર જીવ ભેદમાં જુઓ ઉદય સત્તા આઠ કર્મની છે ૧૦
 સંજી પર્યાપ્તા જીવને બંધ સાત આઠ છ એક હોય છે
 ઉદયસ્થાનોને સત્તા સ્થાનો સાત આઠ ચાર એમ જોય છે
 ઉદીરણા સ્થાન પાંચ જાણો સાત આઠ છ પાંચને બે છે
 ચૌદ જીવસ્થાને ગુણસ્થાનાદિ અત્રે આઠ દ્વાર પૂર્ણ થાય છે ૧૧
 ૧૪ મૂલ માર્ગણા - ૬૨ ઉત્તર માર્ગણા - ૬ દ્વાર
 ચાર ગતિને પાંચ ઇન્દ્રિય છ કાયને ત્રણ વેદ - યોગ છે
 ચાર કષાય આઠ જ્ઞાન સાત સંયમ દર્શન ચાર છે
 છ લેશ્યા બે ભવ્ય છ સમ્યક્ત્વ સંજી આહારી બે બે જાણો
 ચૌદ મૂલ માર્ગણાના ભેદ બાસઠ અન્ય ગ્રંથથી જાણો ૧૨-૧૬
 સંજી પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા જીવો દેવાદિ તેર માર્ગને હોય છે
 અસત્રી લઘ્વિ અપર્યાપ્તા ત્રણ મનુષ્યગતિમાં ત્રણ હોય છે ૧૭
 બે બાદર અપર્યાપ્તે સતેજો લેશ્યા પાંચ સ્થાવર એકેન્દ્રિય જીવ

ષડશીતિ કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

ચાર અસત્રી માર્ગે બાર ભેદ જાણો વિકલેન્દ્રિયે જીવ સ્વ બબ્બે વાર	૧૮
ત્રસ કાયમાં દસ જીવસ્થાનો બે ઇન્દ્રિયથી સંજી સુધી હોય છે	
અવિરતિ અઢાર માર્ગનામાં સર્વ જીવભેદો જણાય છે	૧૯
કેવલાદિ અગ્યાર માર્ગનામાં સંજી પંચેન્દ્રિય એક હોય છે	
વચનયોગે પાંચ જીવ ભેદ ચક્ષુદર્શને ત્રણ કે છ હોય છે	૨૦
સ્ત્રી પુરુષ વેદ પંચેન્દ્રિ માર્ગે ચાર જીવસ્થાનક હોય છે	
અળહારી માર્ગે આઠ ભેદ સાસ્વાદને સાત હોય છે	૨૧
હવે ગુણસ્થાનક કહેવાય છે તિર્યંચ ગતિમાં પાંચ હોય	
દેવ નરકે ચાર હોય છે મનુષ્યાદિ પાંચે સર્વ જોય	
એકેન્દ્રિયને વિકલેન્દ્રિય પૃથ્વી અપ્ વનસ્પતિ બે બે હોય	
તેડકાય વાયુકાય અભવ્યે મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક જોય	૨૨
ત્રણ વેદ ત્રણ કષાયે નવ લોભે દસ અવિરતિએ ચાર	
અજ્ઞાન ત્રિકે બે કે ત્રણ ચક્ષ-અચક્ષુએ પ્રથમ બાર	૨૩
યથાચ્ચાતે છેલ્લા ચાર જાણો મનઃપર્યવે છ થી બાર છે	
સામાયિક છેદમાં ચાર જાણો પરિહાર વિશુદ્ધિએ બે છે	
કેવલ દ્વિકમાં છેલ્લા બે જાણો મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન કહે છે	
અવધિજ્ઞાન અને દર્શને નવ ગુણસ્થાનક હોય છે	૨૪

षडशीति કર્મગ્રંથ - પઘાનુવાદ

ઉપશમ સમકિતે આઠ જાણો ક્ષયોપશમે ચાર હોય છે
ક્ષાયિકે અગિયાર વખાણો સ્વ પ્રથમ પાંચે દશે છે
ત્રણ યોગ આહારી શુક્લ લેશ્યા તેર ગુણસ્થાનક હોય છે
ચૌદમાં ગુણઠાણે અયોગી અણાહારી અલેશી હોય છે ૨૫
અસંજી માર્ગે પ્રથમ બે જાણો પહેલી ત્રણ લેશ્યા છ હોય છે
તેજો પદ્મે પ્રથમ સાત જાણો અણહારી માર્ગે પાંચ હોય છે ૨૬
બાંસઠ માર્ગણા હવે યોગનું વર્ણન કરાય છે
સત્ય અસત્ય મિશ્ર અસત્યામૃષા ચાર મન વચન યોગ છે
ઔદારિક વૈક્રિય આહારક ત્રણ મિશ્ર કાર્મણ પંદર છે
અણાહારી માર્ગણામાં એક કાર્મણ કાયયોગ હોય છે ૨૭
મનુષ્યાદિ છઠ્વીસે પંદર યોગ તિર્યંચાદિ દસે તેર યોગ છે ૨૮
દેવ નરકે અગ્યાર યોગ કર્મગ્રંથમાં એનો વિસ્તાર છે ૨૯
સ્થાવરમાં કાર્મણ યોગ અને ઔદારિક દ્વિક યોગ હોય છે
એકેન્દ્રિય અને વાયુકાયમાં વૈક્રિય દ્વિક સહ પાંચ હોય છે
અસંજી માર્ગે છ યોગ હોય વિકલેન્દ્રિયે ચાર હોય છે ૩૦
મનાદિ છ માર્ગે તેર યોગ કેવલજ્ઞાન દર્શને સાત છે ૩૧
પરિહાર વિશુદ્ધિ સૂક્ષ્મ સંપરાયે કુલ નવ યોગ હોય છે

षडशीति कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

यथाख्यात देशे अगियार मिश्र मार्गे दश होय छे	३२
आठ ज्ञान चार दर्शन कुल बार उपयोग कहेवाय छे	
देव तिरि नरक अविरति नव उपयोग जणावाय छे	३३
त्रस आदि तेर मार्गणाए बार उपयोग होय छे	
चक्षु आदि अग्यार मार्गणाए दश उपयोग होय छे	३४
चउरिन्द्रि असंझीए चार इग बि ति पांच स्थावरे त्रण	
अज्ञान अभव्य मिथ्यात्व द्विके पांच उपयोग जणावाया छे	३५
केवल ज्ञान दर्शने उपयोग बे पोताना ज जणाय छे	
क्षायिक यथाख्याते नव देशविरते छ जणाय छे	
मिश्र समकित मार्गणाए नव उपयोग जणाय छे	३६
अणहारी मार्गणाए दस ज्ञानादि अग्यारे सात होय छे	३७
अन्य आचार्योना मत कहे छे मन वचन काय योगमां	
बे तेर तेर बार जाणो आठ बे चार चारमां	
चार बे पांच त्रण जाणो जीव गुण योग उपयोगमां	३८
बासठ मार्गणा द्वारमां हवे लेश्या द्वार जे कहेतायना	३९
कृष्णादि छ मार्गणामां जाणो पोतपोतानी एक लेश्या छे	
एके असंझि पृथ्वी अप वणे एकथी चार लेश्या होय छे	

षडशीति कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

नरक विकल अग्नि वायुने प्रथम त्रण लेश्या होय छे
यथाख्यातादि चारे शुक्ल लेश्या एकतालीशे छ लेश्या होय छे
सौथी थोडा मनुष्यो नरक देव असंख्यात गुणा गणावाया छे
तिर्य्यचोने अनन्ता जाणो गति मार्गणा अल्पबहुत्व छे ४०
पंचेन्द्रियथी अधिक चउरीन्द्रि तेइन्द्रि बेइन्द्रिय विशेष छे
एकेन्द्रिय वण अनन्ता छे त्रस अग्नि पृथ्वी अप वायु छे ४१
अल्प मनोयोगी जीवो छे वचन योगी असंख्य गुणा
काय योगी अनन्त गुणा पूर्ण थई आ योग मार्गणा
पुरुषो थोडा स्त्रीओ संख्यात गुणी अनन्त गुणा नपुंसको छे ४२
मानी क्रोधी मायावी लोभी एक एकथी अधिक छे
थोडा मनःपर्वी अवधि असंख्य मति श्रुत विशेषाधिक छे
तेनाथी विभंगज्ञानी जीवो असंख्यात गुणा होय छे ४३
केवलज्ञानी छे अनन्तगुणा मति श्रुत अज्ञानी अनन्तगुणा
थोडा सूक्ष्म परिहार विशुद्धि यथाख्यात संख्यात संख्यातगुणा ४४
छेदोपस्थापनीने सामायिक चारित्रवाळा संख्यात गुणा
देशविरति असंख्यात गुणा अविरति छे अनन्त गुणा
थोडा अवधि दर्शन जाणो चक्षु केवल असंख्य अनन्त

षडशीति कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

अचक्षु दर्शन अनंतगुणा दर्शन द्वारनो थाय अंत	४५
पश्चानुपूर्वीए लेश्या जाणो थोडा असंख्यात अनंत विशेष	
अभव्य थोडा भव्यो अनंतगुणा सास्वादनवाळा थोडा अशेष	४६
उपशमे संख्यात गुणा छे मिश्र संख्यात गुणा होय छे	
क्षयोपशमे असंख्यातगुणा क्षायिकने मिथ्यात्वी अनंत छे	
हवे चारगतिमां मार्गणाओ बासठ संक्षिप्त कहेवाय छे	
नरक पांत्रीश तिरि एकावन नर पचास ओगणचालीस देव छे	
संझी थोडा असंझी अनंता अणहारीथी आहारी असंख्यगुणा	
बासठ मार्गणाओए छ द्वारो थाय छे अहीं पूर्ण	४७

चौद गुणस्थानके १० द्वार

हवे चौद गुणस्थान उपर दस द्वारोने कहेवाय छे	
मिथ्यात्वे चौद सास्वादने सात अविरते बे सर्व गुणे एक छे	४८
एक बे चोथा गुणस्थानके आहार द्विक विना तेर योग छे	
अपूर्वकरणादि पांच स्थाने चार चार एक योग होय छे	
मिश्र मार्गे दश योग जाणो देशविरतिए अग्यार छे	४९
प्रमत्ते तेर अप्रमत्ते अग्यार सयोगीए सात न अयोगीए छे	५०
उपयोग पांच प्रथम बे मां त्रण चार पांचे छ जणाय	

षडशीति कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

प्रमत्तादि सात गुणे सात जाणो अन्तिम बे केवल द्विक गणाय	५१
बीजा सास्वादन गुणस्थानके त्रण बाबतो जणावाई छे	
सिद्धान्तकारने मान्य होता कर्मग्रन्थमां न स्वीकाराई छे	५२
एकथी छ गुणे सर्व लेश्या सातमे त्रण छ ए शुक्ल छे	
मिथ्यात्व अविरति कषाय चोथो योग बंधना हेतु छे	५३
मिथ्यात्व पांच प्रकारे जाणो अविरति बार प्रकारे छे	५४
पच्चीस कषायो पंदर योगो सत्तावन उत्तर बंध हेतु छे	
प्रथम गुणठाणे चार बंध छे चार गुणठाणे त्रण बंध छे	
पांच गुणठाणे बे बंध छे त्रण गुणठाणे योगबंध छे	५५
चार बंध हेतु वाळी शाता जाणो त्रण बंधवाळी पांसठ छे	
बे वाळी पांत्रीश प्रकृतिओ फक्त मिथ्यात्ववाळी सोळ छे	
विस्तार गाथानो कर्मग्रन्थे जाणो चौद गुणस्थानक हवे जणाव	
उत्तर बंध हेतुना क्रम जाणो एकथी तेर गुण संख्या प्रमाणे	५६
पंचावन पचास तेंतालीश छेंतालीश ओगणचालीश छवीस	
चोवीस बावीस सोळने दश नव नव सात बंध हेतु तेर	५७
अयोगीये बंध न होय चार गाथामां विस्तार जोय	
बंध उदय उदीरणा सत्ता चौद गुणस्थानके क्यां होय	५८-६१

षडशीति कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

अप्रमत्ते सात आठ बंधाय त्रण आठ नवे सात बंधाय	
दशमे छ त्रणे एक ज बांधे अयोगी अबंधक जणाय	६२
दश सुधी उदय सत्ता आठ क्षीणमोहे मोह विना सात	
तेर चौदे कर्मो गणाय चार अग्यारे सत्ता आठ उदये सात	६३
त्रीजा विना छ गुणठाणे जाणो कर्म सात आठ उदीरणा छे	
मिश्रे आठ अप्रमत्ते छ जाणो सूक्ष्मे छ पांच उदीरणा छे	६४
उपशान्ते पांच क्षीणे पांच बे सयोगीए बेनी उदीरणा छे	
उपशान्ते थोडा क्षीणे संख्याता सूक्ष्म अनि अपूर्वे अधिक छे	६५
सयोगी अप्रमत्त प्रमत्ते जाणो मुनि संख्यात गुणा गणाय छे	
देश सास्वा मिश्रे अविरते असंख्यात गुणा गणाय छे	६६
अयोगी मिथ्यात्वी अनंतगुणा उप-खय-मिश्र उदय-परि छे	
बे नव अढार एकवीस त्रण प्रथम भावे समं चरणं छे	६७
क्षायिक भावे चारित्र सम्यक् केवल द्विकने दानादि पांच	
त्रीजे भावे दश उपयोग सम्यक् विरति द्विकने लब्धि पांच	६८
चोथे छ लेश्या चार गति कषाय त्रण वेदने अज्ञानादि चार	
पारिणामिक भावे जीवत्व भव्यत्व अभव्यत्व थया त्रण	६९
सित्तेरथी त्रहुंतेर गाथाने मूळ कर्मग्रन्थे जाणी लेवी	७०-७३

षडशीति कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

हवे कहे संख्यात असंख्यात अनंत स्वरूप अंतिम जेवी
संख्यातु एक असंख्यातु त्रण अनंतु पण त्रण प्रकारे छे ७४
सर्व भेदो जघन्य मध्यम उत्कृष्टे पण त्रण प्रकारे छे ७४
बेनी संख्या जघन्य संख्यातु वच्चेनी संख्या मध्यम गणे छे
चार प्यालाना चार नाम जाणो अनवस्थित बीजो शलाका छे
प्रति शलाका महाशलाका जंबूद्वीप मापे शिला साथे छे
एक हजार उंडाईवाला ए च्यार प्यालाने जणावाय छे ७५-७६
सरसवना दाणाथी भरीने द्वीप समुद्रे एक नाखता जाय
खाली थाय फरी प्याला भराय, उत्कृष्ट संख्यातु तेम अनंतु थाय
परित्त युक्त निजपद युक्त जे मूल कर्मग्रन्थे समजाय
देवेन्द्रसूरिनी कमाल रचना सर्वोदय संक्षिप्ते समजाय ७७-८९
कळश

अचलगच्छीय आर्य कल्याण गौतम नीति गुणसूरी
तलासरीमां मल्लि कृपाए बे हजार बासठ खरी
वीरचंद नरसी सोनी परिवार ए छे मनगमता
सर्वोदये संक्षिप्त रचना कर्मग्रन्थो चार झगमगता

इति षडशीति कर्मग्रंथ पद्यानुवाद संपूर्ण

शतक कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

रचयिता

पूज्य श्रुतोपासक मुनिश्री सर्वोदयसागरजी म.सा.

શતક કર્મગ્રંથનો પદ્યાનુવાદ

મંગલાચરણ

નમું વીરને ગોયમ ગુરુ જેવા ગુણસૂરિને વંદન કરું
દેવેન્દ્રસૂરિ રચિત પંચમ ગુર્જર પદ્યે કર્મગ્રંથ રચું
શતકમાં ધ્રુવ બંધ ઉદય સત્તા ઘાતી પુન્ય પરાવર્ત છે
વિપાક બંધ સ્વામિ શ્રેણીને છઠ્વીસ દ્વારે કહેવાય છે

૧

ધ્રુવબંધી

જે કર્મ પ્રકૃતિ અવશ્ય બંધાય તેને ધ્રુવબંધી કહેવાય છે
મિથ્યાત્વાદિ બાર કષાય સોલ ચૌદ આવરણ પાંચ અંતરાય છે
સુહતાલીશ કર્મ પ્રકૃતિઓ ગ્રંથમાં ધ્રુવબંધી જણાવી છે
ત્રણંતેર કર્મપ્રકૃતિઓને અધ્રુવબંધી ગ્રંથે ગણાવી છે ૨-૪
તેના બંધ ચાર ભાંગા જુઓ અનાદિ સાદિને અનન્ત સાન્ત
જે બંધની આદિ જ ન હોય તે અનાદિ બંધ કહેવાય છે
આદિ બંધવાળો સાદિ બંધ અંત જ ન આવે તે અનંતબંધ
જે સદા ન ચાલે અંત આવે તેને સાન્ત બંધ કહેવાય છે ૪

ધ્રુવબંધ આદિ ભાંગા

છઘ્વીસ ધ્રુવોદયી પ્રકૃતિમાં પહેલો બીજો ભાંગો હોય છે
સુડતાલીસ ધ્રુવબંધીમાં ત્રીજા વિના ત્રણ ભાંગા હોય છે
મિથ્યાત્વ મોહે ઉદય આશ્રીને એમાં પણ ત્રણ ભાંગા હોય છે
અધ્રુવબંધી અધ્રુવોદયીમાં તુરિય ભાંગો ગણાવાયો છે ૫
સત્યાવીશ પ્રકૃતિઓ જાણો જે નિત્યોદયી ધ્રુવોદયી છે
પંચાણું અધ્રુવોદયી જાણજો એકસોત્રીસ ધ્રુવસત્તા છે
અઠ્યાવીસ અધ્રુવસત્તા જાણો સહુ નામો શતકથી જાણ લીઓ
મિથ્યાત્વ મોહનીયમાં ત્રણ ગુણે

વિકલ્પે અવિરત આઠ ગુણે લીઓ ૬-૯

ગુણઠાણે ધ્રુવસત્તા

સમ્યક્ત્વ મોહનીયમાં બીજે સત્તા વિકલ્પે સત્તા દશગુણે છે
મિશ્ર મોહનીયમાં બીજે ત્રીજે વિકલ્પે સત્તા નવ ગુણે છે
અનંતાનુબંધિ પહેલે બીજે વિકલ્પે મિશ્ર નવગુણે છે
વિસ્તાર એનો જાણવા માટે શતક નામ અભ્યાસ કરાય છે ૧૦-૧૧
આહારક સપ્તક સર્વ ગુણ વિકલ્પે સત્તામાં હોય છે
બીજા ત્રીજા વિના સર્વ ગુણે વિકલ્પે જિન સત્તામાં હોય છે

શતક કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

આહારક સત્તક જિન નામથી જીવ મિથ્યાદૃષ્ટિ ક્યારે ન થાય
બન્નેમાંથી એક જ હોય તો જીવ મિથ્યાદૃષ્ટિ થઈ જાય છે ૧૨

ઘાતી પ્રકૃતિ

હવે ઘાતી અઘાતી પ્રકૃતિ જાણો વીશ પ્રકૃતિ સર્વ ઘાતી છે

પચ્વીશ પ્રકૃતિઓ દેશ ઘાતી પંચોતેર અઘાતી પ્રકૃતિ છે

બેતાલીશ પ્રકૃતિઓ પુન્યની પાપની બ્યાશી પ્રકૃતિઓ છે

ઓગણત્રીશ અપરાવર્તમાન એકાણુ પ્રકૃતિ પરાવર્ત છે ૧૩-૧૯

હવે ક્ષેત્ર ભવ જીવ વિપાકી પુદ્ગલ વિપાકી કહેવાય છે

આનુપૂર્વી ચાર ક્ષેત્ર ચાર આયુષ્ય ભવ વિપાકી છે ૨૦

પુદ્ગલવિપાકી - ૪ બંધ

અટ્ઠોતેર જીવ વિપાકી છે છત્રીશ પુદ્ગલ વિપાકી છે

પ્રકૃતિ સ્થિતિ રસ પ્રદેશ બંધના ચાર પ્રકાર છે ૨૧

મૂલ આઠ કર્મે બંધ જુઓ આઠ સાત છ એક બંધાય

ત્રણ ભૂયસ્કાર ત્રણ અલ્પતર ચાર અવસ્થિત અવક્તવ્ય ન

જણાય

વધારે પ્રકૃતિ બંધાય તેને ભૂયસ્કાર બંધ કહેવાય છે

ન્યૂન બંધાય તે અલ્પતર વધ ઘટ ન થાય અવસ્થિત છે

शतक कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

अबंधक थई फरी शरु करे

पहेलो समय अवक्तव्य बंध जणाय २२-२३

भूयस्कार

चोवीशमी गाथा मूले जाणो जे दर्शन मोहना बंध कहे
नाम कर्मे आठ बंध जाणो बाकी कर्मे बंध एक एक लहे
नाम कर्मे भूयस्कारादि जाणो जे छ सात आठ त्रण गणाय
विस्तार एनो मूळथी जाणो हवे अढारमुं द्वार जणाय २४-२५

कर्मनी उत्कृष्ट स्थिति

वीश कोडाकोडी नाम गोत्रे छे मोहनीये सित्तेर कोडाकोडी
नरक देवायु तेत्रीस सागर छे चारे सागर त्रीश कोडाकोडी २६

कर्मनी जघन्य स्थिति

नाम गोत्रे आठ आठ मुहुर्त वेदनीये बार मुहुर्त छे
पांच कर्ममां अन्तर्मुहुर्त ए जघन्य स्थिति जणावी छे २७

उत्तर प्रकृतिनो उत्कृष्ट स्थितिबंध

पांच ज्ञानावरणी नव दर्शन अशाता वेद पांच अंतराय
वीश प्रकृति त्रीश कोडाकोडी अढार सूक्ष्म त्रिक विकल जणाय
प्रथम संघयण संस्थाने दश पांचमां बे बे वधारवानुं छे

શતક કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

સર્વેની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણો કોડાકોડ સાગરોપમની છે ૨૮
સોઠ કષાય ચાલીશ કોડાકોડી મૃદુ લઘુ સ્નિગ્ધ ઉષ્ણ સુરભિ
શ્વેત મધુર દશ કોડાકોડી ચારમાં અઢી અઢી વધારવી ૨૯
શુભાદિ તેર દશ કોડાકોડી પંદર કોડાકોડી મનુષ્યાદિ ચાર
મિથ્યાત્વેકે સિત્તેર કોડાકોડી કર્મ બાંધતા હે જીવ વિચાર ૩૦
ભયાદિ બેંતાલીશ વીશ કોડાકોડી

સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે

તીર્થંકર આહારક દ્વિકનો અંતઃ કોડાકોડી સાગર છે
અબાધા કાઠ અંતર્મુહુર્ત જાણો જઘન્ય સ્થિતિ સંખ્યાતગુણ ન્યૂન છ
મનુષ્ય તિર્યંચ આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રણ પલ્લ્ય છે ૩૧-૩૩
એકેન્દ્રિય વિકલેન્દ્રિય જીવો પૂર્વ ક્રોડ વર્ષ આયુ બાંધે છે
અસંજી જીવો ચારે આયુષ્યો પલ્લ્યનો અસંખ્યાત બાંધે છે
નિરુપક્રમી જીવોને છ માસ શેષ જીવોને ભવનો ત્રીજો ભાગ
આયુષ્ય કર્મની અબાધા છે હવે ઉત્તર પ્રકૃતિ કહે છે ૩૪

ઉત્તર પ્રકૃતિનો જઘન્ય સ્થિતિ બંધ

પાંચ જ્ઞાન ચાર દર્શનને પાંચ અંતરાયને છેલ્લો લોભ
જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહુર્ત છે યશ ઉચ્ચ આઠ મુહુર્ત જોય

सात वेदनीय बार मुहुर्त पुरुष वेद आठ वर्ष जाणो
छेल्लो कषाय बे एक अर्धमास

पंच्याशी प्रकृति शतके जाणो ३५-३८

एकसो वीस कर्म प्रकृतिनो जघन्य अबाधा अंतर्मुहुर्त छे
आयुष्य कर्म उत्कृष्ट स्थितिमां अबाधा काळ अंतर्मुहुर्त छे
कोईक आचार्यो जिन नामने जघन्ये दश हजार कहे छे
आहारक द्विकने जघन्ये अंतर्मुहुर्त प्रमाण माने छे

३९

क्षुल्लक भव स्वरूप

एक श्वासोश्वासे साधिक सत्तर क्षुल्लक भवो एवा थाय छे
एक मुहुर्त साडत्रीश त्रहुंतेर श्वासोश्वास घणाधी लेवाय छे
एक मुहुर्त पांसठ हजार पांचसो छत्रीस क्षुल्लक थाय

बसो छप्पन्न आवलिकाए एक क्षुल्लक भव गणाय ४०-४१

उत्कृष्ट स्थितिबंधना स्वामी

उत्कृष्ट स्थिति अविरते बांधे ए तीर्थकर नामकर्मने

प्रमत्त मुनि आहारक द्विकने तथा देवायुष्यने बांधे

मिथ्यादृष्टि बाकीनी प्रकृतिओ उत्कृष्ट स्थितिए बांधे छे

विकलादि पंदर प्रकृतिने तिर्यच मनुष्यो बांधे छे ४२-४३

શતક કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

એકેન્દ્રિય જાતિ સ્થાવર આતપ ઈશાન સુધીના દેવો બાંધે છે
ચુમ્માલીશથી એકાવન ગાથા શતકમાંથી યાદ કરાય છે ૪૪-૫૧

કર્મસ્થિતિનું શુભાશુભપણું

સંક્લિષ્ટતાથી બંધાતા કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અશુભ છે
ત્રણ આયુ છોડી વિશુદ્ધ કર્મોની જઘન્ય સ્થિતિ કહી શુભ છે
યોગનું અલ્પબહુત્વ

યોગનું અલ્પબહુત્વને જાણો ત્રેપત્રથી પંચાવન ગાથામાં
અબન્ધ કાલ એકતાલીશમાં છે નથી ઓગણેંશી પ્રકૃતિમાં ૫૩-૫૭
બંધ કાઢ

બંધ સ્થિતિ રસ જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ અનુત્કૃષ્ટ સાદિ અનાદિ ભાંગા
પંચોતેર ગાથા સુધી જાણી લીઓ

શતક ગ્રંથમાં વિસ્તાર ભાંગા ૫૮-૭૫

પ્રદેશ બંધે સાત વર્ગનાઓ ગ્રહણ અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય
વૈક્રિય આહારક તૈજસ ભાષા શ્વાસોશ્વાસ મન કાર્મણ ભોગ્ય
સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ છે ન્યૂન ન્યૂન છે અંગુલ અસંખ્યાત અવગાહના
મૂઠા ઉત્તર શતકથી જાણો

એક્યાશી સુધીની તમે ગાથામાં ૭૬-૮૧

ગુણશ્રેણી સ્વરૂપ

અગ્યાર ગુણશ્રેણીને જાણો સમ્યક્ત્વ દેશ સર્વ ત્રિરતિ છે
અનંતાનુબંધીની વિસંયોજના ચારિત્ર દર્શન મોહ ક્ષપણા છે
ચારિત્ર મોહની ઉપશમના ઉપશાન્ત ક્ષીણમોહ નવમું રે
સયોગી અયોગી થઈ ગુણશ્રેણી હવે તેનું વિવેચન કરશું રે ૮૨-૮૩

ગુણસ્થાન પ્રાપ્તિનું અંતર

ઉદય સમયથી અસંખ્યાત ગુણાકારે દલિક જે રચે છે
તેને ગુણશ્રેણી કહેવાય છે અસંખ્યાત ગુણા કર્મો નિર્જરે છે
સાસ્વાદને અન્ય ગુણે જઘન્યે અંતર્મુહુર્તને પલ્ય અસંખ્યાત
ઉત્કૃષ્ટ વિરહ કાળે મિથ્યાત્વે એકસો બત્રીસ સાગર વિખ્યાત ૮૪

પલ્યોપમનું સ્વરૂપ

ઉત્કૃષ્ટ વિરહ બાકી ગુણે અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત કાળ
પલ્યોપમને સાગરોપમ શું હવે જણાવે ભેદને કાળ
ઉદ્ધાર અદ્ધા ક્ષેત્ર ત્રણ ભેદો સમયે સમયે સો સો વર્ષે
દ્વીપ સમુદ્ર આયુ ત્રસાદિ એમાં જીવોનું માપ નીકળશે ૮૫

પુદ્ગલ પરાવર્તનું સ્વરૂપ

દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવ ભેદે સૂક્ષ્મ બાદર બે બે પ્રત્કારે
આઠ પુદ્ગલ પરાવર્ત છે એક પુદ્ગલ પરાવર્તમાંહે

શતક કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

અનંતી ઉત્સર્પિણી આવે છે અનંતી અવસર્પિણી આવે છે
બે ગાથામાં એનો વિસ્તાર શતક ગ્રંથથી જણાય છે ૮૬-૮૮

ઉત્કૃષ્ટ જઘન્ય પ્રદેશ બંધક

ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશ બંધ અને જઘન્ય પ્રદેશ બંધ કહે છે
ચાર પ્રકારે અનુત્કૃષ્ટ પ્રદેશ ચોરાણુ ગાથા સુધી કહે છે
બે ગાથામાં યોગ સ્થાનાદિ કહી ચૌદ રાજ ઘન સાત થાય છે
પંક્તિવાળી સુચી શ્રેણી છે વર્ગ તે પ્રવર કહેવાય છે ૮૯-૯૭

ઉપશમ શ્રેણીનું સ્વરૂપ

અનંતાનુબંધી અઠ્યાવીશને જીવ જ્યારે એને ઉપશમાવે
અશ્વ કર્ણ કરણાદ્ધા કિટિટ કરણાદ્ધા કિટિટ વેદનાદ્ધા થાવે
ભવક્ષય પ્રતિપાત કોઈને અદ્ધા ક્ષય પ્રતિપાત થાય
વિસ્તાર શતકમાં જાણીને ક્ષપક શ્રેણીને હવે કહેવાય ૯૮

ક્ષપક શ્રેણીનું સ્વરૂપ

ક્ષપક શ્રેણીમાં અનંતાનુબંધી સોઠ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરે
આઠ કષાય આદિ સાહત્રીશ પ્રકૃતિનો જીવ ક્ષય કરે ૯૯
જીવ કેવલી બને છે એમ દેવેન્દ્રસૂરિજી જણાવે છે
આત્મ સ્મરણાર્થે આ શતક મેં રચ્યું છે એમ જણાવે છે ૧૦૦

शतक कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

कळश

संक्षेपमां ने स्मरल भाषामां शतक रच्युं तलासरीमां
विस्तार एनो जाणी लीओ पंचसंग्रहने कम्मपयडीमां
मल्लि जिन गुणसूरि कृपाथी गुणवल्लभनी प्रेरणाथी
एन. एन. सन्से रचना करी सर्वोदयसागरे उमंगथी
इति शतक कर्मग्रंथ पद्यानुवाद संपूर्ण

सप्ततिका कर्मग्रंथ - पद्यानुवाद

रचयिता

पूज्य श्रुतोपासक मुनिश्री सर्वोदयसागरजी म.सा.

સપ્તતિકા કર્મગ્રંથનો પદ્યાનુવાદ

મંગલાચરણ

નમું સિદ્ધને ગોયમ ગુરુ જેવા ગુણસૂરિજીને નમન કરું
ચન્દ્રમહત્તરાચાર્ય રચિત છટ્ઠા કર્મગ્રંથને પદ્યે રચું
દૃષ્ટિવાદના પાંચ ભેદમાં ચોથું પૂર્વગતનું દ્વાર છે
આગ્રાયણી પૂર્વના પાચમાં વીશ પ્રાભૃતો આવેલા છે ૧
ચોથું પ્રાભૃત કર્મપ્રકૃતિનું તેમાં ચોવીશ અનુયોગ છે
ત્રીજું અનુયોગ બંધ ઉદય સત્તારૂપ સંવેધ આવેલું છે
જીવ કેટલી પ્રકૃતિ બાંધે છે જીવ કેટલી પ્રકૃતિ વેદે છે
બાંધતા વેદતા સત્તા સ્થાનો મૂળ ઉત્તર વિકલ્પે જાણી લો ૨
બંધોદય સત્તા સંવેધ

આઠ સાત છ બંધક વિષે ઉદય સત્તાએ આઠ કર્મ હોય છે
એક બંધ વિષે ત્રણ વિકલ્પો અબંધે એક વિકલ્પ હોય છે
પ્રથમ તેર ભેદે બે સંવેધ સંજી પર્યાપ્તે પાંચ સંવેધ
કેવલજ્ઞાનીને છેલ્લા બે ભાંગા ચાર ગાથાનું થયું અવેધ ૩-૪

સપ્તતિકા કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

ગુણસ્થાન - ભાંગા

આઠ ગુણે એક એક ભાંગો છ ગુણે સંવેધ બે બે છે
બંધ ઉદય સત્તા જાણો કોઈક કહે વિકલ્પે હોય છે
આઠ કર્મની પ્રસિદ્ધ પ્રકૃતિ નામની બેતાલીશ જાણો
જ્ઞાન અંતરાયે બંધ ઉદયે સત્તાએ પાંચ પ્રકૃતિ માણો ૫-૭

દર્શનાવરણ સંવેધ ભાંગા

બંધ અભાવે પાંચ પ્રકૃતિઓ ઉદય સત્તામાં હોય છે
દર્શને બંધ સત્તાના સ્થાનો ત્રણ ત્રણ ઉદય ચાર પાંચ છે
નવ દશ ગાથા મૂળે જાણો ગોત્રના સાત ભાંગા હોય છે
વેદનીયે આઠ ચારે આયુષ્યે પાંચ નવ નવ પાંચ હોય છે ૮-૧૧

મોહનીય બંધ

મોહનીય કર્મના દસ બંધો નવ ઉદયને પંદર સત્તા
વિસ્તાર એનો મૂળથી જાણો દસ બંધે એકવીસ ભાંગા ૧૨-૧૬
નવ ઉદયે ચાલીસ ચોવીશી પદ ચોવીશી બસો અઠ્યાસી છે
વિકલ્પે એકતાલીશ બસો નેવું અનુક્રમે તે ગણાવાઈ છે
ઉદય ભાંગા નવસો ત્યાસી છે વિકલ્પે નવસો પંચાણું છે
છ હજાર નવસો સુડતાલીશ પદો વિકલ્પે એકોતેર છે ૧૭-૨૨

સપ્તતિકા કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

બંધસ્થાને સત્તા

બાવીશ બંધે ત્રણ સત્તા સ્થાન એકવીશે સત્તા એક જાણો
સત્તર બંધે છ સત્તા સ્થાન તેર નવ બંધે પાંચ પાંચ જાણો
પાંચ ચાર બંધે છ છ સત્તા ત્રણ બે એકે સત્તા પાંચ જાણો
બંધ વિચ્છેદે છે ચાર સત્તા હવે નામકર્મને વિષે જાણો ૨૩-૨૫

નામકર્મે બંધ

નામ કર્મે આઠ બંધ સ્થાન ત્રેવીશ બંધે ચાર ભાંગા છે
પચ્વીશ બંધે પચ્વીશ ભાંગા છવ્વીશ બંધે સોઠ ભાંગા છે
અટ્ઠાવીશે નવ ઓગણત્રીશે નવહજાર બસ્સો અડતાલીસ
એકત્રીશે એક ત્રીસબંધે ચાર હજાર છસ્સો એકતાલીશ ૨૬-૨૭
એક બંધે એક ભાંગો કુલ તેરહજાર નવસો પિસ્તાલીશ
નામ કર્મે ઉદયસ્થાન જાણો વીશે એક ને બે છે એકવીશ
ચોવીશથી એકત્રીશે જાણો ક્રમ ત્રણથી દસને જાણો
નવે અગ્યાર આઠે છે બાર ઓગણત્રીશ ગાથા ભાંગા જાણો ૨૮-૩૦

નામકર્મ સત્તા

બાર ઉદયે સાત હજારને સાતસો એકાણું ભાંગા છે
નામ કર્મના સત્તા સ્થાન બાર એકત્રીશ ગાથાએ જણાવ્યા છે

સપ્તતિકા કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

બત્રીશમીએ નામે બંધ આઠ ઉદય બારને સત્તા બાર છે
જ્યાં જેટલા ઘટે તેટલા ઘટાડી

વિકલ્પો કરવા જણાવ્યું છે ૩૧-૩૨

સામાન્યથી બંધ - ઉદય - સત્તા સંવેધ

સામાન્યથી બંધ ઉદયને કહેવાય છે સંવેધ સત્તા

ત્રેવીશ પચ્ચીશ છઠ્વીશ બંધે નવ નવ ઉદય પાંચ પાંચ સત્તા

અઠ્યાવીશના બંધ સ્થાનકે આઠ ઉદયને ચાર સત્તા છે

ઓગણત્રીશને ત્રીશ બંધે નવ ઉદયને સાત સત્તા છે ૩૩

એકત્રીશના બંધ સ્થાનકે એક ઉદયને એક સત્તા છે

હવે એકના બંધ સ્થાનકે એક ઉદયને આઠ સત્તા છે

બંધના અભાવે ઉદયને સત્તાના સ્થાનો દસ દસ છે

ત્રણેના પ્રકૃતિ જીવ ગુણ ભાંગા વિકલ્પે ઘટાડ્યા છે ૩૪-૩૫

જીવસ્થાન

તેર જીવે જ્ઞાન અંતરાય એક છે એક જીવે બન્ને સંવેધ ભાંગા છે

દ્રવ્ય મને વિકલ્પનો અભાવ છે તેર જીવે દર્શને નવ બંધ છે

ચાર અને પાંચ ઉદય જાણો નવની સત્તા બે ભાંગે હોય છે

એક જીવે અગ્યાર ભાંગા ગોત્ર વેદનીય ભાંગા કહેવાય છે ૩૬-૩૭

સપ્તતિકા કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

પર્યાપ્ત સંજી વેદનીએ માંગા આઠ છે તેર જીવે ચાર છે
ગોત્રે સાત છે તેર જીવે ત્રણ હવે આયુ માંગા કહેવાય છે
પર્યાપ્ત સંજી અઠ્યાવીસ છે અપર્યાપ્ત સંજી માંગા દસ છે
પર્યાપ્ત અસંજી નવ માંગા છે અગ્યાર જીવે માંગા પાંચ છે ૩૮-૩૯
આઠ પાંચ એક જીવ સ્થાને બંધમાંહે એક બે દસ છે
ઉદય ત્રણ ચાર નવ છે સત્તા ત્રણ ત્રણ પંદર છે
નામકર્મ માંગા બે ગાથા જાણો ચૌદ ગુણે આઠ કર્મ કહે છે
જ્ઞાન અંતરાય બંધ ઉદયે સત્તા દસ ગુણસ્થાને કહે છે ૪૦-૪૨
ગુણસ્થાને માંગા

અગ્યાર બારે ઉદય સત્તા છે દર્શને નવ બંધ પ્રથમ બીજે
ઉદય પાંચ કે ચારને જાણો નવની સત્તા જણાય કીજે
ત્રીજેથી આઠમા પહેલા ભાગે બંધ છ ઉદય ચાર કે પાંચ
નવની સત્તા આઠથી દસ ગુણે

બંધ ચાર ઉદય સત્તા એ જ છે ૪૩-૪૪

ક્ષપક આશ્રયી નવ દશ ગુણે ચાર બંધ ઉદય છ સત્તા છે
પિસ્તાલીશથી સુહતાલીશ જાણો વેદનીય ગોત્ર આયુની છે
મોહે એકથી આઠ બંધ એક છે અનિવૃત્તે પાંચ બાકી અભાવ છે

સપ્તતિકા કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

આઠ ગાથાઓ મૂળે જાણજો જેમાં ઉદય ભાંગા જણાવ્યા છે ૪૫-૫૬
સત્તાવનમી ગાથા સત્તાની જાણો મોહનીય કર્મની કહે છે
પહેલે ત્રીજે આઠ અગ્યારે ત્રણ ચારથી સાતે પાંચ સત્તા છે
બીજે એક બાદરે અગ્યાર છે સત્તા સૂક્ષ્મે ચાર જણાવી છે
ગુણસ્થાને નામ કર્મ જાણો બંધાદિ બે ગાથાએ જણાવી છે ૫૭-૫૯
મિથ્યાત્વે બંધ

મિથ્યાત્વે ગુણે ત્રેવીસથી ત્રીસે છ બંધે છ ભાંગા મૂળે જાણો
બીજા ગુણે બંધ અઠ્યાવીસથી ત્રીસ ભાંગા ત્રણ છત્રુસે આઠ જાણો
મિથ્યાત્વ ઉદયે નવ ગુણે ભાંગા સાત હજાર સાતસો ત્રહુતેર જાણો
બીજા ગુણે ઉદય સ્થાનો સાત

ચાર હજાર સત્તાણું ભાંગા જાણો ૬૦-૬૩

ચાર ગતિ

ચાર ગતિએ બંધ ઉદયને સત્તા ચાર ચાર કયા મૂળે જાણો
જાતિ માર્ગણાએ બંધાદિ સ્થાનો ત્રણ ત્રણ ત્રણ કયા મૂળે જાણો
છાસઠમી ગાથા મૂળે જાણો હવે ઉદય ઉદીરણા કહે છે
એકતાલીસ પ્રકૃતિએ ફેર છે એક્યાસી પ્રકૃતિ એક જ છે ૬૪-૬૭
જ્ઞાન અંતરાય દસ જાણો દર્શન નવ બે વેદનીય

સપ્તતિકા કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

નામ નવ આયુ ચાર ત્રણ વેદ સમ્યક્ત્વ મિથ્યાત્વ મોહનીય
સંજ્વલન લોભ ઉચ્ચ ગોત્ર એકતાલીશ એ સમ ન હોય
બાકી એક્યાસી પ્રકૃતિઓને ઉદયને ઉદીરણા સમ હોય ૬૮

ગુણસ્થાને બંધ

ગુણસ્થાને બંધ પ્રકૃતિ કહે છે મિથ્યાત્વે એકસો સત્તર બાંધે
બીજે એકસો એક કહે છે મિશ્ર ગુણે ચુમોત્તેર બાંધે
ચોથે ગુણે સત્તોત્તેર કહે છે પાંચમે ગુણે સડસઠ બાંધે
ત્રેસઠ પ્રકૃતિ છટ્ટે કહે છે

સાતમે ગુણે ઓગણસાઠ બાંધે ૬૯-૭૦

એકોત્તર ગાથા મૂળથી જાણો પાંચ અનિવૃત્તે બાવીસ અઢાર
સૂક્ષ્મ સંપરાયે સત્તર જાણો ત્રણ ગુણે એ સાતા બંધાય
અયોગી અબંધક હોય છે બીજા ત્રીજા કર્મગ્રંથે જણાય
ચુમ્મોતેર ગાથા મૂળથી જાણો

મનુષ્યે સર્વ પ્રકૃતિ સત્તા જણાય ૭૧-૭૪

ઉપશમ શ્રેણી

કષાય ચતુષ્ક દર્શન મોહ ત્રિક ચોથાથી અપૂર્વે ઉપશાંત છે
અનિવૃત્તે વિવિધ અગ્યાર મૂળે પ્રકૃતિઓ ઉપશાંત છે

સપ્તતિકા કર્મગ્રંથ - પદ્યાનુવાદ

સૂક્ષ્મ સંપરાયે મોહકર્મે સત્યાવીશ પ્રકૃતિ ઉપશાંત છે
વીતરાગ ગુણસ્થાને જાણો અઠ્યાવીશ પ્રકૃતિ ઉપશાંત છે ૭૫-૭૭
ક્ષપક શ્રેણી સ્વરૂપ

ક્ષપક શ્રેણી હવે કહેવાય સાત પ્રકૃતિ ચોથેથી સાતે ક્ષય છે
અનિવૃત્તે તેર ક્ષય કરી સોઠ પ્રકૃતિનો કરે ક્ષય છે
પુરુષ વેદથી સૂક્ષ્મ લોભ હણે ક્ષીણ મોહે સોઠ ક્ષય મૂલે જાણો
નવ ગાથાને મૂલથી જાણો ચન્દ્રમહત્તરાચાર્યને વચ્ચાણો ૭૮-૯૧
કલ્લશ

એમ છટ્ઠો કર્મગ્રંથ પદ્યે રચ્યો પ્રભુ કૃપાને મલ્લિનાથજી રે
દૃષ્ટિવાદમાંથી એને ઉદ્ધર્યો શ્રી ચન્દ્રમહત્તરાચાર્યજી રે
આર્ય કલ્યાણ ગૌતમ ગુણસૂરિ ગુરુકૃપાએ સર્વોદયજી રે
એન. એન. સન્સે તલાસરીમાં ચૌદમી રચના કરીજી રે
અનંતનાથ ભક્ત વીરચંદજીને એ ક્રમ ગમતો સોનીજી રે
કરી ભક્તિ ઉત્કૃષ્ટ ચાર માસમાં આનંદ અને ઉમંગથી રે
इति सप्ततिका कर्मग्रंथ पद्यानुवाद संपूर्ण

વિનંતી

ચાર પ્રકરણ - ત્રણ ભાષ્ય અને છ કર્મગ્રંથના મૂલ સાથે
દરેક પ્રકરણોના પઘાનુવાદો પુસ્તિકા રુપે સ્વતંત્ર પળ
છપાયા છે. તે દરેકની કિંમત રૂ. ૨૫-૦૦ રાખેલ છે.

જિજ્ઞાસુઓને આ પુસ્તિકાઓ મૂલ્ય સાથે પોસ્ટેજ ખર્ચ
મોકલવાથી નીચેના સરનામેથી મળી શકશે.

સમ્પર્ક

મનોજ જૈન

C/o. મહાવીર જૈન આરાધના કેન્દ્ર

કોબા, ગાંધીનગર - 382007.

મોબાઈલ : 94270 51632

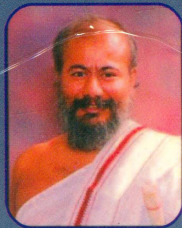
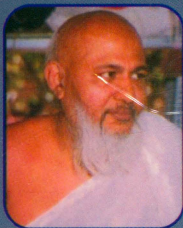
[illegible]

શ્રી ચારિત્રરત્ન ફા. ચે. ટ્રસ્ટના પ્રકાશનો

- ➔ 500 પૂજનપ્રતો
- ➔ 135 6 ભાષાના કથાગ્રન્થો (અપ્રાપ્ય)
- ➔ 350 અપ્રગટ ગ્રન્થો હસ્તપ્રતોમાંથી લખાઈ ગયા છે
- ➔ 45 આગમગ્રન્થો (અપ્રાપ્ય)
- ➔ 120 સામયિકમાં સ્વાધ્યાય કાવ્યકૃતિઓ
(ક્રમસર છપાય છે)
- ➔ 25 અચલગચ્છેશ પૂ. આ. કલ્યાણસાગરસૂરિ
તથા પૂ. આ. વિદ્યાસાગરસૂરિ રચિત સ્તોત્ર
આધારે ટંકાન્વય-દંડાન્વય
- ➔ 75 પૂ. અચલગચ્છેશ તથા આચાર્ય મ.,
સાધુ ભગવંતના સંસ્કૃતમાં જીવનચરિત્રો

શ્રી ચારિત્રરત્ન ફા. ચે. ટ્રસ્ટ તરફથી ૨૫૦૦ ગ્રન્થો પ્રકાશિત કરવાની ભાવના છે. હાલ ૧૨૫૦ ગ્રન્થોની જાલક આપી છે. લેખક 'શ્રી પાર્શ્વ' નું સાહિત્ય ક્રમસર પ્રકાશિત કરવાની ભાવના છે.

॥ ઉદયો ભવતુ સર્વેષામ્ ॥

અચારજીના પિયર પ.પ.આ.ભ. શ્રી ગુણસાગરસૂરીશ્વરજી ન.રા.નો સર્વોપજીનો પરિવાર

